BROJ 12. 1909. GODINA XVII.

PROSVJETA

SADRŽAJ 12. BROJA:

ERNEST KRAMBERGER: Bogata udovica. (Šaljiva pripoviest.) — JOSIP ŠPOLJAR: Povjest Pakraca. (Povjesno-mjestopisna crtica.) — V. GJURIN: Boli. (Što dršće . . . — U hramu.) — TEODOR JEŠKE-CHOINSKI: Kad sunce zalazi. — STJ. ŠIROLA: Uzgoj za život. — DŽENAB-ŠIHABUDIN: Iz ciklusa „Zimski akordi". (S turskog preveo M. Ćazim Ćatić.) — Z. JADRANSKI: Ivančica. (Slika iz svakdanjeg života.) — JOSIP ŠPOLJAR: Majčina nada. — LISTAK.

SLIKE:

Trgovište Pakrac. — Josip Haydn (1809.—1909.). — Jean Paul Laurens: Djevica orleanska. — Vijeće mladoturskih časnika. — Bugarski car Ferdinand u Opatiji. — Moda I. i II. — Potres u južnoj Francuskoj: Porušena ulica u Vernegu; Postradali u mrtvačnici; Ponutrica porušene crkve u Vernegu; Ruševine u gradu Lambescu. — Novi život na berlinskim ulicama: Klizanje na koturicama. — Constans, francuski poslanik u Carigradu. — Bitka kod Znojma (Znaim) 11. srpnja 1809.: Nadvojvoda Karlo proti francuskoj vojsci pod vodstvom Marmonta i Masséna. (Umjetnički prilog.)

„Prosvjeta" izlazi početkom i polovicom svakoga mjeseca na četiri arka. • Godišnja ciena poštom ili dostavom u kuću 14 kruna, inače samo 12 kruna. • Za inozemstvo 20 kruna. • Pretplatu prima: Uprava „Prosvjete", Zagreb, Gajeva ulica br. 7. • Rukopisi se ne vraćaju.

Uredjuje Emilij Laszowski. Naklada „Pljeva društva".

PROSVJETA

BROJ 12. o o o
15. LIPNJA 1909.

Bogata udovica.

Ernest Kramberger.

Šaljiva pripoviest.

„Što si mi se ti tako snuždio danas?“ — zapita mladi sudbeni pristav Radinović financijalnog oficijala Vujanovića. „Siediš, kamo da su ti potonule sve ladje. Kako se to slaže sa tvojim obiestnim smiehom još prije nekoliko dana? Ti veseljak, medju nama uvjek najbolje volje, skučio se, ko groš u prosjačkoj torbi? Što ti je, momče?“

Vujanović ne odgovori ništa. Kao da mu je prirasao jezik o nebce, mučeći bulji u čašu, koja puna vina stojala pred njim. Bilo je u gostioni „k zlatnom orozu“, gdje se sastadoše slučajno, jer je Radinović malo kasnije nadošavši zatekao Vujanovića pri stolu na zgodnu mjestu u tihom udubku blizu prozora.

„No,“ — nastavi — „ne čuješ li? Što si oniemio poput soma u dubokoj vodi?“

„Daj mi mira!“ — otrese se goropadno Vujanović.

„Ne dam, dok mi ne kažeš, grubijane; koji ć je bies? Je li to prijateljstvo, ako taji svoje jade prijatelj prijatelju?“

Vujanović pogleda Radinovića mrko te će zle volje: „Izjalovio mi se posao, propale mi nade, zapao sam u blato, pa ne mogu van.“

„Ne razumijem te, brate moj! Kakov posao, kakove nade? Govori jasnije.“

Vujanović grcnu vina, pa kao da mu kapljica osvježila živce, nabaci: „Htio sam se ženiti.“

„Gle, gle!“ začudi se Radinović. „Pa?“

„Eh, pa ništa.“

„Dakle propala ženitba?“

„Propala ko jalovo zrno kroz rešeto.“

„A vaj! more. I nema nade više?“

„Razplinule se ko barut, kad u nj upane iskra.“

„Kuku lele, more! Pravo ti je! Zašto ruješ potajno? Nikomu ni rieči o tvojim namjerama, i ne pitaš nikoga za savjet. U kojem si blatu kopao, da ne možeš van? Nisi bio vriedan, je li, da mi rekneš. Ja bih ti možebit savjetom bio na ruku. Dvie glave više znadu nego jedna.“

Vujanović grcnu iznovice te će malo bistrije: „Htio sam vas iznenaditi osvanuvši pred vas prijatelje ko mali bogataš, a eto ostadoh goli prosjak ko i prije.“

„Al gle! Sada pomalo shvaćam. Tražio si bogatu, ženu, pa je nisi našao.“

„Našao sam takovu robu, našao, i to jako bogatu, ali mi se valjda samo narugala i odpremila me, ta guja, ljutica otrovna!“

„Pripovijedaj, baja, pripovijedaj. Možebiti nadjemo tomu lieka. Zašto se htjede ženiti?“

„Eh,“ — reče Vujanović nestrpljivo — „čudno pitanje! Da dobijem novcima snabdjevenu ženu, pa da bolje živim.“

„Gle!“ — začudi se Radinović. „Za te tvoje nove namisli nisam nikada ni znao. Dakle si i ti od onih jedan, koji misliš odmah se u loj uvaliti, da u njem živiš ko mastan bubreg? Oj, oj, mladići! Ne će nijedan, da oženi čestitu djevojku, ako ne drma punom kesom i liepa bila i dobra i valjana kućanica i zdrava ko kremen, umiljata, dobroćudna. Dakako, — život današnjih mladića mora biti bezbrižan, sjajan, obilan. Ali to ne će da poluče mukom i nastojanjem, nego to mora doći ko u snu.“

„No dà!“ — odvrati Vujanović. — „Čemu da se mučim, ko oženjen čovjek, kada mi je muke dosta i neoženjenu? Još dok sam mlad, hoću da uživam. Kad ostarim, ne mogu. Ako ne sada ne nadjem koju s novcima, koja će me kasnije? Drugo bi bilo, da se, kad ostarim, mogu uvući ko zmija medju viličaste grane kojeg drveta, pa da se medju njima previjam, te staru kožu svučem i u novoj, ljepšoj uskrisim.“

„To je dakle tvoja mudrolija?“ — nasmija se Radinović. „Drugih razloga nemaš, nego samo da uživaš, i to s novcima svoje žene?“

„Eh, moj dragi,“ — primieti Vujanović smiešeći se, kano da će se narugati — „ti sliediš svoju filozofiju, a ja radim po svojoj. A ne znaš li ti, baja, da je vrlo težko dandanas uzdržavati ženu sa milijun zahtjeva i želja? Moda vlada, a svaka misli, da mora po modi. Sada daj nov šešir, sada novu mantiju, pa meći na se čipke, pa obuvaj pomodne cipele; sada veži takovu krpu oko vrata, pa sad opet onakovu. Svaki treći mjesec budi drugačija da te ljudi ne poznadu, kakova si bila prije. To, moj dragi, neka plati vrag. Zato neka s donese žena novaca u brak, ako će to sve da ima, a neka se ne nada, da će muževa kesa činovnička namiriti te mastne želje.“

„Zato“ — reče Radinović — „ne treba uzimati razmažene djevojke, koja je puna izpraznih želja, nego uzimaj skromnu, pametnu, dobru.“

„Takove dan danas nema“ — nakesi se porugljivo Vujanović. — Bar ja takove još vidio nisam.“

„Ala gle! Sada si ga kolcem po glavi!“ — ukori ga Radinović. „Nema, nema! A ja ti velim: ima, ima! Samo treba tražiti. Valja promatrati sviet. Ta molim te: redovito mladići opaze samo što je naćićkano, a što je skromnije odjeveno, nit ne gledaju. I ti nisi bolji. Koliko puta sam te zatekao, da buljiš samo za sjajnim uresom, drugo ne mariš vidjeti. Ima, velim ti i opet, djevojaka skromnih, valanih, radinih itako dalje. Ali, moj dragi, muž neka uznastoji naći, pa neka znade predobiti srce djevojačko, da ga posluša rado i da radi njemu po volji. Medjutim: o tom ima svaki svoje misli. Reci mi bar, kako je to bilo s tobom, da si tako dlakave ćudi danas.“

„Kazat ću. Moram si nakvasiti grlo. Neka nam donese konobar drugu bocu vina.“

Kucnuše se, izpiše.

„Ja sam ti" — kazivaše Vujanović — „mislio udariti putem, kako su to učinili već i drugi pa su dobro prošli. Uvrstih u novine: M adi činovnik, dobra uzrasta, liep, kako sude prijatelji, dobra odgoja i srca, bez dugova, za koju godinu promaknut u veću plaću, traži drugaricu, suprugu. Poradi današnjih okolnosti djevojka, ili udovica, koja bi mu bila po volji, treba da ima novaca. Odgovor u svrhu spoznavanja u ovim novinama pod nasiovom „V."

Odgovor st že, kako sam uvrstio ponudu drugi put; evo ga."

Vujanović izvadi list, Radinović čitao: „Štovani gospodine! Bogata udovica nakan'a udati se po drugi put. Imate li zaista volju ženit se, potrudite se do nje. Široka ulica, broj pet, prvi kat desno."

„Kratak odgovor" — reče Radinović, povrativši prijatelju list.

„Kratak, dà" — prihvati iznova Vujanović. „Hm, rekoh sam sebi, list, fin papir, miriš po ljubicama, to će biti nešto fino. Ali čudno je, da udovica, ako je bogata, nije našla muža. B t će možda ružna, nakaza, pa pobjegne svaki, koji ju vidi. Zato i ne piše ništa o sebi. Hm, napokon, ne bojim se ja. Idem, da vidim. Uteć mogu i ja, ako je ružna. Nije li pako ružna, ili gotova nakaza, pa ako je samo takova, da se bar s njom na ulici pokazati mogu, ja ću ju uzeti, to jest: ako je zaista bogata. Jer, ako svoju kožu već prodam, bar ću ju skupo prodat'. Zlatne moraju biti verige, kojima ću okovati svoju zlatnu slobodu.

Odoh, brate, u široku ulicu. Dakako da sam se nacifrao, nafrkao brk, nakuštrao kosu, pa natukao šešir, kano da je cieli sviet moj. Izvjedlj vo promatrajući redom kuće u spomenutoj ulici nadjoh broj pet. Sgrada je liepa, velika dvokatnica, bilo vidjeti, da u njoj stanuju otmjeni ljudi.

Zavirih najprvo u dvorište. U njem je perivoj, visoko sjenovito drveće, cvieće i gmlje, a sve obhvatano željeznom rešetkom, izradjenom po umjetničkoj ruci. Izvana je sve liepo, — pomislih — hajde de da vidimo, kako će bit iznutra.

Popeh se po sagovima preko stuba u prvi kat. Na desnu ruku pročitam na vratima: Šarić. To je malo. Je l će to biti ta udovica? Da se bar podpisala u listu, znao bih. Možda je „Šarić" kakov brkati kapetan. Komu ću reći i kako ću reći, tko sam i što hoću? Naročito ovo pitanje je najglavnije. Kako da naznačim zašto dolazim? Eh, to će se pokazat', samo smiono napred!

Pozvonih. Na vratima se otvori malen poklopčić; netko me motri, ne mogu vidjeti, tko. Zatim začuh, gdje netko otvara unutar vrata i opet netko dolazi; činilo mi se, da šapuću njih dvoje. Zatim se vrata preda mnom naglo otvore. Stoji za njima mlada ljepotica, nisam, brate, skoro takove vidio. Srednjega al krasnoga stasa, čeljade oblo, zdrava ženska, plavuša, lice poput rumene jabuke, oko, misliš da gledaš u nebo. Stoji ko angjeo, smieši se prijazno, da su mi se pokazali zubić bieli ko biseri.

Ja ti se ukočih ko drvo začaran od milja. Ona je valjda opazila, da stojim ko glupan pa zapita zvonkim glasom: „Što želite, molim?"

Sabrah se: „Dobar dan! Molim, stanuje li ovdje gospodja udovica Šarička? Potajno saželih, da će reći: Ja sam! Ali ona pokaza na vrata u hodniku desno: Jest, ondje je u sobi, izvolite. Č nilo mi se, da se porugljivo smieši ta liepa coprnica. Volio bih razgovarati se s njom, ali moram dalje. Pokucnuh. „Unutra!" — javi se jak glas, rekao bih da je grlo kapetana il pukovnika. Udjoh.

Ako je ona, što mi je otvorila vrata, bila liepa i svjetla kao bieli dan, ova je ženska, kojoj se naklonih, bila poput mrkoga sumraka. Crnokosa, crnooka, tamne kože, visoka, krupna, na ustnicama uhvatila se crnkasta sjena, početak brka, koji će se razviti, dok se pr viknu godine. Nataci joj kosmat visok klobuk, eto ti granatir Napoleona prvoga.

Hvatao me neki strah. Požalih, što sam došao, al žaliti bilo prekasno. No, — ohrabrih se — možda nije tako zlo, vidjet ćemo.

„Usl bodih se" — rekoh malo nesigurnim glasom — „usudih se usl ed odgovora na moju ponudu u novinama. Novinski naslov „V" sam ja: Vujanović, financijalni oficijal."

„Drago mi je" — odvrati ženturina, glas joj u stinu bijaše mužki — „sjednite se."

Sjedoh dakle. Koliko mogoh razabrati, motreći po sobi, oprezno i polagano, to je bilo sve osob to fino, ukusno i po modi u te udovice Šarićke. Bogatstvo se iztaklo na prvi pogled.

„Dakle, gospodine, kanite se ženit'?"

„Tako jest, milostiva gospodjo."

„A imate li, molit ću, gospodine; kvalifikaciju za ženitbu?" — reče Šarićka strogo gledajući.

„Kvalifikaciju? Kako to mislite, milostivna? Čovjek sam zdrav, uredan, stalno namješten, otvoren mi je put u promaknuće, dakle . . ."

Udovica mi ugrabi rieč posmjehom, koj mi se činio kao potajna prietnja: „Ne mislim tako. Koje ste ćudi? Oprostite, ako tako pitam; ali ako se ženska udaje, mora znati sve točno."

„Jest, jest, — rekoh — „to je posve pravo. Ćud sam vesele."

„To je dobro" — priznade mužača. „Ali, molim, znadete li se suspregnuti, ako hoćete, da planete? Znadete li biti pokorni, poslušni, ako žena što želi il što ište?"

Bilo mi je, kano da puzu mravi po mojim ledjima: „Znao b h" — odvratih — „biti valjda i poslušan, bolje rekući udvoran, ako bi bilo, što traži moja supruga, samo što pravedna i meni poćudna. Pravi rob biti „to . . ."

Prekine mi rieč udovica: „O robovanju nema govora. U braku ide sve od ljubavi. Ljubav," — uze deklamovati — „ljubav mora vladati u braku. Ako dakle žena zapovieda, muž će ju poslušati."

„Isto tako će poslu hnuti žena, ako zapovieda muž. Naravno," — rekoh odlučno — „zapoviedat će, što je vlastan zapov edati. Napokon su muževi prvi, oni ravnaju svietom."

„Ha, ha, da nije, gospodine, žene, koja ravna sa gospodarom svieta."

„Ako ima slabih, popustljivih, bojazljivih muževa; to je možno, rado priznajem i to."

„Dajte si mira, štovani gospodine. Više ili manje, vrlo su riedki muževi, koj nisu, što no velimo, pod papučom."

„Mislite?"

„Ne samo da mislim, nego moje je osvjedočenje: Svaki će muž rado slušati miljem, ako ga supruga znade predobiti."

M ljem — pomislih — miljem. Ti mi baš nisi ona, čini mi se, koja bi znala miljem predobiti supruga. Zato rekoh obzirom na njezino muževno lice: „Ili silom, milostivna, ili silom."

„Pa dà, i silom; zašto ne? Mnogo je puta dobro, da žena ukroti muža i možda uprav na njegovu sreću."

Pogledah ju. Bijaše vrlo ozbiljna, ali ne mogu reći, da joj je lice pokazivalo nesmiljenu strogost. Ipak uzdahnuh nehotice, pomislivši, da ta ženska nije po mojem ideału. Ona je opaz la moj uzdah, jer reče: „Valjda ste mekana srca. Ljudi, koji uzdišu, nježno ćute."

„Nego! U mene je srce vrlo ćutljivo, Topi se ko maslac na suncu."

„Zar?"

„Dà; ali" — rekoh, da ju ukrotim — „zna biti i tvrdo ko kamen. Nesmiljeno se branim protiv svakoga nasilja. Mislim, da niti tigar ne zna biti divljiji od mene."

„Hu!" — naruga se udovica. „Jeste li tako opasan? A nije li Vam poznato, da ima ljudi, koji ukrote i najbjesnijega tigra?"

Htio sam, da sa svojom primjetbom zadadem toj gospodji neko strahopočitanje, ali me osvjedočio njezin odgovor, da je strahovito odvažna. Ne znam, bih li bio došao k njojzi još koji put, da nije iza toga bila na svoj način ljubezna i skroz uljudna. Razgovarali smo se još podulje, ali mi se po koji put činilo, kano da se ruga. Napokon se prporučih i odoh.

Zalazio sam, da ju proučim, nekoliko puta. Nisam ju ipak mogao shvatiti posvema. Činilo mi se, da ima i dobrih svojstava, koja bi skupa sa njezinim imetkom mogla biti melem na ranu, što ju zadaje izgubljena sloboda. Svaki brak po mojem sudu ima neugodnosti. Ali te neugodnosti bi ublažila njena liepa velika kuća i one banke, što ih ima u štedionici. Amice, dvie stotine hiljada. Pomisli, dvie stotine hiljada! Poludio bi čovjek od veselja, da ih ima."

„Odakle znaš za taj imetak?" zapita Radinović.

„Pitao sam, brate, pitao ljude, koji znadu."

„Pa zašto nisi poljučio, momče, što si nakanio? Zašto ju nisi izprosio?"

„Ta molim te, izprosio! Išao sam dakako onamo čvrstom voljom. I pošlo mi za rukom, da sam joj se pokazao kao zaljubljenik. Ili mi nije vjerovala, ili hoće, da me kuša, što li? — ja ne znam. Rječju, kada joj zadnji put rekoh, da imam volju uzeti ju, ako me hoće, odvrati, da će vidjeti, da ne zna, da ima tomu još kada razmišljati, da će mi pisati i tako dalje. Ali ona ne piše ništa. Ja sam izgubio nadu."

„A voliš li ju? Možda si se zaljubio?"

„Dakako! Zaljubio! Vidio sam, da bi se dalo možda živjeti s njom."

„Ona ti dakle ne vjeruje."

„To mislim i ja."

„Eh vidiš. Nije to luda ženska. Misli si ona ako bira, izabrat će si onoga, koji ju voli."

„Ili će, reć, uzeti onoga; koji se znade bolje pretvarati. Bože daj, da se nasamjka sa kojim prefrigrancem, kada već mene ne će. Neka bar uzme, koji će joj protepsti groše i satrti kičmu."

„To su jako liepe želje, dragi Vujanoviću."

„Jesu, drag Radinoviću. I to sve zato, jer me nije htjela."

„Nije ti rekla."

„Nije, ali ja ti to mirišim iz daleka, ko što konj osjeti zob. Ja tamo više ne mogu, dok ne piše, a pisati ne će, budi uvjeren. I tako je kraj i huja. Šteta za one hiljade:"

„Glavu gore, prijatelju!" — tješio ga Radinović. „Tko zna, što se iza brda valja. Ali ti ni ništa dalje ne reče o ljepotici, koja ti je otvorila vrata ono prvi put, kada si došao snubit."

„Aha! misliš onu njezinu sobaricu, što li je. Svaki je put, kako bi mi otvorila vrata utekla u prvu bližnju sobu na lievo. Mogao sam čuti, gdje se smije; ne znam, da li meni il svojoj gazdarici. To će biti nekakova vragoljanka."

„Mene bi ta djevojka" reči će Radinović — „zanimala mnogo više nego ta tvoja nesudjena bogatašica."

„Eh, pa što ćemo?" — odvrati Vujanović glasom, kano da se odriče celoga svieta. — „Svaki po svojoj filozofiji."

Tim se razstadoše prijatelji.

Prošlo do deset dana, a da se Radinović i Vujanović vidjeli nisu. Prvi se put sastadoše slučajno opet u istoj gostioni. Vujanović kano da se utješio, bijaše dobre volje. Glasno se smijući pozdravi prijatelja.

„Dobre si volje" — primjeti Radinović rukujući se s njime. Tvoja je stvar valjda okrenula na bolje. Udovica ti je pisala."

„Ha, ha, oprosti što se smijem; jest i nije."

„Kako to?"

„Pisala, ali ne meni."

„Da komu? Što pričaš, kano da treba zagonetke rješavati?"

„Ta ti si udovica, čini mi se, odkad se upoznala sa mnom, više željna udaje, nego ja ženitbe. Evo na, čitaj!" — Izvadi iz žepa novine.

Radinović ih primi i pročita, što mu je Vujanović pokazao prstom: Bogata udovica nakanila udati se po drugi put. Tko ima volju ženit se, neka se potrudi do nje. Pobliže u administraciji lista.

„Što veliš?" — zapita Vujanovića; oko mu zablisnulo djavolskim veseljem.

„Reći su" — odvrati Radinović posmjehom — „baš one, koje je tebi pisala Šarićka na tvoju ženitbenu ponudu u novinama."

„Zato se i smijem, brate moj."

„Ali se pita, da li je ona tvoja udovica uvrstila ponudu ovu ovdje. Ti bi se morao osvjedočiti."

„Jesam, braco, jesam. Bio sam u administraciji lista; pa eto mi napisaše adresu." — Vujanović uruči Radinoviću cedulju. Na njoj bje napisano: Široka ulica, broj pet, prvi kat desno.

„Ama u istinu" — začudi se Radinović — „to je adresa tvoje udovice. Čestitam ti. Kaje se, što te nije uslišala. Zove te, jer nije našla boljeg od ebe, ili što joj se najbolje svidjaš ti."

„Eh, da je tome tako! Bog zna, a ja ne vjerujem."

„Pa idi onamo, osvjedoči se."

„Niti za tri groša! Što te je napalo? Ta nisam lud, da nasrnem ko sokol na goluba u stupici, pa si razmeca glavu. Tu treba, baja, polagano izpružiti rogove ko puž i oprezno izpitati stvar, da ne bude sramote. Alaj bih se ošvanjio, da nije tako, kako veliš."

„Pa kako ćeš?"

„Poslat ću tebe."

„Mene?" — otegne Radinović opetujući rieči Vujanovićeve. — „Mene? Niti za tri groša! Što te je napalo? Ta nisam lud! A što bih ja tamo?"

„Ne rugaj mi se, baja, nego s'ušaj, što ću ti reći. Ja onamo ne mogu nikako. Ali podji ti, pa odzivaju se tobože na poziv u novinama izpitat ćeš, da li se poziv tiče mene ili ne."

„Jok, more. Da turnem glavu u zamku ko tvorac, kada lovi piliće, pa mu se zamka stisne oko vrata te ga zadavi. Ne izvrgao se Radinović ruglu ženskih glava, a jok!"

„Čuješ li, braco, to valjda nije tvoja zadnja rieč? Izmisli si, molim te, štogod hoćeš, ali zaviri onamo. Saznaj samo, kako stoji stvar moja, pa ne treba, da dalje onamo ideš. Molim te."

Vujanović uze toliko šarati oko prijatelja i moljakati, da mu je napokon rekao Radinović, promislit će si stvar. Tim svršiše razgovarajuć zatim o koječem drugom. —

*

U istinu bio Radinović izvjedljiv i sam, premda nije htio priznati. Stvar ga je zanimala u toliko, da vidi, kakovo je čeljade ta bogata udovica. Još više pako želio saznati, da li nije ipak pogodio, ako je ustvrdio, da udovica želi opet primamiti Vujanovića. Ovaj nije bio ružan, dapače čovjek ljepušan, a svakako je mogla biti zadovoljna svaka ružnija ženska, ako bi dobila takova muža. Radinović naime bijaše osvjedočen, da je Šarićka ružna.

II.

Prošlo je nekoliko dana iza zadnjega sastanka prijatelja. Vujanović dolazio redovito u gostionu. Ali „Zlatni oroz", kao da je izčeznuo iz pameti sudbenom pristavu Radinoviću, jer ga nije bilo onamo. Vujanović bivao sve neuztrpljiviji, budući da je želio saznati, što mu je prijatelj polučio u širokoj ulici. Sve bi lo uzaludno, Radinović kao da je nestao sa svieta. Vujanović otide dakle potražit ga u stanu. Ondje mu rekoše, da se je gospodin pristav preselio, ali ne znadu kamo. To je bilo nepojmljivo.

Radinović medjutim nije dangubio. Jednoga se je popodneva bio odšetao polagano gradskim ulicama i došao do „Široke ulice". Na uglu malo stao, jer čitajući ime ulice, sjeti se Vujanovića i njegove bogate udovice. Bi li pošao onamo, ili ne? Tako razmišljajući korak ga nosio nehotice dalje.

Kao što svi ljudi mirne ćudi i bezposleni, čitao je i on napise na trgovinama i cimere gostiona i krčama. A bilo ih je u toj ulici više zamamljivih. „K liepoj snaši" zvala se jedna.

Radinović pogledao slučajno na prozor. Za njim sjedila baba, kojoj provirivahu dva žuta zuba iz nabreklih usta. „No;" — smijao se — „ako je to ta liepa snaša; onda na zdravlje!"

Na drugim vratima malo dalje bilo napisano: „K staroj dobričini." I taj se omer nije sasvim slagao sa istinom. Jer se unutar čula vika i malo zatim baciše gosta na ulicu. To je bilo zanimljivo. U toj „Širokoj ulici", mislio Radinović, kano da ima mnogo lažljivoga. Možda i ta bogata udovica nije drugo nego laž, siromašna nekakva ženska, koja kao pauk sjedi u svojem kutu i na muža vreba, da ga namami u svoju paučinu i onda mrcvari.

Al eto u to došao pred broj peti. Popostajući opet malo kao neodlučan, stupi napokon ipak hrabro u kuću. Odmah je vidio, da je Vujanović samo istinu rekao. Kuća bila liepa izvana i unutar.

Pope se polagano u prvi kat. „Šarić" čitao napis na vratima. Bi li ušao, ne bi li? Još može nazad. — Ali, napokon, zašto ne bi? Ako nije drugo, bit će šale. U slučaju može Vujanovića odvratiti od zla. Onaj si je upilio u glavu, da se mora oženiti bogato. On sam, Radinović, bistrije gleda, jer je ravnodušan, pa mu nije stalo do ničega. Potegne dakle za zvono.

Razliegao se glas po hodniku za vratima, kano da ne će prestati. Istom sada mu došlo na um, da to doba, u koje je došao, nije za takov posjet. To bi moralo biti dopodne. A drugo nije za posjet niti spreman, jer nije obukao odielo, kako ga oblače mladi muževi iduci u pohode, željni da se pokažu sjajni i gotovi uzbudit žensko srce. Ele napokon i on dolazi samo kao izvidnik i uhoda — izvjestitelj, bit će dobra i obična oprava, pa je sad prekasno, jer eto idu koraci.

Vrata se otvoriše, pred njim stojala mlada djevojka, krasna plavuša. Bila valjda ona, što ju je spomenuo Vujanović.

Na prvi je pogled mislio, da ju poznaje Bog zna, kako dugo. Bilo mu, kano da mora zagrliti i poljubiti prijateljicu ili sestru. Te plave kose, to krasno modro oko, milu glavicu i oble rumene obraze, pa taj divni stas je, zakleo bi se, negdje vidio, a nije znao gdje.

Stojao ko ukočen. I djevojka bila kano iznenadjena njegovim pogledom, jer Radinović bijaše vrlo liep crnomanjast muž, visok, gotovo savršena stasa.

Nekoliko trenutaka stojalo njih dvoje ko uzidano gubeći se u misli, Bog zna koje. Djevojka se sabrala prva. Umiljatim posmjehom protisne na liepa ustanca: „Što želite, molim?"

„Želio bih stojati na tom mjestu sto godina i gledati u Vas."

„Ah!" — će djevojka kano da će uzmicati.

„Oprostite, gospojice," — požuri se reći mladi muž — „oprostite mi. Ne htjedoh biti smjelim, možda drzkim, nego mi se podkradoše rieči nehotice. U prvi mi se mah pričinilo, kano da vas poznajem već davno. Ljutite se?"

Djevojka, prem je i njojzi samoj tako bilo, svoje misli nije odala. Reče nježno: „Ne ljutim se, ali se ne sjećam, da smo se igdje vidjeli."

„Nismo, gospojice ili gospodjo, zato sam se našao u takovom čudu." Na oči mu valjda probijao neki nutarnji žar, jer je ženska porumenila i oborila pogled, kao da je smetena. Kano da pjeva prestrašen šturak reče: „Djevojka sam. Valjda tražite gospodju Šarićku?"

U taj se mah sjetio Radinović, zašto da je došao, ali ga ujedno napopane nekakov stid. To će djevojče, koje možda znade za udajne ponude svoje gospodarice, to će djevojče i njega držati čovjekom, koji se ženi za novce.

To mu je bilo vrlo neugodno, nije znao zašto. Pa nije mu odmah došlo na um, što bi rekao, te mu nehotice izmakne: „Dà, jest; tražim gospodju Šarićku. Osjetio, kako je porumenio, a ljutio se sam na se. Zato mu je bilo vrlo milo, kad mu djevojka reče umiljatim pogledom: „Žalim, ali ovaj čas gospodje Šarićke nema doma."

Lice se Radinovićevo razvedrilo kano sunce kada sine iza kiše. To mi je drago," — bubne nerazmišljeno te se brzo popravi — „to jest, žao mi je. Imao bih ju nešto pitati."

Djevojka se sladko nasmijala, takove smetenosti dugo nije vidjela. Napokon će ozbiljnije: „Možebiti da izručim ja gospodji, što želite."

„Ama dà, mnogo štovana gospodjo — to jest gospojice, ali to ne mogu ovdje . . ."

„Potrudite se dakle unutar" — ponudi ljepotica misleći, da će biti podulja poruka, što ju ima reći taj nepoznati gospodin.

(Nastavit će se.)

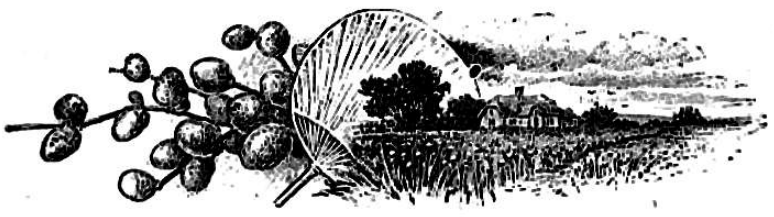

Povjest Pakraca.

Josip Špoljar

Povjesno-mjestopisna crtica.

Sjeverozapadno mrkom, ponosnom Psunju, a istočno ispod Pakračke gore usjekla se duga, uska k jugu otvorena prodolica, kojom protječe potok Pakra. Baš tamo, gdje se ta prodolica počima otvarati stisnulo se s obje strane pomenutog potoka trgovište Pakrac, najznatnije mjesto zapadne Slavonije.

Sjeverni obronci Psunja rasuli se u povisoko, valovito humlje, koje seže do samoga mjesta, i obrasli bujnom vinovom lozom, dok su istočni Pakračke gore — ili kako ju ondje narod naziva Krndije — samim šljivicima i pašnjacima. Kuće su se nanizale većim dijelom na lijevoj strani potoka, na desnoj ih imade veoma malo.

U sredini mjesta, uz dvor grčko-istočnog episkopa i stolnu crkvu dieceze pakračke pusto, napušteno stoji okrugla kula, zadnji i jedini ostatak starog pakračkog grada — prvi začetak današnjeg Pakraca. Zidovi su joj pocrnili, a gornji dio sav obrastao šikarjem. U tom su šikarju vrapci smjestili svoja, a u pukotinama zidova posagradile laste svoja gnijezda i šire se, kruže i oblijeću gradom, u kojem su negda gospodovali prvi velmože Slavonije.

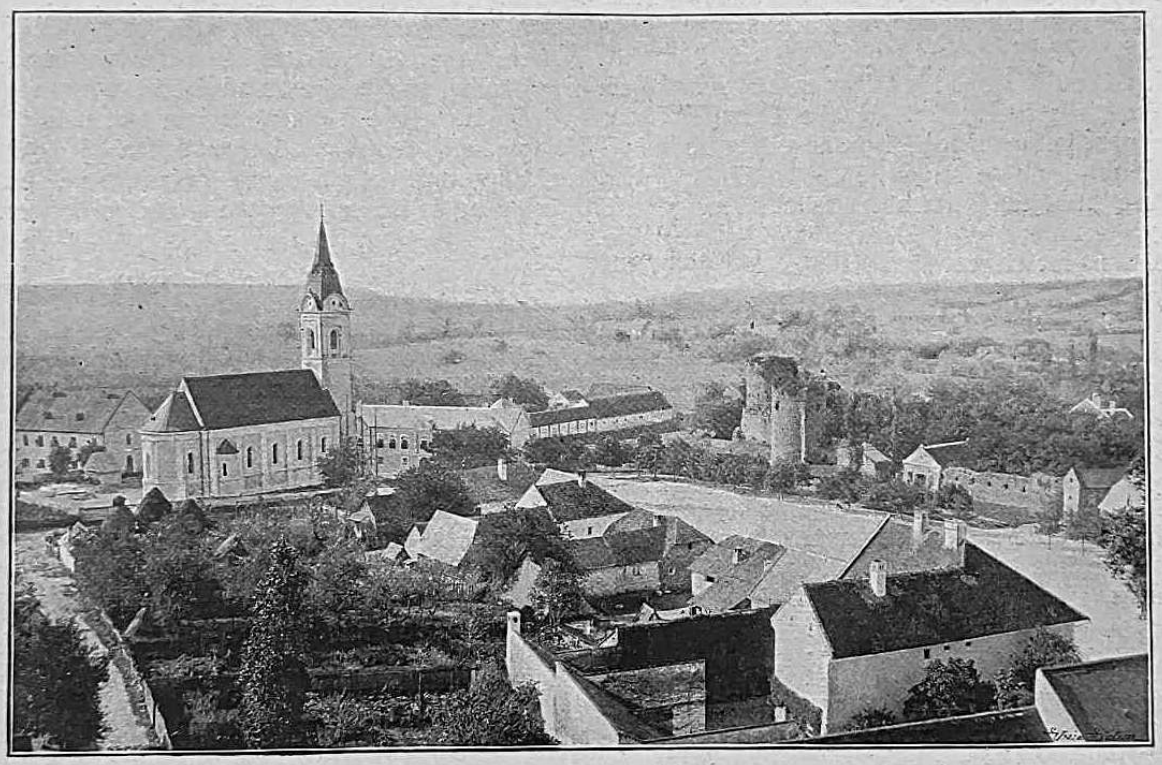

Trgovište Pakrac.

To su tužni ostaci tog negda neosvojivog pakračkog grada. Sve ostalo uništilo je što nevrijeme, što sami Pakračani.

Nekoć je Pakrac bio jedna od najjačih tvrdja u Slavoniji. Grad je veoma prostran, a gradjen je u slici četverokuta. U svakom uglu stajala je po jedna visoka kula oko 15 metara u visini. Ove je kule dobrano još nadvisivao tako zvani „veliki toranj“ sa promjerom od 30 metara, a bio je gradjen od klesanog kamena. Grad je bio opasan čvrstim, debelim zidom, oko kog je bio iskopan 8 metara široki i tri duboki jarak u koji se je napustila voda, kad je grad bio obsijedan.[1]) Gdje je stajao most, preko kog se je ulazilo u grad, ne može se danas više konstatovati; čini se na sjevernoj strani grada.

Na južnoj strani u gradu samom nalazila se je crkva, gradjena u gotičkom slogu, ali je danas već tako porušena, da se ne može niti tloris njezin konstruirati. To isto vrijedi za sve unutarnje zgrade i za današnju vlastelinsku pivnicu i hambar sa sunčanim dobnikom uz rimo-katoličku crkvu. Za ovaj se naime pripovijeda, da je bio negda samostan, ali u svakom slučaju bila je to kakova javna zgrada u vrijeme Talovaca, a možda još i prije. Možda je baš to ona „camera de Puchur“ bila, o kojoj ćemo poslije govoriti.

Ovi nam ostaci jasno svjedoče, da je Pakrac već negda bio lijep i čvrst grad, te da je već u svom početku brojio više većih zgrada.

Rimska naseobina Ballissis — današnji Pakrac.

Najstarija povjest pakračka zavita je gustom koprenom. Stoljeća i stoljeća kriju se možda pred nama, obavita tajnom o prošlosti današnjega Pakraca, i tek samo gdjekoja iskra luči osvjetljuje nam tajinstvenu i davnu prošlost.

No i ako mi, nezadovoljni dosadanjim naučnjačkim istraživanjem, moramo na žalost priznati, da nam o povijesti pakračkoj sve do XIII. vijeka nije baš ništa poznato, mora nam se uz to nametnuti pitanje, nije li već možda u desetom, petom i već u prvom stoljeću poslije Krista živjela kakova rimska naseobina. Nije li pače posve vjerojatno, kako i veli u svom djelu „Starožisnosti Slavonije“ pokojni Luka Ilić, da je na mjestu današnjeg Pakraca bila rimska naseobina Ballissis. Mi ovu njegovu možda samo nuzgredno nabačenu i nepotvrdjenu bilješku, koju on ipak nije sasma bez uzroka napisao, ne možemo tako lako i ravnodušno odbaciti. Ilić veli da se je Pakrac tada zvao Ballissis, jer se je današnje kupalište Lipik tada zvalo „Aquae Ballissae“. Ballissis bi daklem po do-

[1]) Prije je potok Pakra tekao ispod grada samog, današnje korito je istom poslije iskopano bilo.

sljednom tumačenju Ilićevih riječi — odnosno imena „Ballissis" — bilo neko predgradje, bolje neka pretpostaja ili stražarnica Aquae Ballissae. Da se je pred tim znamenitim rimskim kupalištem moglo nalaziti neko mjestance Ballissis nije nemoguće. Sjetimo se da je na cesti iz Zagreba u Aemonu (Ljubljanu) stajala postaja Ad Fines (Samobor) nešto podalje Deutonia (Stenjevac) a odmah preko Save Andautonia (Ščitarjevo). Kada je bilo tu a i drugim mjestima više postaja jedna uz drugu, vrlo je vjerojatno da je to i u našem slučaju moguće, jer i na važnoj cesti Siscia—Murza (Sisak—Osijek) trebalo je ovakovih postaja.

Da je Pakrac za vrijeme Rimljana zaista opstojao, dokazuju i iskopane starine u njemu. Zato neki njemački učenjaci tvrde da je Pakrac bio Aquae Ballissae, jer se u Lipiku nije iskopalo nikakovih rimskih starina.[1])

Kada bi naše mnijenje stajalo, da je Pakrac bio Ballissis, jasno bi bilo, da su Aquae Ballissae bile Lipik, jer bi mudri i praktični Rimljani svakako Ballissisu (Pakracu) bližnji Lipik, nego li udaljeniji Daruvar nazivali Aquae Ballissae. Jer raspravljajući o tome moramo znati, da o tomu, koje li se mjesto — Lipik ili Daruvar — zvalo Aquae Ballissae nisu niti najbolji naši historičari ni danas još na čistu.

Vjek. Klaić, odlični naš historičar piše u svom djelu „Povjest Hrvata" da su za Rimljana bile Aquae Ballissae znamenito panonsko kupalište. Ali on ne odgovara na pitanje, koje je to današnje kupalište Lipik ili Daruvar. Zaslužni pisac „Povjesti Hrvatske" Rudolf Horvat drži pako, da je prije Lipik nego li Daruvar bio Aquae Ballissae, jer bi cesta pravila preveliko koljeno, kad bi vodila iz Kraljeve Velike preko Daruvara u Požegu.

Kada bi Lipik bio Aquae Bellissae, onda bi bogate željezne rimske kupke Thermae Jassonensis, koje su već godine 193 poslije Krista bile u Panoniji poznate, mogle biti samo Daruvar, kako je to godine 1891. zabilježio Abel Lukšić u svom djelu „Reiseführer durch Kroatien u. Slavonien", za koga i onako nadjene starine jasno govore, da je postojao još u rimsko doba. Tu je naime iskopana ploča sa natpisom „Republica Jassorum, te bi se dalo slutiti da je pravo ime tomu mjestu Balnea Jassi ili Thermae Jassonensis.[2])

„Camera de Puchruch".

Dok smo ovo rekli o najstarijoj povjesti Pakraca, ne možemo o njoj ništa više reći sve do XIII. stoljeća. Tko je pakrački grad sagradio ne zna se. Taube u svojem opisu Slavonije[3]) — sudeći po stilu gradnje i konstrukciji tvrdi, da je gradjen u dvanajstom vijeku. U to su vrijeme vladali Arpadovići Hrvatskom. Oni su nekoje stare hrvatske župe podjelili nekim svjetovnim i duhovnim velikašima. Tako je prijašnjeg starješinu (župana), koga si je narod sam birao zamijenio kraljevski vazal (kletvenik), koji se je zvao knez (komes). Bit će, da je koji od velmoža dobio i onu župu i sagradio si čvrst grad, kako je to bilo uobičajeno u ono vrijeme.

Prvi puta spominje se Pakrac u listinama od godine 1256. pod imenom „camera de Puchruch" (Pukur) ili „camera de ultra Drau.[4]) Da je taj Puchruch istovjetan sa današnjim Pakracom, dokazuju opisi njegovih medja u listini Bele III. (ugarskog kralja Bele IV.) od godine 1257., gdje stoji: „Terra Puchur incipit super ripam fluminis Zaplonche in valle quae dicitar Puchur et ad locum ubi Zaplonche cadit in Puchur" (zemljište pakračko počinje uz obalu rijeke Zaplonche u dolini pakračkoj, i na mjestu, gdje se Zaploncha ulijeva u Pakru.)

I u najstarijoj listini kralja Kolomana, gdje se navode medjaši spominju se medju ostalima i ovi: fluvius Mechenyca, fluvius Puchur etc, a ti se medjaši spominju i u svima potonjim listinama. Vjerojatno je svakako, da je po tomu Puchruch i Puchur izveden i današnji naziv Pakrac. Taube spominje još i ove nazove. Peker, Pekretium, Pekrec, Pokertz, Pokartz, Pakartz, a na jednom mjestu i Bachras.

Kako se ne zna tko je sagradio Pakrac, isto tako nezna se, tko su mu bili potonji gospodari sve do petnaestog vijeka. Ja držim da je jedan od prvih gospodara njegovih bio slavni ban Slavonije Stjepan iz plemena Guth—keled (1248.—1260.) i to iz ovih razloga:

U ono doba imala je Slavonija svog posebnog bana, koji je imao medju ostalima povlasticu, da je mogao sam kovati novce.[1]) Prvi, koji je tu povlasticu dobio, bio je ban Stjepan godine 1256, koji je odmah iste godine osnovao prvu kovaonicu novaca u Pakracu. Vjerojatno je da je ban htio imati kovaonicu na svom posjedu, inače se ne može razumjeti, zašto je baš u Pakracu osnovana, gdje se u okolici nigdje nije dobivala ni jedna dragocijena rudača. Na taj se način dade lako protumačiti i to, što je zagrebački kaptol tek iza smrti bana Stjepana 1256. prenio kovaonicu iz Pakraca u Zagreb, a ne već prije odmah iza procesa sa ostrogonskom nadbiskupijom.[2])

Pakrac u XV. i XVI. vijeku.

Poslije bana Stjepana ne može se za nikoga sigurno naslućivati, da je bio gospodarom Pakraca.

Polovicom petnaestog vijeka pripadao je, kako savremeni hrvatski pisac Pavao Ivanić (de Ivanich) i celjska kronika suglasno tvrde, prioriji vranskoj i tadanji vlasnik njegov, o kojemu imademo povjesno pouzdanih vijesti, bio je Ivan Talovac, prior vranski. (Janus-bann, magnificus Johanes Sowan, dictus frater dicti Mathkonis bani). On je kao takav držao i sva ogromna i bogata imanja viteškoga reda Ivanovaca u svojim rukama.

Prior je volio Pakrac i najradje stanovao u njemu. On je dao po svoj prilici sagraditi ili bar poljepšati onu divnu crkvu u gradu, a ako je igda opstajao kakav samostan u Pakracu, mogao je samo u to doba opstajati.

Dana 6. travnja 1439. nalazimo u Pakracu i njegovoga brata, bana „cijele Slavonije" slavnog Matka Talovca, gdje izdaje pavlinskom samostanu sv. Ane u Dobroj kući poveljom, kojom mu poklanja neko selo Peta-

[1]) Kukuljević: Panonija rimska. Rad jug. slav. ak. znan. i umjet. 21 — 24.

[2]) Kukuljević: Panonija rimska.

[3]) Fridrich Wilchelnn Taube: Hist. u. geograph. Beschreibung d. kg. Slavoniens u des Herzogtumes Syrmiens.

[4]) Ćiro Truhelka: O slavonskim banovcima (moneta banalis) u Vjesniku arh. muz.

[1]) Ti novci zvali su se banovci (moneta banalis, denarii banales). Dvije stotine banovaca, ili banskih dinara vrijedilo je jednu marku. Banovci su nešto veći od današnjih filira, samo su kovani iz srebra. Na prednoj strani je utisnuta u sredini poprijeko kuna (grb kraljestva) kako bježi na desno. Nad njom i pod njom smještena je po jedna zviezda. Okolo ruba stoji zapis: moneta regis (pro) ili moneta ducis p, Slavonia, ili moneta bani p. Slavonia, Na obratnoj strani je dvostruki križ, kojemu na lijevoj poprečnoj gornoj gredi stoji polumjesec, a na desnoj zvjezda danica. Pod donjom poprečnom gredom nalazi se po jedna krunjena glava, obrnuta jedna k drugoj. Nad glavom stoji početno slovo onoga, koji je dao kovati dotični novac.

[2]) Do tog procesa došlo je na ovaj način: Nadbiskup ostrogonski imao je od vajkada pravo na dio čistog prihoda svih kovaonica u području zemalja ugarske krune. To se pravo opisuje u listini Bele III. (JV).*) Na temelju toga prava htio je nadbiskup ostrogonski dati nadgledati i kovaonicu u Pakracu, te već po ustanovi pobirati dio čistoga prihoda. Tomu se je usprotivio zagrebački kaptol, prisvajajuć to pravo sebi. Usljed toga se porodi parnica, koja se spominje u jednoj listini od godine 1256. Parnica se je svršila u korist zagrebačkog kaptola i biskupa, kao vice rex odašalje on u Pakrac mjesto sebe kao zastupnika kanonika i naddjakona magistra Benedikta.

*) Kukuljević. Jura I., I, 115.

nyanz (Petyanz) što je pripadalo njegvomu dobru u sv. Petru. [1])

Godinu dana kasnije bio je Ivan Talovac kapitanom Biograda. On je slovio uopće kao veoma hrabar i srčan vojnik, a naročito vješt vojvoda. Sa svojim bratom Frankom suzbijao je on već više godina turske navale na naše krajeve. I ovaj put, prigodom druge opsade Biograda 1440. stekao je velikih zasluga za ljubljenu si domovinu, kojom su onda njih četvoro braće vladali. [2]) Tom zgodom upotrijebljeno je prvi put ognjeno oružje u našim krajevima.

Kada su se iza smrti Matka Talovca oba celjska kneza, otac Fridrik i sin Ulrik, proglasili banovima, te Ulrik sakupivši veliku vojsku stao redom otimati imanja Talovaca, šta više i posjede zagrebačke biskupije i priorije vranske, nije niti dični Ivan Talovac sjedio skrštenih ruku, već junački branio svoju djedovinu. Knez Ulrik osvojio je do godine 1445. već mnoge gradove vranske priorije, a medju njima se nalazi i Pakrac. Tom Prigodom pade u bici kod Pakraca 1445. i slavni Ivan Talovac. [3])

Po smrti kneza Ulrika Celjskog 1456. prijedje Pakrački grad u ruke bogate plemićke obitelji Pekri-Petrovskih ili kako ih naši historičari nazivlju Pakrački, Pekri-Petrovski (Pekry de Petrowina je prastara plemićka loza „de genere Thecum", koja je već početkom trinaestog stoljeća imala ogromna imanja u današnjoj požeškoj županiji uz potok „Peker" (Pakra) pod imenom Medjeriče i Peker-Sredjani, a osim tih još Guščerovac, Sobošnicu, Garešnicu i mnogo druga u virovitičkoj i baranjskoj županiji. Predikat Petrovski izveden je po jednom dijelu vlastelinstva Sredjana.

Petar Pakrački (de Puchur) sin kneza Benedikta i sin mu Nikola, igrali su za dobe posljednjih Arpadovića (1280.—1380.) veliku političku ulogu u Slavoniji. Obojica su nosili neko vrijeme bansku čast. Ivan Pakrački pao je u bitci na Muhačkom polju 1526., brat njegov Ljudevit Lovro Pekri (Pakrački) ratovao je 1527. proti četama dičnog Krste Frankopana, koje su došle, da ga kazne, što pristajao uz Ferdinanda, a ne uz Zapolju. Ove je godine bjesnilo i oko Pakraca krvavo kolo.

Za te zasluge njegove i odanost nagradi ga kralj Ferdinand 1534. kraljevskim donacijama na Medvjedgradu, Lukavcu i Rakovcu u Hrvatskoj. Ujedno postade i kraljevski satnik i tajni savjetnik. Odmah iza toga rasproda on sva svoja imanja u Hrvatskoj pače i ona velika u Slavoniji i cijelo njegovo pleme iseli se u Ugarsku.

Pakrac kupi od njega naš neumrli hrvatski Leonida, sigetski junak Nikola Šubić Zrinjski. Godine 1537. spominje se on već u jednoj listini kao vlasnik Pakraca. Na žalost nije Zrinjski dugo držao Pakraca u svojim rukama; već nekoliko godina iza kako ga je kupio; 1543. pade on uz ostale gradove u turske ruke i ostade u njima čitavih sto pedeset godina.

Pakrac pod Turcima.

Već poslije pobjede na Muhačkom polju nastadoše za Slavoniju crni dani. Turska je vojska na putu u Ugarsku i natrag nekoliko puta prolazila Slavonijom, a pri tomu sve poharala, što joj je ruku dopalo. Posve je opravdana poslovica, koja je u to vrijeme nastala: Kud tursko kopito zagazi, tu trava ne raste, jer je doista cijeli kraj opustio, kuda bi oni prolazili.

Godine 1529. prisvoji sultan Sulejman II. svome carstvu Osijek, a tri godine poslije i Požegu, koja je u ono doba imala 54.000 stanovnika. Sudbina Slavonije bila je konačno odlučena godine 1543. prigodom pete vojne, što ju je sultan spremio na kralja Ferdinanda, da mu otme sjevernu Ugarsku. Tom prilikom pade sva Slavonija u ruke Turcima zajedno sa mnogim gradovima, kao Voćinom, Bijelom Stijenom, Orahovicom, Siračom, Kamengradom, Podborjem, (Daruvarom) Pakracom i drugima.

U tim su krajevima bila odmah uredjena dva sandžaka (kotara), jednom je bilo sijelo u Požegi, a drugom u Pakracu, a ovaj potonji iz Pakraca presele Turci doskora u Cernik kod Gradiške iz strategičkih razloga, premda je Cernički grad bio znatno slabiji od Pakračkog.

Kao što je na austrijskoj strani bila uredjena krajina, tako su i Turci već polovicom šesnaestoga vijeka uredili na svojoj strani krajište, a u pogranične gradove postavili veće ili manje odjele konjanika i pješaka. Takova turska posada bila je i u Pakracu; ovdje je stanovao i dizdar (turski kastelan, koji je bio obično u svim većim gradovima.)

U to vrijeme pada i doseljenje Srba u naše krajeve. Oni su počeli prelaziti za despota Stevana Brankovića (1460.—1467.) u krajeve ugarske, naročito u Srijem. A kada su Turci osvajali Slavoniju, naselili su u njoj mnogo Srba iz Bosne i drugih srpskih krajeva. Najviše su ih naselili oko Pakraca i Voćina, pa se pakračko, siračko i daruvarsko vlastelinstvo nazivalo u ono vrijeme Mala Vlaška, za razliku od Velike Vlaške (današnje kraljevine Rumunjske), jer su onda one naseljene Srbe nazivali Vlasima. Turci bi redovito, osvojivši koji kraj, naselili u gradove i tvrdje muslimane, a po selima Srbe (Vlahe). I prema tomu, kako se je tursko krajište pomicalo na sjever, bilo je sve više i više Srba kod nas. Naš je narod ostavio svoja sela pred Turcima i tako je to razumljivo, da u okolici pakračkoj imade po više sela jedno uz drugo, a da nema niti jedne hrvatske kuće u njima. Srba se je toliko naselilo, da su imali u cerničkom sandžaku i svoga posebnog episkopa, koji je stanovao u obnovljenom manastiru Remeti; zajedno sa požeškim episkopom nosili su obojica naslov „metropolita požeških". U to je vrijeme bilo osnovano i nekoliko manastira, a medju njima i manastir Pakra, koji još i danas opstoji.

Turska vlast nad Slavonijom potraja cijelih 150 godina. Narod se je često, no bezuspješno, dizao proti svome tlačitelju, koji ga je još bolje mučio i ugnjetavao. I carska i hrvatska vojska kušale su nekoliko puta, da ih izagnaju iz ovih krajeva, ali im nigda nije uspjelo. Tako navali godine 1599. knez Petar Erdedi, ban brata Tome na Slavoniju, porobi Pakrac i Čaklovac i dodje čak do Požege. Godinu dana poslije toga sretnog pokušaja dignu braća Mato i Marko Lapsanovići više od tisuću junaka na oružje. Oni navale na sve turske utvrde u tom kraju i mnoge oplijene i protjeraju Turke iz njih. Medju tima gradovima bio je i Pakrac pa Bijela Stijena. Nu ova pobjeda ne bijaše trajnih posljedica, jer se protiv ustaša podiže sam paša požeški 1600. godine. On sakupi oko 5000 Turaka iz Požege, Valpova i Osijeka i udari na ustaše. Ljuta se bitka zametne kod orljavskog ušća u kojoj poginuše osječki aga i valpovački beg, dok je četa Lapsanovićeva bila pobijedjena, a Pakrac pade opet u turske ruke.

Već od godine 1586.—1600. navaljivali su carski generali Halek i Herberstein na turske krajeve bez ikako-

[1]) Manastir sv. Ane leži nedaleko Bastaja. Njega je našao patriarha Arsenije Crnojević kad je došao u naše krajeve u razvalinama i dade ga popraviti, jer je konstatovao po nekim slikama, da je to bila prije pravoslavna crkva. Da tu nije bilo nigda pravoslavne crkve jasno je, jer prije njeg nije ni bilo Srba u tim kajevima, a ova nam povelja svjedoči, da je pripadao Pavlinima.

[2]) Matko bijaše „ban cijele Slavonije," od god. 1435. Petar ban Hrvatske i Dalmacije (primorski ban), Franko župan temeški, a Ivan Prior vranski. Klaić: Povjest Hrvata knj. III.

[3]) Dr. Josip Pliverić piše u Vijencu 1880. da je bitka kod Pakraca bila 1448. no u Celjskoj se kronici nalazi Pakrac već 1445. u rukama kreza Ulrika. Bit će da se gosp. Pliverić buni sa njegovim bratom Frankom, koji je pao 1448. u bitci na Kosovu polju.

voga većeg uspjeha. Cijela prva polovica sedamnaestog stoljeća protekla je bez veće vojne, ali je tim više bilo čarkanja na granici. Turci su navaljivali na pojednina sela, popalili ih, sakupili roblje, a onda se opet vraćali natrag. To je bilo uzrokom da se veliki broj Srba iz tih krajeva iselio i nastanio u varaždinskom generalatu oko Ivanića, Bjelovara i Koprivnice.

Istom godine 1683. sine kršćanskom narodu u Slavoniji nada u budućnost. Ove je godine naime pobjedom kršćanskog oružja kod Beča turska snaga znatno oslabila. Još iste godine poče se dizati svuda po Slavoniji narodni ustanak i ta je borba u tim krajevima trajala do godine 1687., kad u mjesecu rujnu te godine prijedje general grof Dünewald Dravu sa 10.000 vojnika. Kod Voćina mu se priključi grof Ivan Draškovič s hrvatskom vojskom i tako oni osvoje od 14.—17. rujna sve glavnije gradove Slavonije. Kada je narod vidio napredovanje vojske, digne se i on listom na oružje i stade svom silom navaljivati na turske posade po gradovima. Taj se je ustanak najjače razbuktio oko Požege, Pakraca, Kamengrada i Bijele Stijene.

General je Dünewald u svojim izvještajima carskom dvoru svaki svoj korak vrlo hvalisavim riječima opisao, ali nigdje ne spominje, tko je istjerao Turke iz Pakraca, Sirača, Bijele Stijene i Kamengrada. Ali nam se zato lijepo pripovijeda u narodnoj pjesmi o tim događajima. Narod se je kao u Požegi — pod junačkim fra Lukom Imbrišinovićem — tako i tu digao proti nekrstu i istjerao ga, jer ovaj videći narodu u zaledju vojsku, pobježe iz tih krajeva, gdje mu nije bilo opstanka više. Narodna pjesma nam spominje Junaka Pinojtića, pred kojim da su Turci pobjegli iz Pakraca.[1])

No tek što se je Pakrac počeo pridizati ispod turskog jarma, pade opet uz nekoje slavonske gradove u ruke Turcima, Hasan-paša bos. prijedje po nalogu sultana s velikom vojskom preko Save, poplavi svu Slavoniju i predobije gotovo sve gradove osim Virovitice i Pakraca. General Dünenwald je utvrdio bio Požegu i Cernik, a u Pakrac, Sirač, Bijelu Stijenu, Kamengrad i Kraljevu Veliku postavio manje posade[2]), koje su podupirali slavonski dobrovoljci. No kada su se pobunili Vlasi oko Pakraca i Voćina i pozvali Turke u pomoć, pade Pakrac, Sirač i Bijela Stijena opet u ruke Turcima. Na sreću ne potraja ovaj puta dugo njihovo gospodstvo. Već slijedeće godine baci ih hrvatska i carska vojska pod Croyom za uvijek iz Slavonije. Medju zadnjim gradovima, koji su ostali u njihovim rukama uz Gradišku i Brod, bio je i Pakrac.

Turci u Pakracu ne htjedoše se već na častan način predati, što im se dakako nije dopustilo. Tek iza Juriša naše vojske predadu se na milost i nemilost 17. listopada 1691. i time se oslobodi Slavonija za uvijek Turaka. Pakračani položiše tom prigodom prisegu, da će se svaki puta dići na oružje, ako Turci još igda provale u zemlju.

Poslije izgona Turaka napušten je posvema pakrački grad. Potonji gospodar njegov barun Ims nastani u njemu svoga pivničara, a sve ostalo napusti. Tako je stari pakrački grad nakon punih 6 stoljeća službe izbrisan iz listine gradova i uvršten medju ruševine. U njemu se odsele nastane sove i šišmiši.

Vlastelinstvo Pakrac.

Kada je Groy istjerao Turke iz Slavonije, prisvojila si je komora sva imanja. Ona je doduše pitala, tko imade pravo na koje imanje, neka se javi, no za tih 150 godina što je stenjala Slavonija pod turskim jarmom, pogubile su se većim dijelom darovnice. I Pakrac je prisvojila bila komora, no kako mu zadnjim gospodarom prije Turaka bio Nikola Šubić-Sigetski, a Zrinjski su izgubili godine 1671. sva svoja imanja, proda komora odmah pakrački grad sa vlastelinstvom barunu Imsu.[1])

Turci su za svog 150 godišnjeg boravka unutarnjost grada posve preuredili u svom istočnjačkom slogu tako, da ga je barun Ims radje posve napustio, a sebi sagradio lijep novi dvorac. Taj dvorac sastoji iz tri velike zgrade a opasan je djelomice zidom i leži kakovih 150 koraka od starog grada. I danas je još posve dobro sačuvan. Vanjštinom svojom ne upada on nimalo u oči, no zato mu je unutarnji dio tim udobnije uredjen.

Barun Ims je mnogo pažnje obratio svom ogromnom vlastelinstvu i počeo ga uredjivati. U ces. i kr. arhivu u Beču nalazi se jedna karta Slavonije poslije požarevačkog mira, u kojoj su zapisana slijedeća sela u gospoštiji pakračkoj: Pakrac[2] Imsovo selo, Krestelovac, Uljanik, Trijeglav, Govedje polje, Poljana, Brekinska, Obrijež, Toranj, Klisa, Batinjani, Lipik, Kamengrad, Grdjevica, Ožegovac, Šumetlica, Branežac, Dragović, Šažije, Popovac, Čaklovac, Tisovac, Jakobovac, Prgomelje, Cikote, Rogolje, Kusonje, Kraguj, Šeovica, Kiski, Bjelanovac i Kamenska.

Kako god je barun Ims bio valjan gospodar, nije bio po ćudi Pakračanima. Po svoj prilici da ih je tlačio, kako su općenito radili vlastelini u ono doba, a to je dovelo do ustanka, koji je bio tek oružanom rukom generala Lokatelija svladan.

Barunu Imsu nije se htjelo ostati duže u Pakracu, već proda vlastelinstvo 1740. Franji barunu Trenku, slavnom vodji junačkih pandura, koji se je baš te godine povratio iz Rusije, gdje je služio kao kapetan i sudjelovao u rusko-turskom ratu 1736.

Godine 1741. ponudi se Trenk carici i kraljici Mariji Tereziji, da će sakupiti dobrovoljnu četu i povesti u boj, što mu bude dozvoljeno. Trenk odmah razglasi na sve strane svoga vlastelinstva, da će svakom hajduku, koji se stavi pod njegovu zastavu biti oproštena sva nedjela, ako se živ iz rata kući povrati, te će moći otpočeti uredan gra-

[1]) Druga vojska Slavonijom kreće,
S njom upravlja bane gospodine
I mladahni Lesle generale
Sa Slavonci, po izbor junaci.
Med njima je silni Matijević,
Mladi Divić i sijedi Oklješa,
Franjo Ilić i vrli Marjanac
I Pinojtić od sela Petrova.
Oni Turke proganjat umjedu
Tjerajuć' ih od grada do grada.
Matijević uze Viroviticu
Grad Stražeman mladani Diviću.
Oklješa je Raić pridobio
I u Šagu junak večerao.
Bijelu Stijenu Ilić ugrabio
A Pinojtić u Pakracu stao,
Da u Bijeloj on osvane Stijeni.
Rešetare uzeše junaci
I sa banom cijelu Kostajnicu
I sa Leslom bijeloga Osijeka.
Grad Požegu, Gradišku i Koboš
Pleternicu, Našice i Erdut,
Grad Varaždin, Ilok i Sarengrad
A i druge slavonske gradove
Osvojiše Slavonci, junaci,
Osvojiše, zemlju očistiše
Od Turaka naših zatornika.*)

*) Ovo je izvod iz pjesme: Turski sedmogodišnji rat Slavonci od goddine 1683. — 1689. u knjizi Luke Ilića Oriovčanina: Lovorike 1874.

[2]) Ibidem II. 18.

[1]) I danas se još jedno selo u prijašnjem pakračkom vlastelinstvu, nedaleko samog Pakraca zove Imsovim selom.

[2]) Pakrac je imao te godine 863 duše, 111 kuća, 135 vinograda, 2965 rali oranice, 1915 goveda, i 18 mlinova.

djanski život. Kako se nije hajduka dosta prijavilo, sakupi Trenk u svom vlastelinstvu pakračkom mnogo velikih i srčanih ljudi i povede sa hajducima u boj. Da nam nisu ti njegovi panduri učinili lijepog glasa vani, poznato nam je, ali im se mora priznati velika hrabrost.

Poslije te vojne sagradio si je Trenk u Pakracu dvorac u kom su poslije njegove smrti bili nastanjeni njemački konjanici.[1])

Kada je Trenk god. 1746. bio osudjen od vrhovnog bečkog sudišta radi svoje okrutnosti i krvološtva na doživotnu tamnicu u Spilbergu u Moravskoj, gdje 1749. i umro, podpadoše sva njegova imanja komori. Tako je Pakrac došao već po drugi put u ruke komore.

Od nje ga je kupio neki Madžar, no već godine 1760. prijedje grad i vlastelinstvo pakračko u ruke obitelji grofova Jankovića-Daruvarskih.

On je dao stari grad rušiti, a dobivenim kamenom je bila navežena nova cesta iz Pakraca u Kukunjevac.

Grof Janković je stanovao u Daruvaru, pa zato se nije niti brinuo za dvorac pakrački. Više pažnje obratio je perivoju, kog je smjestio uz Pakru južno od starog

Josip Haydn (1809.—1909.)

[1]) Slavonija je imala već onda 4 pukovnije graničarske vojske. Ali u tvrdavama su bili mađarski pješaci, a po vojarnama „Caserne Equestres“ njemački konjanici, jer su graničari obavljali i svoje poljske poslove, pa im se tobože nije mogla povjeriti obrana tvrdava.

grada. Još i danas su očuvani ostaci tog prekrasnog perivoja u kom je bila i lijepa „orangerija“ i sva silna sjenica. U sredini perivoja bilo je iskopano jezero, koje i danas još opstoji. Taj perivoj poznat je Pakračanima pod imenom „spahinjske bašće“. Niže perivoja sagradio je on vrlo mnogo gospodarskih zgrada kao: stagalj, pivnicu, pecaru za rakiju i mlinove. Te su zgrade ne samo velike, već i vrlo čvrste; najbolji dokaz tomu je, što su i danas još posve cijele.

Grofovi Jankovići su bili gospodarima Pakraca sve do godine 1867. Ove godine prodadu oni grad pakrački srpsko-pravoslavnoj crkvenoj općini, koja je u njoj smjestila svoj parohijalni ured. U starom Trenkovom dvoru bude smještena bolnica, a poslije (1898.) srpska muška učiteljska škola.

Vlastelinstvo pakračko kupio je od grofova Jankovića Francuz Henri, koji je odmah počeo sjeći prekrasne prašume vlastelinske i kao dužice izvažati u svoju domovinu. Iza njega bilo je još nekoliko njegovih zemljaka gospodarima pakračkog vlastelinstva, dok ovo nije prešlo u ruke „Slavonske šumske industrije drva“, u čijim se rukama još i danas nalazi.

Boli.

V. Gjurin.

Što dršće . . .

Što dršće tajno prama meni
Sunčana žara pramen?
Zar hoće da me ogrije,
Zar snatri, da sam kamen?

A s njim iz tala diže se
Sićušan onaj prašak,
On zraku tim zavaruje,
Ah, sretan siromašak!

Za čistim gorim plamenom,
Nepomješanim s kalom,
Za istinom ko mlada grud
Za ružom procvjetalom i

I titra prašak, sigra se
U zrake zagrljaju,
Dok duša žudeć vrutak čist
Tek drugom brodi kraju!

Nek sine sunce prebajno,
Da ne muti ga ljaga! —
Ta živa želja usnut će
Na kroku grobnog praga . . .

U hramu.

U svetom sam svak dan hramu,
Vapijem za druge, za se;
Al kad molim,
Najveć volim
Onu divnu polutamu!
Nek se ona svjetla gase,
Ta žarči je moj plam,
Koj u duši palim sam!

Kao dijete sve iznesem,
Što mi srce kini, mori.
Ja se skrušim,
S boli gušim,
Lecnem i ko trska stresem
Il ko s groma mermer-dvori,
Kad, narode, u taj čas
Za žudjen ti molim spas!

Što će vijeku prosvietljenje,
Kad tumara svedj po mraku?
A ne vidi,
Da se stidi,
Gdje hrvatski rod moj stenje,
Snosi trh uz borbu jaku!
Još ga tješi samo Bog,
Da će nestat ropstva tog!

Kad sunce zalazi.

Teodor Jeske-Choinski.

Prva polovina glume primicala se kraju. Imala se samo izvršiti kazna kršćanima, koji bjahu odsudjeni na smrt sa lavovima.

„Što si tako blijeda?“ upita Publij nagnuv se k Muciji.

„Danas sam se osvjedočila, da nijesam više Rimljanka“, odvrati Mucija slabim glasom.

„Tebe umara pogled na beskorisno ubijanje ljudi.“

„Nije to rečeno dosta. Slika ljudske okrutnosti napunja mi dušu beskonačnom ogavnosti!“

Za čas upita ona opet: „Jesi li siguran, da će se Mimut vratiti?“

„Dao sam joj otrovni bodež i uputio je, kako se njime baraće“, šapnu Publij Muciji u uho. „Ona znade, da je dovoljno zadati lavu jedan udarac, koji ga mora svaliti, jer otrov djeluje strjelovito brzo. Dalje će pomoći Marko Aurelij, koji običaje pomilovati svakoga, ako se umije obraniti od zvjeri.“

Trublja je najavila novi prizor.

Mucija, blijeda kao što joj bijaše i haljina bijela, nagnu se sad napred i pogledje napetim pogledom dolje. Hladna struja podišla je tijelom, ona je osjećala, kako joj je stinula krv u žilama, a srce kao da joj je prestalo kucati.

Jakim i velikim skokovima skočio iz kaveza ogroman, krasan lav i dojurio sred arene, gdje se je ukočio, promatrajući toliko mnoštvo ljudskih lica. Vatrene svoje poglede bacao on na sve strane, te zaurlav grozno stao nemilo šibati svojim repom. No ti ljudi se ne bojahu pustarskoga kralja. Mjesto da bježe, pružali mu oni ruke i stali vikati na nj. Tu i tamo pala mu na glavu po koja naranča, datulja ili orah. To je lava razdražilo još i više, pa je počeo kazati svoje grozne zube.

Puk se je upravo veselio lavljem bijesu. S najvišega reda sjedala bacio je neko jednu jabuku tako spretno, da je pala lavu ravno med oči. Silna zvijer zaurla i pokuša da preskoči zid, koji je dijelio arenu od gledališta. No zid bijaše visok i providjen šiljcima, a mimo to su sjedili na zidu stražari, koji bi odmah usijanim dugim željeznim motkama potisnuli zvijer. Opaljena zvijer zaurla strahovito, odskoči i poleti oko arene tako, da se je sve pijesak dizao u vis.

Na pozorište stupi sada takmac, dostojan bijesa afričkoga kralja pustare. Na okolnome zidu otvore se mala vrata— a u arenu stupi slaba djevojka smedjega lica.

„Mimut je!"

Mucija opazi u njenoj ruci bodež, što joj ga je dao Publij, te upre svoje oči na ubojito oružje, kao da mu je svojim pogledom htjela pojačati snagu.

Blijedi obrazi patricijke zarumeniše, a napola otvorene usne drhtahu. Kad bi Mimut bila samo dosta hrabra!

Lav se skuči i zagleda u svog takmaca. Mimut se strese i maknu, kao da kani pobjeći. No taj strah trajao je samo časak... Ona se okrene prama Publijevoj loži, podigne ruke, baci bodež daleko od sebe i pokleče sklopljenim rukama.

„Smrt kršćanima! Pred lavove s njima" vikala i gotovo urlikala svjetina.

Zvijer se medjutmi spružila na pijesku i stala puzati lagano, kako već mačke puzaju, držeći oštro na oku svoju sigurnu žrtvu.

Nastala tišina. Razdražljiva inače svjetina rimska suzdržala je dapače svoj dah.

Izjedamput ustade Egipćanka, podignu svoje ruke i poviknu u tu groznu tišinu:

„U ime Isusa Krista!"

Kroz maglicu, što je pala Muciji na oči, opazi ona tek toliko, da se je Mimut sama bacila pred ralje bijesnoga lava. Onda je još čula oko sebe neki žamor i pala u bezsvjesticu.

Kad se je rimska patricijka osvijestila, našla se u svojoj nosiljci pred amfiteatrom, a kraj nje stajahu Publij i Servij.

„Nije to mojom krivnjom, draga Mucijo, u istinu nije mojom krivnjom," govoraše Publij, tisnuv svoje usne na njezinu ruku. „Nesretnica je sama tražila smrt!"

Mucija protiraše oči svojim prstićima.

„Znadem, vidjela sam... Vrati se u amfiteatar, gdje ne smiješ da manjkaš, a mene pusti, da se vratim kući."

Publij je kao upravljač igri morao dalje da zabavlja rimski puk, dočim je Mucija pokleknula u svojoj sobici i pokrila rukama svoje lice — pred Bogom kršćana.

„Vjerujem u te, zaštitniče sirota i nevoljnika!" moljaše ona iz dubine svoga srca. „U te, Boga svega plemenitoga i dobroga, u te, koji si utočište svih onih, što ih zlostavlja i satire ljudska okrutnost. Vjerujem u to, da ćeš taj svijet, koji se valja u vlastitoj sramoti u kalu pokvarenosti i surovosti srca — podići svojem milosrdju. Vjerujem u te, jer si jedini i pravi Bog!"...

*

Publij je morao natrag u amfiteatar. Nakon što je više kršćana bačeno pred gladne zvijeri — slijedila je zakazana gozba gledalaca. Publij je morao da nahrani i napoji više od stotinu tisuća izgladnijelih gosti. Trebalo silnoga i velikoga imetka, koji se je trošio na to.

Poslije gozbe uživali su kvirite u borbi stotine divljih zvijeri, koje su se medjusobno tako klale i trgale, da je bijeli pijesak arene znatno promijenio svoju boju. Duha ljudske krvi već se je ishlapila za vrijeme ručka, ali sad se je isparivala zvjerska krv, a duha rastrganoga mesa razišla se zrakom gledališta, i gospodari svijeta srkali je, kao da se žele opiti njome. Oči im se krijesile, a nosnice samo širile.

Zavijanje i urlanje zvijeri stopilo se s urnebesnom vikom općinstva u tako groznu kriku i deračinu, da se Publij sa Servijem ne mogahu porazgovoriti, ma da je Servij zauzeo Mucijino mjesto. Desno od novoga pretora smjestio se u neposrednoj blizini njegov predšasnik Marko sa svojom novom ženom Livijom, koja se nije ni obazirala na Publija, videći ga, da se zabavlja sa Germanom.

„Ne varaju li te tragovi, za koje držiš, da si ih našao?" upita Publij, pošto je prestala borba divljih zvijeri, a i ona se vika slegla.

„Sigurno znadem, da Tusnelda živi i da je u Rimu, odvrati Servij. „Fabijev slastičar joj se smilio, oslobodio je zatvora i sakrio negdje u pregradju. To mi je saopćio neki slobodnjak, koji je služio kod Fabija. Ipak ne mogu ništa pobliže da saznam, jer se svi boje milijunaša i po njemu podmićenih činovnika, kao i njegovih uhoda."

„Kad bi onaj slobodnjak hotio svjedočiti, ne bi li ti mogao tužiti Fabija," primjeti Publij.

„Upravo sam te o tome naumio pitati za savjet."

„Sutra preuzimam pretorsku službu. Ti ćeš donijeti svoju tužbu mome sudačkom stolu. Stvari, koje su nužne, da tužba dodje pred sudački stol pretora inozemaca, uredit ću ja već sam. Možeš biti sjeguran, da će ti se pravica dati." Tako je poučavao Publij svoga prijatelja.

„No Fabijeva kćerka jest žena tvoga rodjaka..." primjeti German.

„Na sudačkom stolu ne uzima se u obzir rodbinstvo" odvrati Publij glasom, kao da se je to u modernom Rimu samo sobom razumijevalo.

„Učinit ću, kako kažeš."

„Još ću ti službenim putem pridijeliti tajne glasnike," nastavi Publij, „kojima ću se zagroziti teškom kaznom, ako ne pronadju tvoje zaručnice. Držim, da će to više koristiti, nego li Fabijev novac."

Tako se prostodušno razgovarahu ta dva vojnika, a da nisu ni primjetili, kako to kraj njih sluša Marko, Fabijev zet, koji je pazio na svaku riječ, nastojeći, da je dobro upamti. Medjutim nije se puno zanimao za pogibao, što je prijetila njegovome tastu.

Servij je upravo hotio da opet nešto reče, kadno stupi u ložu dvoranin imperatora Lucija Vera, koji je donio Germanu slijedeću poruku:

„Božanski imperator Lucij Vero obnašao je svojom previšnjom milosti, da tebe, slavni prefekte, pozove današnjoj gozbi."

„Udovoljit će se zapovijesti božanskoga imeratora."

Pošto se je dvoranin udaljio, upita prefekt svoga druga: „Možeš li mi ti možda reći, kada treba, da osvanem ondje?"

„Budi bez brige, ja ću te pravodobno dati odnijeti onamo u svojoj nosiljci. I ja sam pozvan, no ne mogu da te pratim. Izmolio sam si dozvolu, da smijem kasnije doći, jer rimska svjetina“ tu se nasmiješi značajno — „ne bi mi nikada oprostila ,da ne ispunim u amfiteatru današnjih svojih dužnosti domaćine. Tebi pak svjetujem, da podješ rano onamo, da se možeš porazgovoriti s raznim dostojanstvenicima o svojoj stvari prije, nego vrč zaokruži stolom. Ne će biti na odmet, ako i Lucij Vero sazna štogod o Fabijevoj lopovštini.“

U areni su slijedili sada nešto mirniji prizori. Neki ocoubojica bijaše osudjen na smrt u plamenu, pa ga Iza Lucije Vera izašli su iz amfiteatra mnogi senatori, a za njima i vitezi. Najzad su mornari, koji su stražili na najvišem redu, prebacili preko arene orijaški luk s tisućama svijeća. Kako bijaše pao mrak veselila se svjetina toj čarobnoj rasvjeti, ali je zahtijevala samo jošte krvi i krvi . . .

Konačno bijaše iscrpljen raspored toga dana. Sad je stala svjetina ostavljati svoja mjesta, ali ju čekalo novo iznenadjenje. „Pravi patricij“ oprostio se sa svojim gostima — zlatnom kišom, koju je občinstvo žudjeno čekalo, misleći da će izostati. Medjutim Publij nije gledao više na onu borbu, trzanje i gnjavljenje oko novca, jer je

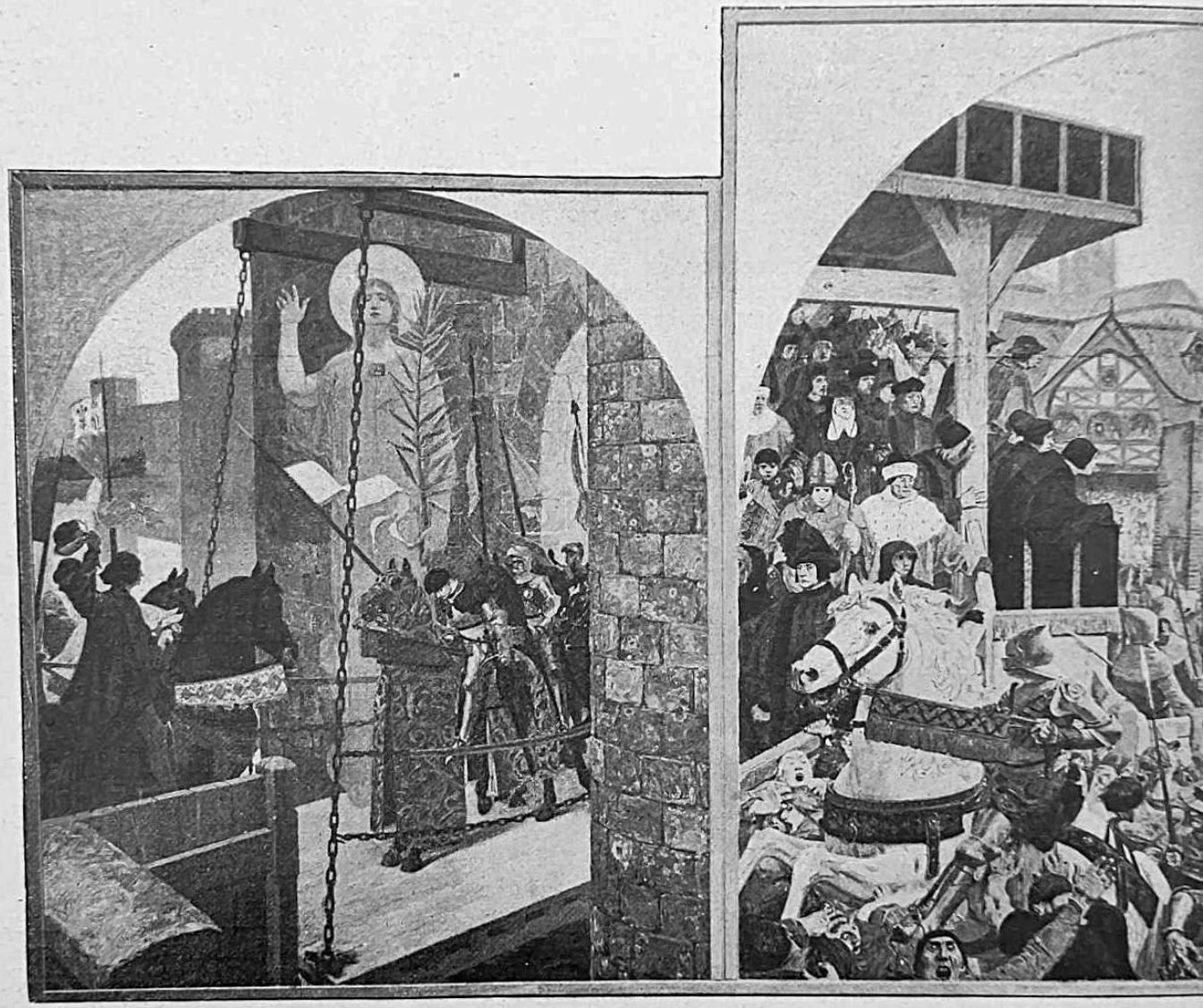

Ivana dočekuje kralja Karla VII. pod tourskim zidinama. **Ivana stupa na lomaču.**

Jean Paul Laurens: Djevica orleanska.

obuklo u haljine namočene u smolu, koje su zapalili. Trčao je naokolo kao živa baklja, urličući od boli bacio se u pijesak, da opet odskoči i zdvojno lama oko sebe. Svjetina se smijala nesretniku, dobacujući mu porugljive poklike: „Nije li ti s voljom ova tunika? . . . Je li ti vruće? Ta zima je! . . . Pa skoči u Tiber!“ Tako se zabavlja svjetina surove ćudi. Slično bilo i sa drugim dvjema zločincima. Jednoga su pribili na križ, a dva gladna lava otimala se za njegove kosti. Drugi je morao držati i peći svoju desnu ruku nad gomilom žive žeravice, a da je nije smio povući natrag, jer mu je nad glavom stajala teška sjekira, kojom bi mu mogli svaki čas raskoliti glavu.

Prema večeri stali se rijediti donji redovi sjedala. brzo stupio u svoju nosiljku, te se dao odnijeti u Palatin.

12.

Imperator Lucij Vero nastavaše lijevo krilo carske palače, koje bijaše isto tako uredjeno kao i ono desno, u kome je stanovao Marko Aurelij. I ovdje si mogao iz predvorja odmah u dvoranu za primanje, samo što je tu mjesto dvaju pretorijanaca, kako ih ima Marko Aurelij za stražu, postavio Lucij Vero čitavu vojsku sluga i vojnika. Stotina pretorijanaca u zlatnim kacigama spustila svoje mačeve pred Publijem, kad je prestupio prag sijela mladjega imperatora. Hodnicima se gurali robovi svih

mogućih narodnosti tako, da se je došljak morao proturati kroz čitave čete besposlenih tih ljudi.

Publij je dobro poznavao razdijeljenje svih prostorija Lucija Vera. S toga je krenuo ravno smjerom soba u pozadini, iz kojih se je čulo pjevanje. Nitko ga nije zadržavao. Njegovo senatorsko odijelo obranilo ga od dosadne znatiželje robova. Dapače ni dva slobodnjaka, dvoranina, nijesu ga pitali ni za ime. Bez zapreke došao on do vratiju prostrane dvorane, u kojoj se je nalazio impertor sa svojim gostima.

Oko triju dugih u oblik potkove s'oženih stolova izvalilo se na crvenim ložovima oko pedeset muževa, koji

pies, što ga izvedoše bezbrojni crnački dječaci, a niti andalusijski ples stotine vatrenih španjolskih djevojaka nije bio kadar, da razigra najveću gospodu svijeta. Pa ni predstave plesačica na užetu, ni one čarobnice nijesu bile za njih nove.

Svima bijaše dosadno i kao da je to sjajno društvo bilo nekud nezadovoljno, ma da ih je dvorila čitava četa robova. Svaki je gost dobio posebni grčki vrč, izradjen u sicilijanskoj školi; blagovalo se sa zlatnih tanjura, a na takim istim tanjurima dvorili su crnci oko stola.

Kad je Publij stupio u dvoranu, već se nosilo na stol voće i poslastice. Novi je pretor čekao, dok egipatska

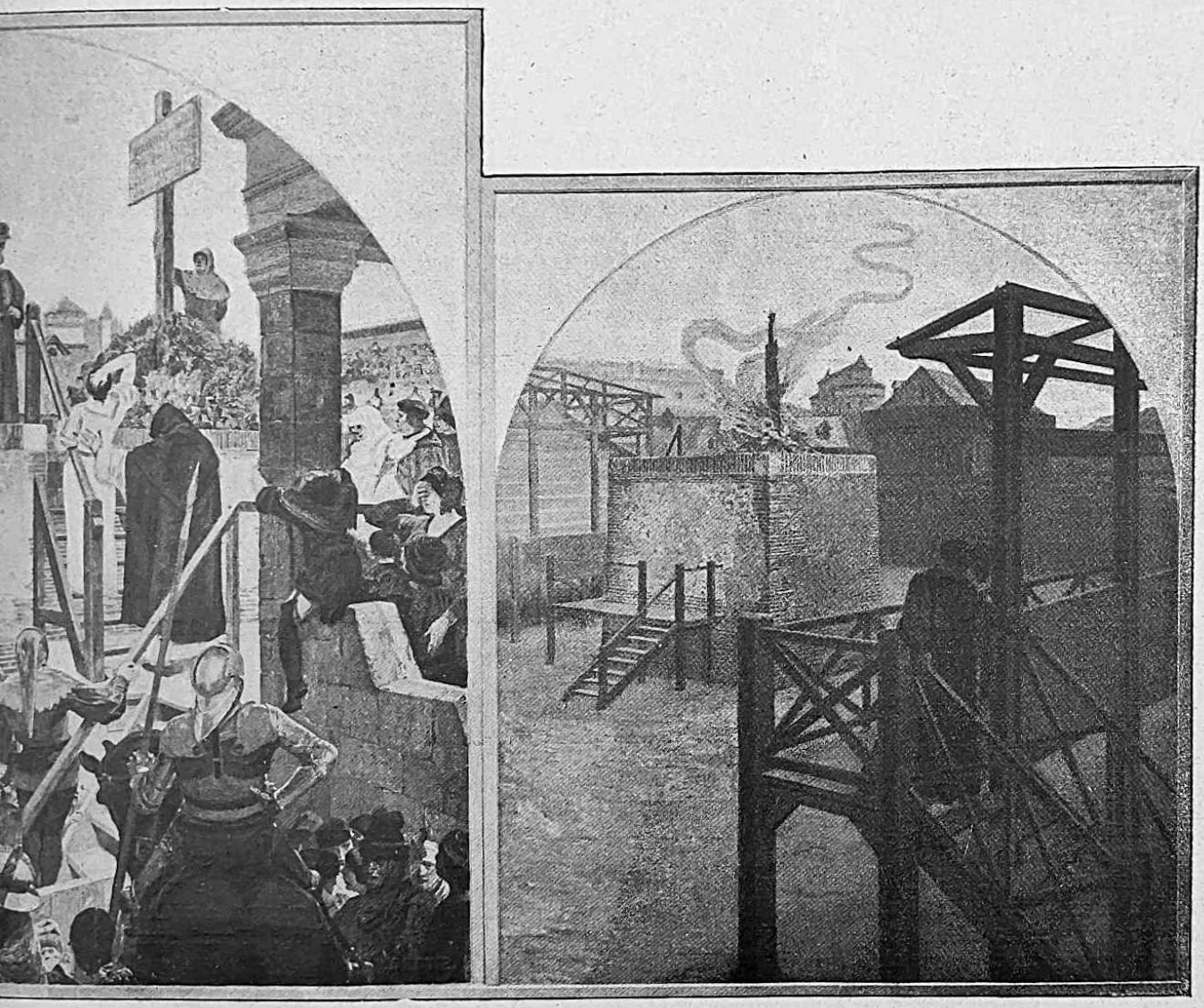

Konac tragedije.

bijahu vidjeni u Rimu i u svim pokrajinama, a vijencima od cvijeća bijahu im okićene glave. Laktovima se podbočili o jastuke i svi oni prefekti, pretori, tribuni, carski savjetnici i glasoviti filozofi slušali pjevanje lako obučene vanredno lijepe Egipćanke. Umjetnica ta bijaše tako strojna tijela, da je svakomu kiparu mogla služiti modelom, pa ipak nijesu gosti Lucija Vera našli na njoj ništa posebnoga. Oni su je promatrali posve ravnodušno, tupim pogledima ljudi, koji su se već svega zasitili..

Novoga nije mogao Lucij Vero u opće ništa pružiti svojim gostima. Balet i pjevanje vidjeli su i čuli senatori i „filozofi“ u toliko preraznih prilika i oblika, da su danas pljeskali i odobravali samo iz učtivosti. Niti afrički ljepotica prestane svojim pjevanjem, a onda se je približio gostoljubivome imperatoru. Ovaj je ležao u svojoj rumenoj tunici sa zlatnim vijencem čelom stola med državnim prefektom i Avidijem Kasijem, vrhovnim vojnim zapovjednikom istočnih legija. Lice mu se žarilo s prekomjernoga pića, a i njemu bijaše dosadno, jer je neprestano zijevao.

Kad se je Publij naklonio, uze on hrapavim glasom:

„Dobro došao, ti najkrjeposniji Rimljanine sa Brutovim pogledom, koji posvud kvariš igre i veselje! Uzmi mjesto do prefekta Servija, s kojim se slažeš u uzornoj ljubavi i krjeposti. Obojica ste danas u amfiteatru svojim časnim držanjem sagraditi novi Rim, pak bi bilo vrijedno,

„Budi bez brige, ja ću te pravodobno dati odnijeti onamo u svojoj nosiljci. I ja sam pozvan, no ne mogu da te pratim. Izmolio sam si dozvolu, da smijem kasnije doći, jer rimska svjetina“ tu se nasmiješi značajno — „ne bi mi nikada oprostila, da ne ispunim u amfiteatru današnjih svojih dužnosti domaćine. Tebi pak svjetujem, da podješ rano onamo, da se možeš porazgovoriti s raznim dostojanstvenicima o svojoj stvari prije, nego vrč zaokruži stolom. Ne će biti na odmet, ako i Lucij Vero sazna štogod o Fabijevoj lopovštini.“

U areni su slijedili sada nešto mirniji prizori. Neki ocoubojica bijaše osudjen na smrt u plamenu, pa ga iza Lucije Vera izašli su iz amfiteatra mnogi senatori, a za njima i vitezi. Najzad su mornari, koji su stražili na najvišem redu, prebacili preko arene orijaški luk s tisućama svjeća. Kako bijaše pao mrak veselila se svjetina toj čarobnoj rasvjeti, ali je zahtijevala samo jošte krvi i krvi...

Konačno bijaše iscrpljen raspored toga dana. Sad je stala svjetina ostavljati svoja mjesta, ali ju čekalo novo iznenadjenje. „Pravi patricij“ oprostio se sa svojim gostima — zlatnom kišom, koju je občinstvo žudjeno čekalo, misleći da će izostati. Medjutim Publij nije gledao više na onu borbu, trzanje i gnjavljenje oko novca, jer je

Ivana dočekuje kralja Karla VII. pod tourskim zidinama. **Ivana stupa na lomaču.** **Konac tragedije.**

Jean Paul Laurens: Djevica orleanska.

obuklo u haljine namočene u smolu, koje su zapalili. Trčao je naokolo kao živa baklja, urličući od boli bacio se u pijesak, da opet odskoči i zdvojno lama oko sebe. Svjetina se smijala nesretniku, dobacujući mu porugljive poklike: „Nije li ti s voljom ova tunika?... Je li ti vruće? Ta zima je!... Pa skoči u Tiber!“ Tako se zabavlja svjetina surove ćudi. Slično bilo i sa drugim dvjema zločincima. Jednoga su pribili na križ, a dva gladna lava otimala se za njegove kosti. Drugi je morao držati i peći svoju desnu ruku nad gomilom žive žeravice, a da je nije smio povući natrag, jer mu je nad glavom stajala teška sjekira, kojom bi mu mogli svaki čas raskoliti glavu.

Prema večeri stali se rijediti donji redovi sjedala. brzo stupio u svoju nosiljku, te se dao odnijeti u Palatin.

12.

Imperator Lucij Vero nastavaše lijevo krilo carske palače, koje bijaše isto tako uredjeno kao i ono desno, u kome je stanovao Marko Aurelij. I ovdje si mogao iz predvorja odmah u dvoranu za primanje, samo što je tu mjesto dvaju pretorijanaca, kako ih ima Marko Aurelij za stražu, postavio Lucij Vero čitavu vojsku sluga i vojnika. Stotina pretorijanaca u zlatnim kacigama spustila svoje mačeve pred Publijem, kad je prestupio prag sijela mladjega imperatora. Hodnicima se gurali robovi svih

mogućih narodnosti tako, da se je došijak morao proturati kroz čitave čete besposlenih tih ljudi.

Publij je dobro poznavao razdijeljenje svih prostorija Lucija Vera. S toga je krenuo ravno smjerom soba u pozadini, iz kojih se je čulo pjevanje. Nitko ga nije zadržavao. Njegovo senatorsko odijelo obranilo ga od dosadne znatiželje robova. Dapače ni dva slobodnjaka, dvoranina, nijesu ga pitali ni za ime. Bez zapreke došao on do vratiju prostrane dvorane, u kojoj se je nalazio imperator sa svojim gostima.

Oko triju dugih u oblik potkove s'oženih stolova izvalilo se na crvenim ložovima oko pedeset muževa, koji bijahu vidjeni u Rimu i u svim pokrajinama, a vijencima od cvijeća bijahu im okićene glave. Laktovima se podbočili o jastuke i svi oni prefekti, pretori, tribuni, carski savjetnici i glasoviti filozofi slušali pjevanje lako obučene vanredno lijepe Egipćanke. Umjetnica ta bijaše tako strojna tijela, da je svakomu kiparu mogla služiti modelom, pa ipak nijesu gosti Lucija Vera našli na njoj ništa posebnoga. Oni su je promatrali posve ravnodušno, tupim pogledima ljudi, koji su se već svega zasitili..

Novoga nije mogao Lucij Vero u opće ništa pružiti svojim gostima. Balet i pjevanje vidjeli su i čuli senatori i „filozofi“ u toliko preraznih prilika i oblika, da su danas pljeskali i odobravali samo iz učtivosti. Niti afrički

pies, što ga izvedoše bezbrojni crnački dječaci, a niti andalusijski ples stotine vatrenih španjolskih djevojaka nije bio kadar, da razigra najveću gospodu svijeta. Pa ni predstave plesačica na užetu, ni one čarobnice nijesu bile za njih nove.

Svima bijaše dosadno i kao da je to sjajno društvo bilo nekud nezadovoljno, ma da ih je dvorila čitava četa robova. Svaki je gost dobio posebni grčki vrč, izradjen u sicilijanskoj školi; blagovalo se sa zlatnih tanjura, a na takim istim tanjurima dvorili su crnci oko stola.

Kad je Publij stupio u dvoranu, već se nosilo na stol voće i poslastice. Novi je pretor čekao, dok egipatska ljepotica prestane svojim pjevanjem, a onda se je približio gostoljubivome imperatoru. Ovaj je ležao u svojoj rumenoj tunici sa zlatnim vijencem čelom stola med državnim prefektom i Avidijem Kasijem, vrhovnim vojnim zapovjednikom istočnih legija. Lice mu se žarilo s prekomjernoga pića, a i njemu bijaše dosadno, jer je neprestano zijevao.

Kad se je Publij naklonio, uze on hrapavim glasom:

„Dobro došao, ti najkrjeposniji Rimljanine sa Brutovim pogledom, koji posvud kvariš igre i veselje! Uzmi mjesto do prefekta Servija, s kojim se slažeš u uzornoj ljubavi i krjeposti. Obojica ste danas u amfiteatru svojim časnim držanjem sagradili novi Rim, pak bi bilo vrijedno,

da vas danomice izlože javno na forumu, da se rimski puk nauči od vas patriotskim i gradjanskim krjepostima, a rimske gospodje saznadu, čemu se nemaju nadati od vas."

Mnogi od njih mišljahu, da su dužni gdjekoju riječ imperatorovu popratiti i porugljivim smijehom potkrijepiti; zadnjim su mu riječima dapače i pljeskali. Jedini Avidij Kasij namrštio je čelo zbog nedolična načina, kojim je mladi imperator govorio sa tako zaslužnim vojskovodjom i državnim dostojanstvenikom. A i Marije Pomponij, inozemski pretor, griskao je svoje usne.

Publij se je zadržao mirno, naklonio se i ne odgovoriv ni riječi otišao na odredjeno mu mjesto. No Lucij Vero nastavi:

„Možda i ne znate svi, da prefekt Servij već puna dva mjeseca traži svoju zaručnicu, koju mu je neki drzoviti čovjek odveo ispred nosa. Dva mjeseca! To je i suviše, a da bi se mogla pregorjeti ili zaboraviti slatka ljubav. On još uvijek čezne za njom! Žene svega carstva trebalo bi, da mu u hramu Venerinom podignu spomenik kao bogu — vjerne ljubavi!"

Iznova zašumi pljesak i odobravanje.

Servij je za toga govora gledao nepomično u imperatorovo zažareno lice. No taj pogled rimskoga dostojanstvenika nije ništa značio. Iz modroga oka sijevao je samo prezir . . .

„Za takove poglede dao bi ti Kaligula, Nero ili Domicijan odsjeći lijepu glavu!" nastavi Lucij Vero „A ja ću u čast tvoje ljubavi dati da stolom zaokruži vrč najstarijega falernca, kojim se kiti carski podrum, jer se je imperatorima vazda svidjao ponos njegovih podanika. Suviše vidimo oko sebe priznanja i puzanja. Tvoj ponos čisto osvježuje!"

Odmah dade dvorskome meštru znak i onda se obrati državnom prefektu:

„A ti gledaj, da Servij Klaudije Kalpurnij ne traži uzalud svoje zaručnice. Ja želim da vidim ženu, koja bijaše kadra u našega vrijednoga prefekta razbuditi tako žarka i trajna čuvstva, što ne mogahu ohladnjeti ni u Rimu. Podle političke zločince i sanjarske kršćane umijete nanjušitii i u špiljama, a kad se radi o tome, da se za Rim zaslužnom čovjeku dade pravo, onda vaši psi uhodničari izgube svoj njuh i nijesu dosta oprezni! Servijeva zaručnica je vrijedna, da se i imperator zauzme za nju. To mora da je vanredna ljepotica!"

Značajni posmjeh preleti usnama senatora, a u očima Servija pojavi se mrka sjena.

„Tvojim će se zapovijestima udovoljiti, božanski imperatore," odvrati državni prefekt, pri čem je upitnim pogledom pogledao na nazočnoga Marka Kvinktilija.

Veseli bivši pretor kimne neopaženo glavom, davši mu tako razumjeti, da ne će državnoga prefekta sprječavati u njegovom radu.

Podigavši ogromni vrč, napunjen stogodišnjim falerncem, kliknu Lucij Vero:

„Servije, na počast tvojoj ljubavi!"

Položi vrč na svoja usta, pa je pio — i pio dugo, bez oduška, da je u licu bio sve crveniji, da su mu čelo i vratne žile nabrekle, a oči gotovo iskočile. No on je vrč iskapio do zadnje kapi. Onda baci dragocjeni vrč, pravi nakit carske riznice, na mozaik i pade na svoj ležaj.

„Pijte . . . pijte!" zahropta on svojim gostima.

Njegov tjelesni liječnik, stari Egipćanin, koji stajaše kraj cara, sagnu se nada nj.

„Hajde, budalo!" promrmlja Lucij Vero. „Ispraznio sam ja već posve drugačije vrčeve . . . Pijte! . . . pijte!"

Novi vrč zakruži stolom.

Mrkim pogledom gledaše imperator u svoje goste, a porugljivi posmjeh zaokruži mu usne. On podigne glavu, te ju nasloni na svoje dlanove, povikavši medju goste:

„Tvoja slatka, obzirna cirinejska mudrost je lažljiva, Aristomede! . . . Da, Aristomede, to se tebe tiče!"

Filozof, mlad i elegantan Grk u plaštu od finoga sukna, lijepo očešljan i jako parfimovan, a pun prstenja i grivnja, podigne glavu i odvrati: „Moja mudrost ne plaši se ničesa poslije smrti, pak do zadjne kapi srče med sa cvijetka života. Aristipov podmladak mijenja užitak, kad se jednoga zasiti."

„Jer ne zna mjere u lovu za blaženom srećom," umiješa se drugi filozof, epikurejac Pitija, ugojen i crven Aleksandrijac. „Ne udovoljava ono, što podražuje, već ono, što čovjeka primiruje."

„Mene u taj par zadovoljuje i primiruje ovo izvrsno falernsko vino," odvrati Aristomed, nagnuvši vrč na usta.

„A sutra ćeš ga tražiti," primjeti Aleksandrijac.

„Brigu za sutra prepuštam tebi!" viknu prvi na nj.

Oba filozofa izmijeniše poglede kao kokoti na guvnu, kad se spremaju na borbu. A imperator se porugljivo nasmiješi i nekako oživi. Dobaci Marku Kvinktiliju značajni pogled, da se vrčevi opet napune.

„Slava i čast vama, sjajna sunca Antoninova carstva! Vaš sjaj potisnuo je bogove u sjenu i osvjetlio sve tajne života. Vi ste utukli svojim jezikom stanovnike Olimpa, jer ti kukavelji ne bijahu vrijedni drugoga oružja. Vi ste razgrnuli strašnu tamu, koja nas je okruživala, te nas usrećili potpunom slobodom misli i djela. Ispijte, velečasni mudraci, — pijem vama na čast!"

Podigne vrč na usta kao da pije, no nije pio, nego je pozorno promatrao nazočne filozofe.

Jedino Aristomed i Pitija ostali čedni i nijesu pili, dočim su ostali filozofi nepovjerljivo mjerili svoje vrčeve. Stari falernac brzo je stao djelovati, pa sad nijesu ni znali, što da drže o dvoznačnoj besjedi carskoj.

„Imperator zahtijeva, da pijete!" nastavi Lucij Vero.

Na tako nasilni poziv morali su filozofi piti. Mnogi su od njih bili brzo gotovi, te su pali na svoje jastuke. No toga nije hotio Lucij Vero.

„Umoran s mudrosti Aristomeda i Pitije," proslijedi imperator, „kojima sam slušao savjet tako zgoljno, da sam se stao klimati kao šuplje drvo, — odlučio sam se na to, da promijenim način života. A na koga da se drugoga obratim za uputu, do li na vas, kojima glave klonu pod teretom znanja i kojima ćele sjaju poput svjetionika? Udijelite i meni nešto svoje mudrosti, da budem svomu božanskom bratu Marku Aureliju bar iz daleka ravan. — Počni ti, Filipe, reci, što znaš!"

Pri tom namigne dvorskome meštru, a taj sa četiri jaka roba pograbi Filipa i stavi ga na stol, što je pobudilo svestrano veselje. Svi stali pljeskati rukama, a cijelom dvoranom zagrmi grohotan smijeh. Ubogi filozof samo je smeteno gledao na sve strane.

„Hoću da znam od tebe: što je biće svega bivstva!" reče Lucij Vero zapovjednim glasom.

„Najveće biće jest — — broj — — i — — i — — zvuk," mucao pitagorejac, — — a svijet sastoji — — iz četiri počela: zemlje, vode, zraka i vatre — — —

„Med tvojim počelima nema — vina," upadne Lucij Vero, „a zar nije najviše biće — imperator? Tvoja mudrost je uvrjeda veličanstva! Ja ću to javno obznaniti. Koliko tko nudja za Filipovu mudrost?"

„Dva asa!" ponudi Marko Kvinktilij.

„Previše, previše!" povikne netko iz društva uz općeni smijeh.

„Dajte mi Krizipa ovamo!" zapovijedi imperator. I opet su četiri čvrsta roba stavila drugoga filozofa na stol. To bijaše pristaša Sokratove nauke.

I ne čekajući na pitanje stao on sipati riječi samo da se riješi te neprilike . . . „Ideje su u vječnome zakonu

svemira. Sve, što vidimo, samo su slomljene slike predmeta, koji u prirodi ni ne postoje."

„Dakle, gdje su ti predmeti?" upita Marko.

„Negdje u vasioni, jer kad bi ovdje postojali, onda ih uopće ne bi ovdje bilo..."

Glasan smijeh iz jednoga kuta prekine Krizipovo razlaganje. Smijao se Poligen, mladi Demokrita.

„Ideje, ideje!" naruga se on Sokratovu obožavatelju. „On vidi stvari, koje uopće ni ne postoje. Mora da ima dobro oko. Mogao bi da bude augur!... Ne, sve je to tašto ludilo, čovjek je samo smjesa atoma, lopta sudbine! Sve je smiješno, pa i isti život!"

„Jest, sve je samo tašto ludilo i prazno uništavilo!" dobaci neki pristaša Heraklita. „Na svijetu nema ništa stalnoga: radost se pretvara u tugu, mudrost u bessmislicu, plemenština se javlja u lopovluku, iskrenost u himbu. Svijet je dijete, koje se veseli mjehuru od sapunice. Plačite sretnici, tješite se nevoljnici, jer sve je tašto i prazno — ništa!"

„Izuzevši ljubav i vino," upadne Aristomed.

„Izuzevši razboritu blaženost," primjeti Pitija.

A skeptik Polikrat opojen već posvema mrmljaše: „Zahtijevate li ugodnosti, onda stupite u savez sa siromaštvom, radom i gladom. Imate li novca, bacite ga u vodu. Baštinite li kuću, razorite je i nastanite se pod zemljom — u špilji, ili u grobu!"

Pjani već filozofi stadoše se medjusobno svadjati. Zrakom su zujile samo isprekinute rečenice, ili pojedine pijane riječi, a oni, koji bijahu trijezniji — vikali su upopreko i borili se svojim govorima. — Sve se je to — ta vika, krika i smijeh — stopilo u strašni kaos, iz koga su glasno izbijale samo pojedine riječi: broj, zvuk, počela, atomi, ništa, tašto, ludilo, bol, radost, ideje, tijelo, duša, duh, biće, besmislica, sreća, sloboda, ravnodušnost i tako dalje. Svaki filozof tvrdio je nešto drugo, a mnogi je hotio svoje tvrdnje dokazati grozeći se i šakom.

Izgledalo to kao u najprostijoj krčmi, a imperator Lucij Vero sve se valjuškao na svom logu i hotio da se uguši od smijeha.

„Tako je pravo!... To ja volim!" klicaše. „Plješčite i odobravajte, senatori!"

Senatori pljeskahu, nastojeći još i više razdražiti rasplamtjele filozofe.

Marko poviknu: „Božanski vas je imperator počastio, da ga malo razveseiite, vi vjetrogonje, puni praznih riječi!"

„Učene bekrije!" izmrvi Avidij Kasij, koji već nije mogao da uzdrži svoje srdžbe, ali se ugodno zabavljao tim rijetkim prizorom.

Publij i Marij Pomponij bijahu tiho. No tim više govorahu njihovi pogledi koji su šibali s imperatora na filozofe i obrnuto. Oni su pogodili Lucijevu namjeru. Ovaj preživjeli divljan izumio si je svojevrsnu zabavu na uštrb ugleda učenjaka, koje je prizvao u Rim Marko Aurelij. Namjerice ih je napojio i zavadio, da ih izvrgne ruglu i smijehu ne samo pred senatorima, već i pred niskim robovima.

Sutra će znati cijeli Rim za zlobnu šalu mladjega imperatora, govorit će o tom cijeli Rim. A ozbiljni Marko Aurelije ljutit će se na sramotu, nanešenu njegovim ljubimcima i na svoga brata, koji mu i onako zadavaše mnogo brige i muke. To bijaše dakle iznenadjenje, koje je Lucij Vero navijestio Publiju.

Servij se je više čudio nego ljutio. Taj se German nadao, da će ovdje u gradu gradova naći: čast, ozbiljnost i snagu, a našao je lakoumlje, raskalašenost i beskonačno nečudoredje. Sve, što je dosada vidio u Rimu: kazalište, gladijatorske borbe, gozbe, senatore, gospodje — nije ni iz daleka odgovaralo onim predstavama, koje si pokrajine stvaraju o svjetskom gradu... Dakle tako se ponašaju ti gospodari svijeta, kad ih čovjek promatra iz bliže. To je čeljad, vrijedna svakoga prezira, prave bekrije... Pa kako dolaze oni do toga, da ih štuju i slušaju svi narodi?... To se je moglo čitati sa Servijevih očiju.

Stao je praviti prispodobe, kakove nije nikada pravio ni u svojem taboru. Što je rimski puk napravna prastaroj snazi germanskih naroda? Da se sva Germanija prevali preko planina, potopila bi Italiju. Da se digne samo polovica snažne sile germanske, bio bi sav taj čar i sav zlatni sjaj toga svjetskoga grada gomila kamenja... No bi li se ta svojeglava djeca šuma dala obuzdati i voditi? Bili se oni htjeli pokoriti zapovjedi svoga vodje? Servij je predobro poznavao svoj narod, pa se nije mogao obmanjivati. Arminija je napustila nekoć njegova vlastita družina, a i toliki hrabri vodje su propali s toga, što se germanske horde ne umiju podvrgavati vlasti. Pa ipak!...

Vatreni falernac uzavrio je kneževskom krvi u Servijevim žilama; zapalila ga i udarila mu u mozak. Sve ozbiljnije i smjelije misli zaokupila ga svega. Od Arminijeve podsade prošlo je već više od stotinu godina! Od onoga doba služi već više od stotine tisuća Germana u rimskim legijama, gdje su se naučile redu i bojnom umijeću, jer su stajali u ratnim redovima protiva neprijatelju. Možda bi se ti gorštaci i sinovi šuma dali nagovoriti, da polože na oltar domovine sve svoje ljubomorne zavade i mržnje. Kad bi to bilo moguće, onda — — —

Servij digne oštro glavu u vis. Njegove oči bijahu tako pune grožnje, a njegovo muževno lice tako jako samosviješću, da bi veseli smijeh Rimljanina zapeo bio u grlu, kad bi i slutili bili, što se je zbivalo u duši toga Germana. No gosti imperatorovi nijesu se ni obazirali na — barbara. Njih je više veselila svadja pjanih filozofa.

Jedan jedini učenjak nije sudjelovao u toj divljoj vici. Naslonivši se na svom logu promatrao je tužnim okom prizore, koji su morali da razljute i najmirnijega ozbiljnoga čovjeka.

Lucij Vero opazi to, pa mu dovikne: „No, časni stoiče sa suznim krokodilskim očima i bivolskom bradom, zar ti nemaš riječi za me? Zar je tebi sreća imperatorova tako ravnodušna, da ne ćeš ni kaplje svoje mudrosti dati za nju?... Šutite, sada, vi drugi! Ovaj ima riječ!"

Stoik se ni ne maknu na svome mjestu, pa kad su se ostali filozofi primirili, odvrati on mirno: „Mojoj nauci ne treba riječi. Dosta je već govoreno u životu Marka Aurelija..."

Ime starijega imperatora palo je u društvo kao mig, da se valja čuvati. Svi se oglednuli, da ne osvane medju nje i sam Marko Aurelije. Dapače i Lucij Vero se smete na čas, ali samo na čas, jer je odmah odvratio stoiku: „Znamo svi, da si lukav i da imaš oštar jezik. Tvoja mudrost sastoji u silogizmima..."

„Neka nam reče jedan oštri silogizam!" kliknu Marko Kvinktilij.

„Da, da, — jedan oštri silogizam!" zaželiše senatori.

Stoik se nasmiješi i podigne na svom mjestu.

„Hoćeš li," upita on bivšega pretora, „da ti dokažem, da si životinja?"

Veseli Marko krzmao s odgovorom. Nije znao, što da odgovori filozofu na to drzovito pitanje. No već su sa svih strana pali poklici: „Da, da, dokaži to! Zahtijevamo dokaz!"

Lucij Vero nije htio raspaliti stoika, jer je Marko Kvinktilij bio njegov najbolji drug, ali općem zahtijevanju nije mogao protuslovit, pa je i on viknuo: „Da, dokaži to!"

„Dokaži, da sam životinja!" zahtijevaše sada i sam Marko Kvinktilij.

Stoik se opet nasmiješi.

„Životinja ima glavu i noge, i ti imaš glavu i noge, — dakle si i ti životinja."

„Doista!" ugriznu se Marko za usne. „Ali sad mi vrati čovječju podobu, inače — — —"

Hotio je, da se nečim zagrozi, no filozof mu brzo odgovori: „Ništa lagljе nego to. Životinja pije samo onda, kad je žedna, a ti piješ uvijek — dakle ti nijesi životinja!"

Marko sune sa svog mjesta, no jedan kret imperatorove ruke primiri ga posvema.

„A u što ćeš m e n e pretvoriti?" upita Lucij Vero stoika.

Svi onijemiše, no filozof se ne izgubi.

„Ti, božanski imperatore, ti si bog na zemlji, a stoici — kako ti je poznato — ne raspravljaju o bogovima."

To rekavši nakloni se duboko „bogu na zemlji". A onda nadoveza: „Sada mi pak dozvoli, da odem, jer u ovako staroj dobi ne mogu da ostanem dugo na gozbi. A i božanski Marko Aurelij očekuje me još danas."

Lucij Vero pograbi ijutito vrč. Teška tišina zavlada na čas u dvorani ,kao znak, da će se nešto dogoditi. Svi su već u duhu vidjeli zlatni vrč na stoikovoj glavi.

No u taj par prodre dvoranom vojnički glas — Publija: „I ja molim za dozvolu. Umoran sam od kazališne bezumnosti, koju sam danas priredio."

„I ja!" javi se Avidij Kasij.

„I ja!... I ja!" priskočiše Servij i Marij Pomponije.

Publij se odmah iza svojih dvoznačnih riječi pridigne i podje pred imperatora, da mu se pokloni. Za njim podjoše i ostala trojica i tako su filozofa tjelesno i moralno obrani od bijesa mladjega imperatora.

Dvoranom je vladala svedjer grozna tišina. Čulo se jasno teško disanje Lucija Vera. Oči su mu zakrvavile kao u divljega tigra.

Izjedamput se stane grozno smijati.

„Pravo je kraljevsko, da prašta ju preuzetnosti i da ne razumiju uvrijede. Tako uči moj božanski brat, slijedeći mudrog Antistena."

Udahnuv duboko, metne opet vrč na stol i nastavi. „Robove i zlatno posudje, kojim ste se danas služili, uzmite si, darujem vam na spomen današnjega dana, a da se vani ne susretnete s fukarom, koja je poslije igara bijesnija od pasa, čekajući pred palačom za svakoga od vas spremljena kola. I ovu si malenkost zadržite za — uspomenu!"

Rukom dade sada znak, da otpušta stoika i njegove zaštitnike. Onda namigne dvorskome meštru, da dade donijeti nove amfore.

Kad su ona petorica prošla, reče Lucij Vero glasno: „A sada, kad je nestalo mrkih pogleda onih ludjaka, koji nam nisu priuštali ni božanskog falernca, pokažite, da umjete cijeniti Bachove darove. Komu će biti previše vina, neka se otstrani i isprazni, da može na novo piti."

Blagovaona imperatorova izgledala je sve divlje. Robovi su svedjer donašali pune vrčeve vina, koje je sve više splitalo jezike i uništavalo svaki trag pristojnoga društvenoga vladanja. Ubogi filozof ljubio bogatoga senatora, ugledni gizdelin ponašao se kao ulični deran, mudrac se glupo smijao, jedan je hotio da nadviče drugoga. Svi se natjecali, koji će više da ispije.

Svaki čas odnijeli bi robovi koju živu lješinu u kupke, odakle bi se imperatorov gost vratio trijezan, ali blijed kao smrt, da može iznova piti.

Jedini Lucij Vero nije trebao toga. Čim bi opazio, da ga ostavlja svijest, nagnuo bi se nad zlatnu posudu s vodom, pri čem bi mu pomagala dva tjelesna liječnika, ispio neku ljekariju i — pio dalje. Najzad je osjetio i sam, da mu je dosta, jer ga je cijelim tijelom podišao neki hladni znoj...

„Gadni je ipak stvor čovjek," mrmljao on Marku, koji se je smjestio uza nj, nakon što je otišao Avidij Kasij. — „Dao bih svoju imperatorsku čast onome, koji bi pronašao sredstvo proti nezadovoljstvu... He, vi filozofi, koji hoće da zasluži cezarove haljine? Svoj imperatorski vijenac onome, koji će pronaći novu snagu slomljenu tijelu, da bude otporno do smrti. Povadite svoju mudrost, vi svemoćnici! Ne šalim se! Za trajni užitak života, za postojano zdravlje dajem svoje božanstvo!"

Filozofi stadoše opet zujati i brujati, kao pčele u košnici. Svaki je sasuo pune pregršti svojih mišljenja i zaključaka i doskora se razvila prijašnja vika i buka. „Mirujte!" viknu najzad Lucij Vero. „Složit ću vas sve u jednom. Što još nije pošlo za rukom ni jednom mudracu, učinit će imperator. Pokazat ću vam temelj svemu bivstvu i svi ćete ga priznati... Moju nosiljku!" zapovijedi dvorskome meštru.

Četiri orijaša roba doniješe grimiznu nosiljku, iskićenu carskim orlom.

„Pristoji se," reče Lucij Vero sjedajući na nosiljku, „da su u službi bivstva svećenici utjelovljenja praistine o biću. Ja sam početak i kraj svega, što se zbiva u rimskom carstvu. Ja sam nasljednik bogova i životni dah ljudske volje. Ja sam ono počelo života, koje vi tražite. Ovamo k nosiljci, filozofi! Vi ćete me nositi."

Pjani filozofi samo se začudjeno zgledaše.

„Ne krzmajte!" viknu imperator. „Ali nosite oprezno, jer koji će posrnuti, osjetit će na svojoj ćeli moj zlatni vijenac."

Uz grohotan smijeh senatora i prigušen hihot robova digoše filozofi nosiljku s imperatorom, te ju poniješe klecavim korakom za dvorskim meštrom, koji je vodio tu vanrednu noćnu povorku.

Okružen prvim rimskim dostojanstvenicima i cijelom vojskom služinčadi, koja je napalila baklje, krenu Lucij Vero preko dvorišta ispod prozora Marka Aurelija, koji je u to doba sa svojim savjetnicima raspravljao o državnim poslovima.

„Svećenici moraju kod svećanih provoda da pjevaju himne," reče Lucij Vero zapovjednim glasom. „Zapjevajte i vi, moji junaci!"

Filozofi zapjevali poluglasno neku pjesmu, uza nje prislonio punim glasom i zbor senatora.

Bučna ta povorka stigla kroz vrata carske palače u baštu, što se je pružala iza palače i stala pred krasnom zgradom, sagradjenom iz bijela mramora. Kada je služinčad otvorila vrata, ukrašena citrovim drvom, čulo se iznutra hrzanje konja.

„Milostivo vas pozdravlja moj Celer", protumači Lucij Vero hrzanje svoga konja.

Nosioci se ne usudiše dalje ponijeti nosiljke, no ipak su morali na pucketaj biča prekoračiti prag sa svojim „božanskim" teretom. Unidjoše u prostranu dvoranu s krasno oslikanim stijenama, koje prikazivahu razne prizore s utrka. Na podu najfinijega mozaika stajaše uz jasle,, napunjene datuljama i grozdjicama, prekrasan pastuh sa zlatnim i draguljima iskićenim lancem oko vrata, pokriven svilenim pokrivalom.

Lucij Vero dade se odnijeti tik do jasala. Sa svoje nosiljke gladio on svoga konja ljubimca po vratu govoreći folzofima:

„Eto, ovdje vidite mudraca nad svim mudracima, dakle svoga boga i praizvor svega bivstva... Čudite se? Ne vjerujete li? ja ću vam to odmah i dokazati."

Naslonivši glavu na ruku, legnu u nosiljku i nastavi:

„Celer je mudriji od svih vas, jer budući da ne umije govoriti, ne brblje ni besmisla, kao vi, tašte bene. Budući da slijedi svoj prirodni nagon, ne prevršuje ni svoje

mjere, kao vi, pijanice. Celer je moj prijatelj, a pošto božanska bića biraju prijateljima samo bogove, to je i on bog, pa ga ide i božansko poštovanje. Kleknite, filozofi, pred bogom Celerom! . . .

„Ne ćete li?“

Imperator dade znak.

Nekoliko desetaka robovskih šaka pograbiše učenjake za ramena i bacše ih pod konja, koji se je stao bacati nogama.

„Molite se bogu Celeru, molite za milost, jer on bi mogao da se vašoj tvrdoglavosti grozno osveti!“ vikaše Lucij Vero, valjuškajući se od smijeha. Senatori se smijahu s njime plješčući njegovoj carskoj domišljatosti.

„Jeste li sada uvjereni?“ naruga se imperator. „Sada svi vjerujete jednu vjeru, sad ste svi jedne misli, kao novorodjena djeca . . .“

Izjedamput zavlada u Celerovom dvoru potpuna tišina. Gosti i bakljonoše stupiše natrag. Glave su spustili kao klasje, kad vjetar dune u njega. — Na kraju njihovih redova pojavi se osoba, ogrnuta u filozofski ogrtač, koja je lagano i dostojanstveno koracala napred.

Bijaše to Marko Aurelij.

Došavši do nosiljke svoga brata, stane i pokaza kažiprstom svoje desnice na vrata. S mjesta se konjušnica ispraznila. Senatori, vitezovi i robovi izadjoše brzo iz Celerova dvora bez daha i najmanjega štropota. Marko Aurelij ostade sa svojim bratom sam.

Dugo su gledali licem u lice, a da nijesu progovorili ni riječi, stariji s ukorom, a mladji sa zlobnim posmjehom.

Marko Aurelij progovori prvi posve tiho: „Lucije! Promisli, da će jednoć bogovi tražiti računa o darovima, kojima su te bogato obdarili.“

Lucij se nestrpljivo makne.

„Bogovi? Stanovnici Olimpa dočekat će me raskriljenim rukama, sretni, što će dobiti veseloga druga. Ja ću ih naučiti, kako se miješa nektar s ambrozijom, a oni će mi pokazat svoje najljepše imanje, jer s božicama ne ću da se upuštam. Ne brini se stoga porad bogova. Ja ću već s njima sve urediti, ako me poslije smrti ubrojiš medju nje, što kao dobar brat ne ćeš propustiti. S Bachom i Amorom sprijateljit ću se što prije.“

Nježni stariji imperator, da se ukloni takim odgovorima, stade se na oko šaliti sa svojim bratom: „No prije nego se to dogodi, treba da očuvaš ono malo zdravlja, što ti je ostalo. Ta ti očevidno hitiš onamo.“

„A zar ti cvateš? Tko pije dnevno ogavni čaj svakovrsnih biljki? Komu rabe hladne kupelji? Tko se vazda tuži na užasnu glavobolju? Tko ima glas bolesne žene, a na licu nosi bljedilo preživjelih ljudi? Ta med nama nema razlike. Ti radiš preko mjere, a ja uživam preko mjere; ti provodiš noć uz dosadne knjige, a ja u veselom društvu. Različni su uzroci, ali djelovanje je zajedničko najposlije posve jednako. Tvoja je kosa kao i moja prerano osijedila, ti veneš isto tako, kao i ja. Razlika je samo ta, što ja uživam med, a ti same gorkosti života!“

„Brate,“ odvrati Marko Aurelij mekanim glasom, „ogromne svote trošiš na besmislene pijanke, dok carstvu

Vijeće mladoturskih časnika.

prijeti pogibelj nevolja i rat. Znaš li, da rimska fukara gladuje?“

„Pa otvori joj žitnice!“ odvrati Lucij.

„Prazne su.“

„Pa šalji brodove u Egipat.“

„U Egiptu je nerodica.“

„A ti ih pošalji u Španiju, Britaniju . . . kuda te volja, samo mene pusti na miru.“

„U germaniskim se šumama sprema oluja.“

Lucij Vero zijevne, onda reče nevoljko:

„A ti pošalji onamo legije, kohorte, centurije, žene, djecu, što te volja, samo mene pusti na miru. Vazda si mi za petama. Ja se ne brinem za tvoje! Premda imadem pravo, da dijelim moć s tobom, prepustio sam tebi vladavinu, pa se ne miješam u državne poslove; ne miješaj se dakle ni ti u moje! No ako tvoja školnička narav traži, da gdjegod što poučiš i popraviš, počni to kod svoje žene Faustine i ljubimca sinčića Komoda. Doista, lijepoga imperatora spremaš Rimu!“

Marku Aureliju klonu glava. Lucije Vero dirnuo je u najosjetljiviju ranu njegova srca.

„O Lucije!“ uzdahnu i reče pridušenim glasom, te ode lagano kako je i došao.

„Sam si to hotio!“ promrmlja Lucije za njim.

Na čistoj duši Marka Aurelija bijaše samo jedna tamna mrlja, a to bijaše raskalašenost njegove žene i neobuzdanost njegova sina, što je sve skrivila prevelika njegova blagost. On je dobro znao, da Faustina živi raspušteno, da je Komodo neobuzdani divljan, ali Faustina posjedovaše ogromni imetak, a Rim nije volio uboge vladare. A Komodo će se možda ispucati, možda će promijeniti svoju divlju narav pod plemenitim uplivom naobrazbe i u saobračaju sa svojim učiteljima. Marko Aurelij pozvao je za njega u Rim najglasovitije gramatike i filozofe, da se kreće med časnim ljudima. Ta žívotinje se pripitome pod uplivom čovječjega postupka. Tako se tješio zabrinuti otac i muž.

A i sada, kad je bezobzirnost njegova suimperatora tako duboko ranila njegovo srce, sjetio se Marko Aurelij svega na novo. On bijaše u prvome redu Rimljanin i imperator. Zaradi blagostanja države morao je sve osobne neprilike strpljivo podnašati, jer je upravo za vrhovnu glavu države vrijedila riječ: „Salus Reipublicae suprema esto“ — blagostanje države budi najviši zakon!

No Komodo ga imao naslijediti. Bijaše to još dijete, koje se sigralo igračkama, a on ga je u taboru pretorijanaca morao po starom običaju dići u vis, da ga pokaže sabranoj vojsci, na što su vojnici pozdravili to dijete kao cezara, kao prijestolonasljenika. Od onda je prošlo nekoliko godina. Od lijepoga djeteta postao svojeglavi i tvrdoglavi dječak, koji je pokazivao da ima u njem nagnuća kao u Kaligule i Nerona.

On se je borio s gladijatorima, sprijateljio se u cirku sa kočijašima, tukao slabije, a mrzio jače od sebe. Badava ga otac povjerio plemenitim učiteljima. Komodo je štipao i grizao filozofe, mučio ih sa ubodima igle i rugao se njihovoj nauci.

Da li je on, Marko Aurelij, imao pravo, da uzgoji Rimu tiranina? Budući bijaše dobar poznavalac ljudske naravi, znao je posve dobro, što će postati od toga dječaka. Povijest carstva osramotili su već toliki divljani!...

Spuštene glave stupao je car tamnom alejom mirta u perivoju, a mučile ga žalosne i zle slutnje. U njegovoj se je duši borio rimski rodoljub s vladarom, koji poznaje svoje dužnosti i ocem, punim ljubavi... On je imao pravo adoptacije. Mogao je svome sinu oduzeti prijestolje, te kojega god patricija proglasiti prijestolonasljednikom, pa jednostavno prenijeti na nj svoje rodbinsko ime. Ta i njega sama bijaše adoptirao Antonin. — —

Pred Antoninovim kipom stade Marko Aurelij i nasloni svoje vruće čelo na hladni mramor, govoreći sumornim glasom:

„Osvijetli mi duh, sveta sjeno moga predšasnika, koji me je posinio, — da znadem, što mi je činiti. Zar da vlastito dijete izobćim?...“

Napeo je sve svoje sile, pogledavši gore na tamnomodro nebo, s kojega su sijevale milijarde sjajnih zvijezdica, dočim je dolje s velikoga Rima, koji je već spavao, dolazio mukli štropot kola, koja su obavljala noćni promet. Zadubio se u misli, koje su pozirale u daleku budućnost, tražio je u dalekom šumu glas, koji bi mu razotkrio sudbinu. Mislo je u taj par na budućnost vječnoga grada, jer on je jedini znao, što mu prijeti. — Srce plemenitoga cara čulo je uzdahe gladnih i bojnu kriku Germana. — — —

Položiv obje ruke na grudi, reče:

„Primiri se, srce moje, i sudbine država leže u rukama bogova.“

S Apijske ulice dolazio neki jednozvučni, mukli šum, kao da se miče teška masa, koja se jednakomjerno valja po bazaltnom pločniku. Buka dolazila sve bliže i bivala sve jača, te se pričinjala, kao da se na ogromnim kolima vozi neki užasno veliki predmet.

Smrtno blijedilo pokrilo je Mark Aureilijevo lice. Pričinilo mu se, kao da ga je ledena ruka ščepala za vrat. Još jedared prisluhne on buku, što se je sve više bližala, a onda reče sam sebi:

„Nova bijeda! Koliko će još nevolje pretrpjeti ovaj nesretni grad!“

Na to si pokrije glavu ogrtačem i podje u svoju palaču.

Marko Aurelij znao je dobro, odakle ona buka. Po svoj prilici vraćale su se sa istoka legije, kojima se je prikopčala za pete — crna kuga....

(Nastavit će se.)

Uzgoj za život.

Stj. Širola.

Svrha je ovoj maloj radnji, koja je u glavnome gradjena po raspravici Ivana Plechera iz Münchena, da pokaže u pravom svjetlu jednu ustanovu u školskom organizmu, koju bi valjalo odstraniti, jer ne odgovara modernome napretku pedagoškomu. To su t. zv. godišnji školski ispiti. — Godišnji pučko-školski ispit uvedeni su u našoj domovini u § 7. školskoga zakona od g. 1888. — Svrha im je, da se pruži roditeljima prilika, kako bi se uvjerili o djelovanju škole i o napretku i da se tim putem interes za školu i u daljim krugovima školske općine drži budan.

Tako škol. zakon. Mi smo još i prije škol. zakona od g. 1888. držali dapače po dva ispita i to krajem prvoga i krajem drugoga polječa. Onda je ovaj ispit za prvo polječe školske godine ukinut, a da se u školskoj obuci i uredbi nije a ma baš ništa opazilo. Ovaj drugopoljetni je ispit ostao, ostao kao spomen na „stara vremena“ kad je možda imalo smisla, da se drže ispiti . .

Pristaše ispita navode im u prilog od prilike ovo:

a) Javni ispit u pučkim školama lijepa je prilika, da se medju pukom širi interes i zanimanje za školu.

b) I odrasli ljudi sviju staleža teže za tim, da pokažu pred svijetom plodove svoga truda, marljivosti, vještine i talenta. Zato su različne izložbe, natjecanja, produkcije i t. d. Ne valja dakle ni nejakoj djeci kratiti, da rezultate prvoga svog ozbiljnog rada pokažu u osobitoj prilici pred roditeljima, starijom braćom, rodjacima i prijateljima, roditelja, koji ih dobro poznaju, miluju i upućuju.

c) Ispit je kroz godinu za učenike onaj svijetli i svečani čas, koji izgledaju s osobitim uzbudjenjem, i iz koga crpu poticaje na marljiviji rad.

Koliko ima istine u tim „prednostima“ javnih ispita u pučkoj, pa i u šegrtskoj školi za u z g o j i ž i v o t, uvidjet će se tijekom ove rasprave.

*

„Ispit je čin, koim se izvan područja školske obuke ustanovljuje i ocijenjuje nečija sprema u znanju ili vještinama, da mu se po tom mogne s kompetentne strane potvrditi izvjesna sposobnost i pravo." — Tako tumači ispite naš drug Milan Pejnović u svesc' IX. „Pedagogijske enciklopedije" i odmah zgodno nadovezuje: „Toga obilježja nemaju ona ispitivanja, što se krajem nastavnoga godišta obdržavaju u pučkim školama pred roditeljima djece. To su upravo učeničke produkcije, koje su u mnogim zemljama, pa i u našoj domovini, zakonom uvedene s toga, da se roditelji uvjere o djelovanju škole i da se zainteresiraju za školu. No sasvim se uobičajilo i te „produkcije" nazivati — ispitima. Tako se ispitima nazivlju takodjer konačne produkcije u glazbenim školama, dapače i završne produkcije u školama za ples."

Nije moja zadaća, da raspravljam o raznim vrstama ispita, kakih ima u srednjim i višim zavodima. To je za pravo svakomu i poznato. Meni je prikazati, kako naši godišnji školski ispiti nijesu više savremeni, kako su nepotrebni i suvišni u organizmu škole.

Plecher zgodno kaže: Nije rijetko čuti, da Njemačku zovu „zemljom škola" i „zemljom ispita"; a jedan Englez nadovezuje: zemljom, u kojoj živu do dva svijeta, jedan, koji ispituje i drugi, kojega ispituju. Sam pako željezni kancelar Bismarck reče: „Nas će Nijemce ti ispiti uništiti!" —

Ispiti u pučkim školama produkt su svoga vremena. Njihovi počeci sežu u početke razvoja školskoga. Istina, veli Reicke u svom „Lehrer und Unterrichtsleben", školske vizitacije u srednjem vijeku nijesu u zemaljskim i kneževskim školama odredile ispite, niti sistem za njih, ali po samostanskim, crkvenim i župskim školama, što ih je već Karlo Veliki osnovao, naročito u gradskim školama, stali se od vremena do vremena obdržavati izvanredni ispiti. Na tim su ispitima djeca samo mekanički govorila molitve, odgovarala katekizam, ili pjevala crkvene pjesme. — Onda je došlo doba reformacije, koja je preobrazila školstvo, pa se dakako dotakla i školskih ispita. Uvedoše najprije školski nadzor i provedoše novi školski red, po komu su držani i ispiti. Onamo od godine 1528. u Saskoj, pa sve dalje osnivaju se razne komisije svjetovnih učitelja i svećenstva, koje si postaviše zadaćom, da urede pučku školu. Tako su se već i u ono doba javljali glasovi, koji nijesu bili oduševljeni za školske ispite. Tako braunšvcigski školski red od g. 1535: veli: „Učenike neka učitelji ne vježbaju za ispite i ne uče samo ono, što će ih pitati. Predsjedatelj ispita neka pita iz kojega mu drago odsjeka." No to nije koristilo, ti su se „ispiti" razvijali sve jače, te su se dovili do potpunih parada. Godine 1596. predbacivalo se njemačkim učiteljima, što tri do četiri tjedna pred uobičajenim godišnjim ispitima diktuju djeci razna pitanja, koja će na ispitu pitati. To bijaše očevidna prevara, ili kako bismo mi rekli „za opsjeniti".

K. Fischer spominje u svom djelu: „Geschichte des deutschen Volksschullehrerstandes", da je isti školski red dopuštao učiteljima i koadjutatorima, da si porazdijele pitanja, što će ih stavljati na ispitima, naročito u latinskim škc'ama.

Kad je g. 1642. izdao knez Ernest od Gothe svoj „Schul-Methodus", odredjeno bi: da se pri prelazu iz razreda u razred, a tako i pri istupu iz škole imadu obdržavati ispiti.

Zakonom odredjeni školski ispiti, kako ih nalazimo sada, provedeni su po ostalim zemljama i državama tek kasnije. Hagen na pr. tvrdi u svom izvještaju „Ueber das Volksschulwesen in Oberfranken", da se prije g. 1750. u njemačkim školama nijesu obdržavali javni ispiti. Samo u slučaju potrebe preduzela se vizitacija, dok se sredinom 18. stoljeća nije uveo stalni školski nadzor, naročito za obuku u vjeri. U Pruskoj su ispiti odredjeni za Fridrika Velikoga, za koga je g. 1764: izdan upravo propis („Instruktion") glede nadzora školskoga i ispita. U Bavarskoj još sada stoji na snazi propis glede ispita od godine 1808. U tom propisu kaže se u § 4.: „Školski nadzornik neka pripazi, da učitelj ne troši suviše vremena na priprave za ispit, jer to nema ni svrhe ni koristi."

Sa službenim faktorima bavili su se u to staro doba pitanjem o školskim ispitima i vidjeni školnici, na koje se je vezao sav pedagošk' život. Već su oni raspravljali o tom, da li su ispiti od koristi i kako da se provadjaju.

Basedov piše o tom: „Tko je prošao javne škole i pozorno promatrao njihov rad, ne treba da mu kažem, kako si učitelji predstavljaju svrhu nadzora i ispita. U javnim se školama potroši više od mjesec dana na razne priprave ne za nauk, već samo za — opsjenu." —

A. H Francke daje ispitima vanrednu važnost pa ih i dijeli u „Examinibus publicis" i „privatis"; kako to spominje njegov životopisac H. Kramer.

I. Niemeyer izlaže prednost ispita od prilike ovako, kako ju spominju kod nas pristaše, da su naime pobuda učenicima na veću marljivost. „Samo" — veli Niemeyer doslovce — „kod javnih se ispita ne viđi, što učenici znadu i što su učili . . Hoćemo li, da budu školski ispiti makar od kake koristi, treba: 1. da su to u istinu pravi ispiti, a ne nabubane uloge obsjenljiva igrokaza; 2. Da ispitači umiju valjano ispitivati; 3. da se svoj djec dade prilika pokazati, što su naučila i 4. da se kod ispita pokaže savjesno, što su djeca naučila obzirom na buduće zvanje."

Kod ispita ima da ispituje sam učitelj, koji poznaje djecu, — zahtijeva već Niemeyer.

Školski savjetnik Kellner ima u svojim „Aphorismen" nekoja poglavlja o revizijama ispitima. — On veli: „Ispit ima biti usprkos svojem svečanom času — jednostavan i istinit. Kad to ne bi bio, nego da njime vlada priprava, dresura i opsjena, bio bi velika laž, koja bi bila po mladež veoma nepovoljnog i dalekosežnog dojma. S toga valja izbjegavati svaku glumačku opsjenu . . . Moje je čvrsto uvjerenje, da su ispiti dobra stvar, ali puno bolj i daleko vrijedniji je stručnjački nadzor naše će se škole podići u onoj mjeri, u kojoj će se razviti i strukovni nadzor škola" . . .

Ziller je proti školskim ispitima, ali ih dopušta radi obitelji, da škola steče povjerenje. Dakako da se svi ti nazori pedagoških i zakonskih faktora imadu zrcaliti u duhu ondašnjega vremena. Onda su ispiti bili jedan od glavnih dijelova svekolikoga školskoga organizma, prirodna posljedica cijeloga sistema. Onda su se posvećivali učiteljskoj službi takovi ljudi, koji bi trebali sami biti, da budu poučavani i u najpotrebnije čitanje, pisanje i računanje. „Kako" su oni poučavali djecu, o tome se nije vodilo računa. Egzistencija takovoga učitelja ovisila je o reviziji i ispitu, naročito po gradovima. Pa i u nas je bilo tako u provincijalu i još više u negdašnjoj Krajini, što je dobro obrazložio Škender Horvat u svom članku „Javni ispiti" u „Školi" br. 5. (1909.) — Ako takvi „Schulmeister" — škc'nik nije udovoljavao propisima, jednostavno su ga otpustili. Škola je imala dakle podavati posve neznatnu količinu znanja i to se je mora'o pokazati na — ispitima. Zato su ispiti i osnovani!

No uza opći kulturni napredak, razumijeva se, da se je i školstvo stalo razvijati orijaškim korakom, dapače golemi kulturni razvoj došao je po napretku i razvoju školstva.

Sve jače je zbijala ideja o osnutku „općih pučkih škola", a s time i o prisilnom uškolovanju djece. Realizovanje ovih ideja bijaše skopčano s velikim poteškoćama, jer su ljudi kako danas tako oduvijeke protivnici „novotarija". S toga je ostalo i prisilno uškolovanje djece decenije neizvedivo, samo na papiru. Sad je

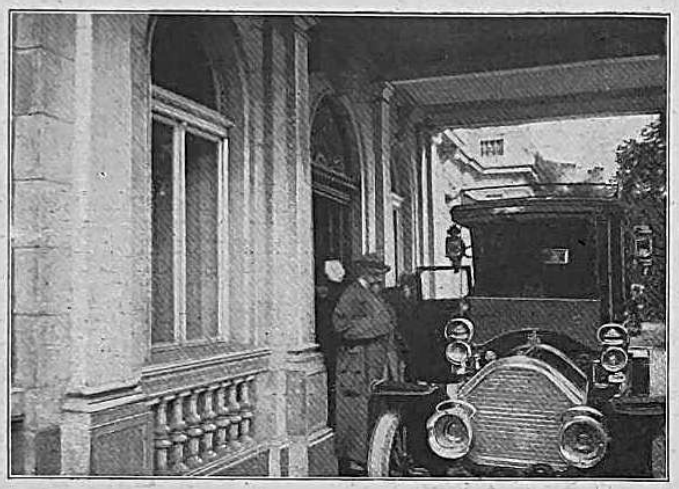

Bugarski car Ferdinand u Opatiji.

trebalo tu stvar popularizovati putem reklame. Ali kako? Ha, roditelje privući u školu javnim ispitima. Trebalo je roditelje makar lukavosti uvjeravati, od koliko je važnosti pučka škola. No to im je ispadalo prilično nespretno.

Neki Türk piše g. 1800. izvješćujući o ispitima berlinskih škola slijedeće: „Jedan je učitelj čitao svoja pitanja (iz katekizma) i dozvoljavao, da učenici odgovore prosto čitaju iz svojih papirića. U Bavarskoj su već od g. 1772. držali ispite, da raspire u djece i roditelja taštinu, dapače su velikim svečanostima dijelili i nagrade.

Toga je bilo medjutim i kod nas. U gradu Karlovcu primjerice u staro su doba proglasili „odlikaše" i uz u ranje glazbe odlikovanoga učenika „nagradili". 1868. do 1871. i u požeškoj gimnaziji. Ali to je valjda ostalo još od staroga doba. Svirao se „tuš" odlikašu. Baš prava gluma! — Sad za tihi školski rad tako pompezno odlikovanje. Ali da: došla su velika gospoda, pa su se častohlepni roditelji nagradjene djece upravo ponosili svojom dobrom djecom . . .

I Pestalozzi, Eberhard i Rochow držali su ispite, jer su ovi bili produkt svoga doba. —

Vremena su se medjutim promijenila i to znatno promijenila. I pronalazilo se u školstvu još toliko mana, relativno je ono pokročilo orijaškim koracima. Sazdane su organizacije, popravljene metode, a što je glavno učiteljska je naobrazba proširena. Nastavni put odredjuje se psihološkim spoznanjem, a svrha uzgoja postizava etikom. Ukratko: mnogo se je „staroga" srušilo, a mnogo je „novoga" procvalo na starim ruševinama. — Svečano razdijeljivanje školskih nagrada nije se moglo uzdržati u interesu škole i učitelja. Ali ispiti su još danas tuj, kaki su još pred stotinu godina zavedeni, kao stara spomen davno prošlih dneva. Napredni ih razvoj školstva nije ni dodirnuo . . :

Sada pak, u najnovije doba, navijestiše im pedagozi i higijeničari zajedno ljuti boj. — Dvije stranke stoje jedna protiv druge. Jedna viče: „Na križ s njima!", a druga manja rezignirano dodaje: „Makar imaju ispiti i štetovnih strana, — oni su nužno zlo!" . .

Bilo bi naravno ludo zabaciti sve, što se običaje nazivati „ispitom". Ispite valja razlikovati — veli Plecher — u didaktičkom i tehničkom smislu.

Prvi su upravo nužni nastavni oblik. „Svrha obuke donosi ih sama sobom", kako Paulsen kaže, — „svako pitanje, svaka zadaća, što ju učitelj stavlja, jest općeno uzeto — ispit". Svake ure, ili nakon svake partije mora da ispitujemo djecu, dapače, mi joj pitanjima budimo spoznaje, da tako postignu djeca stanoviti stupanj znanja. Drugojačije je s ispitom u tehničkom smislu, kakovi se običaje držati krajem školske godine, da se postigne i dobije jasna i točna slika o stanju razreda, da se vidi, u koliko je propisana naučna gradja obradjena i probavljena.

Općeno se ta slika ne može prikazati točno i jasno, jer se djelovanje školskoga rada, koje je provodjeno „u finijim psihičkim reakcijama", ne može konkretno konstatovati. Usljed toga dolazi se uviiek opet do mrtvoga znanja riječi i samo riječi. Pa ni tu se ne da potpuno sve u jednakoj mjeri konstatovati s toga, što dijete — pa ne će to ni odrasli — ne može u odredjenom satu bez posebnih pomagala da se dosjeti svega onoga, što je tečajem godine učilo. A to se na ispitu traži! —

Najzad se tome protive i psihološki razlozi kako to dokazuju naročiti pokusi, koji su povedeni, da se pronadje: kako uplivišu školski ispiti na učenike.

U svome djelu „Examen und Leistung" prikazuje nam Lobsien jasno, kako se dojimlju učenika školski ispiti. On je pravio pokuse sa pismenim zadacima iz računstva, onda sa diktatima, pa je u postocima prikazao golemu razliku učeničkih sposobnosti. On je kod svih ispitnih zadaća, koje bi zadavao u različito doba dana, potraživao pogrješke i po njima izložio varijante izmedju dobrih i slabih učenika. Pri tom je opazio, kako ovake zadaće uplivaju na učenike i to na bolje i saviesnije jače, a na slabije — manje štetno. Obzirom na dob učenika opazio je, da se manja djeca ne mogu tako odupriieti štetnosti upliva, koliko odraslija. Po spolu nije opazio puno razlike.

Zadao je primjerice nekomu broju trinaist-godišnjih dječaka 6 računskih zadataka iz naučne gradje, što je tečajem godine preduzeta. To bijaše tiha ispitna zadaća. Dao im je za riješenje zadataka jedan i pol sata vremena. Razdijelivši učenike u bolje, srednje i slabije, pronašao je ovim eksperimentom, da su bolji napravili 8, srednji 47, slabiji 39 pogrešaka, ili u postocima: 19 po sto, 34 po sto i 71 po sto. Djeca su grozničavo pisala i računala, pa ipak ih je 85 po sto trebalo najdulje za izradbu zadaće. Razumijeva se, da je svaki učenik pokazao svoju individualnost, koja otvara učitelju oči, te ga sili, da pedagoškim taktom postupa pri prosudjivanju sposobnosti svojih učenika.

Jedno se je sličnim pokusima utvrdilo, a to jest: da ispiti ne pružaju prave i jasne slike o sposobnosti pojedinoga razreda. Koliko bi se puta i nama dogodilo bez eksperimentalnih istraživanja, da nam je na ispitu najbolji učenik više puta slabije odgovarao, nego onaj drugoredaš. Pa ipak bijasmo u duš uvjereni, da ovo dijete stvar znade i razumije, dok onaj drzoviti drugoredaš bljesne — samo da nešto reče, Pa onda oni smiješni i glupi odgovori smetene djece — koliko put su nas natjerali na smijeh. O tome bi svaki nas mogao pozabaviti cijelo društvo.

Iza toga jasno proizlazi, da s na samome ispitu ne može podati prava i jasna slika učenikova znanja, a još manje učiteljeva rada. A imalo bi se očekivati, da će uz napetu pozornost djece ispasti i najljepši rezultati.

Pa koji su razlozi, da se to dogadja? Da na to pitanje odgovorimo, treba da zavirimo u dušu učenikovu. „Nikada nije dijete manje voljno i sposobno da misli i svoje misli lijepo izrazuje, nego li na ispitu". Dijete ponajprije vidi uz svoga učitelja višeputa i strana lica, a smeta ga možda i prisutnost roditelja, pa je posve uzbudjeno i smeteno. Već pri ulazu u nakićenu ispitnu dvoranu uhvati ga neka tjeskoba i ono se boji, da ne će znati odgovarati, kad ga učitelj zapita. A možda se je i učitelj zagrozio, da će biti kažnjen, ako loše odgovori i t. d. U njegovoj duši digne se gomila predstava, koje se potiskuju i tako isključuju pravilni poredjaj predstava i sudova. Nastupa brže kucanje srca, poremeti se disanje, uzbudjenje poraste, bilo jače udara, a lice problijedi, jer se sva cirkulacija krvi u djetetu promijeni.

Kako će sad to malo dijete u takom duševnom i tjelesnom stanju da bistro sudi i jasno da odgovara? I koliko puta padaju djeca u nesvijest . . :

Dr. Andrae zgodno veli u svom djelu: „Psychologie der Examina": „Ispitima je unešen u školski red posve novi psihički momenat, a to je briga i strah t. zv. „ispitna groznica", koja se javlja prema individualnosti učenika u različitom obliku i u različitoj mjeri. Dapače ima slučajeva, da je koje dijete počinilo i samoubojstvo sve od straha pred ispitom! Ovo izgleda nevjerojatno, pa ipak se je već dogodilo, kako čitamo u štatistici prof. Dra. Eulenburga u „Zeitschrift für pädagogische Psychologie, Pathologie und Hygiene", članak: „Schüler-selbstmorde". —

Vrijedni naš drug Milan Pejnović piše o tom u našoj „Pedagogijskoj enciklopediji" slijedeće: „U pogledu higijenskom djeluju ispiti nepovoljno na učenike ili kandidate s toga, što ih vrlo uzrujavaju i što naročito spremanje za ispit iziskuje veliki duševni i tjelesni napor. Glavni je povod uzrujanosti u tom, što kod većih ispita ni najmarljiviji i najsavjesniji kandidat ne može biti sasvim siguran, da će zadovoljiti i uspjeti; jer poradi opsežne materije nije fizičk moguće, da neposredno ispred ispita sam konstatuje potpuno znanje. Mnogi ima skrupula i na pretek".

Nervozne ispitanike može osobito da mori i uzrujava podulja neizvjesnost o uspjehu ispita. To uzrokuje besanicu i vrlo udi zdravlju! — Sasvim je obično, da se tko kod ispita splaši. Naročito bude to kod mladih djaka, ako imaju pokazati znanje svoje pred sasvim nepoznatim licima.

Moda I.

Moda II.

Umni pedagozi došli su i na tu misao, da zapitaju same učenike, što drže o ispitima. Ne spominjući ni riječi o tome, pozvali su viši razred odmah poslije ispita, da izrade „slobodnu" radnju: „Naš ispit". Skoro sva djeca napisala su u radnji, kako su se splašila na ispitu . . .

„Ja sam se bojao — nijesam se usudio pravo ni govoriti — pomišljao sam, da ću krivo odgovoriti — veselio sam se, ali čim sam opazio gospodina ravnatelja, bilo me strah — kad me je prozvalo k računu, ja ne znam, što sam govorio" — tako su pisala djeca u slobodnoj radnji. Jedan se je učenik posve iskreno izjavio: „Ja se uvijek ispita silno plašim. Uvijek si mislim, da bih mo-

gao dobiti loši red. Kad me tako prozovu k računu, zaboravim na brojeve, jer uvijek mislim na loš red." Drug je napisao: „Kad nam proglase, da ćemo imati pismeni ili usmeni ispit, ja se sav potresem od straha, jer se vazda bojim, da ću loše proći. Ta me misao proganja, dok se ispit ne svrši!" —

Tako sama djeca o ispitima! —

Kod usmenoga ispita biva i gore. Neka bude učitelj uzrujan, a nešto malo smo ipak svi uzrujani, kad nijesmo sami u svome razredu, — pa neka se počne s lošim učenikom, ili padne nespretno pitanje i loš odgovor, onda je sve pošlo po zlu. To znamo iz iskustva, a i Paulsen zgodno primjećuje: „Neka se počne s nespretnim pitanjem i neka padne loš i nepromišljeni odgovor odmah na početku ispita onda je sve palo."

Bohnstedt piše u svojoj knjižić: „Zur Strategie und Taktik der Schulaufsicht." — „Svojim držanjem, licem i formuliranjem prvih zadaća i pitanja kadar sam djecu najboljega razreda prije deset časaka posve smesti tako, da već za onaj sat nijesu sami svoji." Nema sumnje, da su pravi ispit učiteljeva pitanja, a odatle slijedi, da je za pravo učitelj ispitivan, a ne djeca.

Koliko ima slučajeva, da učitelj bude i ogorčen na ispitu. Već ga boli to, što mora svoj rad javno izlagati pred nezvanim i nesposobnm sudijama, a znamo, da to ne mora ni jedan činovnik da čini. Uzmimo samo, kako je smiješno, kad na selima predsjeda mjesni školski nadzornik seljak, pa hoće da se upleće u ispit. Koliko tu neprilika i smiješnih prizora doživljava učitelj.

Ili uzmimo slučaj na višerazrednoj školi, gdje se recimo ravnajući učitelj ne slaže s kojim od kolega. Kako ga samo može šikanirati i mučiti. Znam za slučaj, gdje je učiteljica plakala na ispitu od jada, dok je jedan učitelj jednostavno prekinuo ispit, jer ga je ravnatelj mučio odredjivanjem partija, članaka i uplitanjem svojih pitanja, koja su samo smućivala djecu. Dogadja se doduše, da školski nadzornik nadje tako nepovoljan uspjeh u razredu, ali onda je učitelj s njime i djecom sam u razredu, no na javni ispit dolaze roditelji braća i poznanci djece — sve take osobe, koje nemaju ni pojma o pedagoško-didaktičnom radu učiteljevom. I pred njima neka sad savjesni učitelj polaže ispit i prikaže za jedan sat svoj cijelogodišnji rad. Tome će i laik reći — da je više nego smiješno.

I pravo je čudo, da ovako ogorčeni učitelji nijesu već odlučno ustali protiv ispita. Drži ih još samo idealizam učiteljstva. No budu li se i dalje učitelji mučili ispitima, past će taj idealizam, koji naš učiteljski stalež visoko diže, da zauzima jedno od najuglednijih mjesta u domovini. I ne dao Bog, da nam panu ideali! S njima pada naš zanos i mi sami . . .

Milan Pejnović pravo tvrdi: „S obzirom na obrazivanje djeluju ispiti nepovoljno ponajprije na razvitak neposrednoga interesa . . . Naročito djeluju školski ispiti nepovoljno na prethodnu obuku. Zlo se ne da ukloniti sasvim, no ne treba ga povećavati. A i to bude, ako učitelji sami opominjući neprestano učenike na ispit i nehotice stvar prikazuju tako, kao da je baš ispitu svrha sve obuke i nauke. Tu vrijedi ona poznata stara rečenica: „Ne za školu, već za život učimo?" —

„Pitanja su kod ispita više upravljena na sretnu memoriju, nego li na mišljenje i sudjenje. Pita se, što tko zna, a ne što misli, sudi i osjeća. A drugojačije ne može ni biti već s toga, što ni u kojoj prilici nije čovjek tako nesposoban i nesklon, da izidje na vidjelo sa svojim sudom i životom svoje duše, kao što je kod ispita. Otud dolazi, da različni balasti memorije imaju za ispite najveću cijenu. Tko svlada prostranu naučnu gradju tek pustim marljivim memorovanjem — ne brinući se ni za što dalje — taj doista može pristupiti k ispitu s boljim izgledom od onih, koji uče i rade cijelom dušom, mišlju, čuvstvom i voljom, a u tom zaborave spremiti ono, što se lako vidi, čim se otvore vrata memorije."

Sam prirodni poziv učiteljski zahtijeva, da učitelj kao uzgojitelj svijetli svojim značajem i poštenjem ne samo pred djecom, nego i pred narodom. Samo takav će učitelj uzgojiti značajne ljude. A kaku sliku će si stvoriti djeca o značaju onoga učitelja, koji pred ispit veli djeci: „Ovo il' ono ću pitati tebe, a ovo tebe i t. d." Onda se može samo dogoditi na ispitu, kako se je već i dogodilo, da je bezazleno djevojče na ispitu lanulo: „O slonu će govoriti Ružica, meni ste rekli o konju!"

Ili, kako mi je kazivao jedan školski nadzornik, da je dapače kandidatkinja jedne učiteljske škole dobila, da govori o parostroju. I ona je odmah svom sigurnošću svoje memorije počela: „Parostroj je stroj, koji tjera para. U kotao A nalije se voda B, a u žarištu C se naloži vatra D, pa onda se gore skuplja para E i t. d. Govorila je opis parnoga kotla iz Mayerove fizike.

Na taki se način priučaju djeca laži, opsjenjuju sebe i druge — i to je ispit. A kako je sa značajem u takove djece dosta je prozirno.

Onda koliko se potroši vremena na pripravu, za ispit! Kazivao mi je davno već jedan sudrug, da je opazio u jednoga kolege, kako po tjedan dana pred ispit teše račun, tjedan dana slovnicu, pa tako tjedan dana zemljopis, povijest i ostale predmete. Koliko li napora i nepotrebno izgubljenoga vremena! Ali je on na ispitu briljirao i slovio u svoj okolici kao najbolji učitelj. A da li to koristi mladeži, druga je stvar.

Prijatelji ispita naglašuju, da učitelji, koji posjećuju ispite svojih drugova mogu puno naučiti jedan od drugoga. To je doduše istina, ali za to nijesu nužni javni ispiti. To mogu učitelji pod godinom, a mogu i za suplencije vidjeti rad svoga kolege, i ne treba da mu dodju na ispit kao kritičari.

Iskreno ispovijedam, da sam ne polazim više rado ispita. Čisto budem na ispitu nervozan, kad n. pr. čujem gdje se djetetu stavlja odgovor u usta s prvim slogom i onda izadje više puta puno smiješnih stvari. Te pogreške ispitivač ne opaža sam, ali ju opažaju slušatelji. Onda ste opazili, da gdjekoji prozove dobroga učenika, pa ga gnjavi po četvrt sata, a oni drugi se dugočase. Na ispitu se ne pitaju sva djeca, već samo bolji, jer to je zaista samo „produkcija", a ne ispit. Ta djeca su već pred mjesec dana klasifikovana i taj „ispit" ništa ne odlučuje, niti oblasti traže o njima kakva izvještaja, jer je uvjerena, da su nepotrebni. Držimo ih samo zato, jer ih propisuje školski zakon.

Svaki je zaista drug uvjeren, da se oni, koj dižu glas protiv ispita, ne boje držati ispite makar svaki dan, ali i svakoga naprednoga druga i družicu boli srce, da se tim ispitima zapostavlja etikom odredjeni obrazovni cilj, a na njegovo mjesto tura više egoističnu ispitni cilj.

Kerschensteiner veli u svom djelu „Grundfragen der Schulorganisation". — „Zaključni spiti obuhvate često sav školski rad. Uči se samo za ispit, za ispit! Hoće li slabiji učenici zaostati, hoće li duševnu hranu bar napola probaviti, to ne igra nikakove uloge. Glavno je da sve ide na ispitu kao po loju."

T. Forel primjećuje: „Brzo, receptivno shvaćanje i dobro pamćenje riječi i ročenica jedine su sposobnosti, koje opažamo na našim ispitima." —

Dakle kult memorisanja — Gedächtniskult! A koliko zla leži u njemu, to je bijelodano. — Istina je: pamćenje je od velike važnosti u školskome radu. Njega je „stara škola" gojila suviše, a „moderna" ga premalo cijeni. Ono pomaže sabirati veliku zalihu riječi, kojima se mogu izraziti i opisati predstave, ono pruža elemente predstava ili predodžbi za kasnije asocijacije i reprodukcije, u kratko: ono je baza stjecanju nužnoga, sigurnog i čvrstog znanja. No jednostavno je i krivo ljudsku vrijednost mjeriti samo po znanju i pamćenju!

Svi znamo od koliko je važnosti želudac po čovječji organizam. Ali da njegujemo samo želudac, da ga trpamo samo hranom i hranom, škodili bi ne samo želucu, već s njime i svim ostalim organima. A u dječiji mozak trpati ropotariju za ropotarijom (Gedächtnisskram) ne znači samo pameti škoditi, već njome ubijati i sve ostale psihičke funkcije, koje su dapače važnije od pameti, kao: čuvstvo, volju, maštu i t. d. Sva naime memorisana ropotarija, osobito kad se prekomjerno trpa u pamet, biva odvratna i ostaje u glavi samo dok traje školovanje. A kad se ovo svrši, onda van s njime! — Možda je i to jedan od razloga, rad kojih se prigovara pučkoj školi, da ne pokazuje trajnoga i stalnoga uspjeha, kako to vidimo i sami u opetovnicama i šegrtskim školama.

Pukim memorisanjem, koje je zapravo još uvijek središte ispitnih produkcija, ne djeluje se na čuvstvo i volju mladeži i ona odraste bez najelementarnijih spoznaja o životnim potrebama, ma da steče obilje svakojakoga znanja. Po ispitu pak najmanje može biti govora o kakovome stvaranju značaja, koji je pogotovo u nas toliko potreban. Mjesto mekaničkoga znanja treba iskustvenoga znanja i produktivnoga umijenja. Kerschensteiner pravo kaže, kad veli: „Najvrijednije, što možemo učeniku podati, nije samo znanje, već zdrava uputa, kako će umjeti znanja steći, da bude što samostalniji." — Slično je već tražio i Pestalozzi! —

Suviše su se razvile prerazličite metode, koje sve idu za tim, da ispadnu ispiti što sjajnije, a ne pomišlja se na to, da su najveće neprijateljice slobodnome razvoju dječijega duha. Ellen Key u svom djelu „Jahrhundert des Kindes" pravo navodi u poglavlju „Die Seelenmorde in der Schule". „Težnja za naukom, samoradinost i dar posmatranja kod svršetka školovanja gotovo iščezavaju, a da se nijesu nadomjestili ni umijenjem ni interesom. To je rezultat, kad djeca od šeste ili sedme pa do četrnajste godine svoga života provedu u školskim klupama, da uru za urom, mjesec za mjesecom, poljeće za poljećem srču znanje iznajprije kavnom, onda desertnom i najzad velikom žlicom" . . .

Razgledamo li novije naučne osnove, moramo priznati, da se je ozbiljno istupilo protiv ovih starovjekih pogreški. Eksperimentalna psihologija i pedagogija, pak tolika pedagoška iskustva iznijela su sve novijih spoznaja o biću dječje duše, o potrebi njena izražaja, a pedagoška praksa nastoji, da to sve izvadi i mrtvome tijelu poda života. Tu su slobodni sastavci, školske šetnje, školske radionice i sve se ide za tim, da se djecu privikne na djelatnost i samoradinost.

Napredni učitelji i učiteljice ulažu sav napor, da sve što je samo moguće učine, da dijete uzgoje pravo i za život spremno. Tisuće ima momenata, gdje učitelj u svome razredu u krugu svojih mališa i proučava, i eksperimentira, i puti, i popravlja, — a može li se taj važni, taj pravo reći „umjetnički rad" pokazati na ispitu? Pa i čemu? On se ne će opaziti u školskoj sobi, već kasnije u životu. A na ispitu dolaze tek reprodukcije, koliko su ostale u svijesti i što se brže umiju izbrbljati, to je uspjeh bolji! — Dobro je dašto, da se čestim ponavljanjem učvrsti znanje u djece, da mu ostane duševnom svojinom. Ali sav rad udešavati onamo, da samo na ispitu izbija parada, ne valja i mora da se osudi.

Pomnuti Kerschensteiner veli u „Ausbau der Volkschule": — „Danas znamo — ili bi bar morali znati — da se učenjem na izust za život ništa ne nauči: pitanjima katekizma ne stiču se provodići za religiozni život, utuvljivanjem pravila iz zdravoslovja ne naučimo za higijenu ništa, a izučavanjem godina i bitki gotovo ni zere otačbeničke ljubavi". Pa ipak na ispitima i ne čujemo drugo, do pitanja iz katekizma i biblije, godine i imena junaka i t. d. Tako su upravo ti ispiti sami najvećom zaprekom, da se ne može raskriliti snaga produktivne djelatnosti. To je ujedno i velika zapreka razvoju individualnosti u školi. Dijete tu nije više dijete, već učenik, dio školskoga organizma, gdje šablona vlada!

No pored pedagoških, psiholoških, etičkih i higijenskih razloga, koji zagovaraju naše stajalište, ne smiju se s vida pustiti ni spoljašni neki znaci, koji s ispitom zlo djeluju na mladež.

Za vrućega ljetnoga dana drukčiji su nam učenici, a drukčiji poslije podne, drugčiji u ponedjeljak, nego u subotu, ljeti nego zimi. Svaki učitelj znade iz iskustva, da kod pojedinog učenika kao i kod cijeloga razreda postoji stanoviti periodizitet duševne energije, što se je dokazalo i pedagoškim eksperimentom. — Stern je dokazao, da za prijepodneva obstoji maksimum duševne energije. Dr. J. Ballei je metodom diktata ustanovio, da je najveća sposobnost dječija druge i treće ure prijepodnevne obuke. Lay je pako pronašao, da psihička energija razreda pada od mjeseca ožujka do lipnja sve više (dakle baš u doba školskih ispita) i da je najslabija od srpnja do listopada.

Slične je pojave opazio i profesor Schugten, upravitelj gradskog pedagoškog laboratorija u Antverpenu. On je također konstatovao u ožujku maksimum, a u lipnju i srpnju minimum duševne sposobnosti dječije, uzevši dakako u obzir i dnevne varijante.

Pa ipak se odredi stanoviti dan u lipnju i srpnju, da djeca polažu ispit. Čovjeka čisto srce boli, kad dijete mora recimo za vrućega poslijepodneva da računa.

K svoj ovoj uzrujanosti i strahu dolazi sad i ova muka, gdje za minimuma njegove energije mora previjati matematičke operacije, a žega mu znoj izbija po svm tijelu. Nije bolje ni učitelju, ali ono su mala djeca, u koje pozornost i sve prije oslabi, nego kod odraslog. Tko to od djece traži, ne poznaje im prirode.

Iz svega, što je do sad navedeno, jasno se razabire, da ispiti nemaju one važnosti, koja im se podavala i danas još gdješto podaje. Oni djeluju dapače na školstvo štetno. Pedagoška teorija i praksa izdala im već smrtovnicu.

Pitanje je sada: bismo li mogli biti bez ispita?

Držim, da se ne ćemo razići u mišljenju, ako ustvrdim posve kratko: Ispita nam ne treba!

O radu učiteljevu i napretku mladeži osvjedočio se je školski nadzornik, a i oblasti mogu svaki čas, da se o tom osvjedoče. K tomu su učitelji kao javni zvaničnici prisegli, da će savjesno i točno ispunjavati svoje dužnosti, pak se mora u njih staviti toliko povjerenja od strane roditelja, da znadu, umiju i hoće vazda samo najbolje raditi u korist povjerene im mladeži i svoga naroda.

Kad su ukinuti ispiti u srednjim školama, a tome je već davno, prepustilo se profesorima, da po volji sude o napretku učenika, s kojim rade i kojega poznaju u dušu. Dakle stavilo se u nje potpuno povjerenje. A zar danas nijesu hrvatski učitelj ili učiteljica vrijedni toga povjerenja? Ne će li on isto tako savjesno poučavati, uzgajati i ocijenjivati svoga učenika — kao i srednjoškolski učitelj? — O, hoće i te kako hoće! . . :

U ostalom mnoge su već države i gradovi ukinuli godišnje školske ispite u svojim školama, a da im školstvo nije rad njih nazadovalo, pak ima puno nade, da će se ti nepotrebni ispiti ukinuti i kod nas u Hrvatskoj.

Školi je zadaća uzgajati i obrazivati. Rezultate te zadaće može opaziti svatko, tko ima za to smisla i interesa — svaki dan u godini. Ta školski se rad vidi na djeci. Roditelji ga mogu najbolje opaziti. Tko pak misli, da će na školskom ispitu taj rad pregledati, ljuto se vara i ne poznaje mučnoga rada učiteljskoga, jer se za nekoliko sati ne može pokazati sve ono, što se je radilo za cijele školske godine. Pa čemu onda ispiti, kojima mučimo mladež, gubimo dragocjeno vrijeme i zadajemo sami sebi suvišna posla?

O godišnjim javnim ispitima u pučkoj školi — čitamo i u našoj „Pedagoškoj Enciklopediji“ ovo: „Ti ispiti i nemaju obilježja pravih ispita, jer se njima ne ispituje učenička sprema s toga, da se ustanovi, jesu li sposobni za prijelaz na viši obučni stupanj, ni za to, da se iz pučke škole otpuste. Klasifikacija je naime konačno obavljena već prije takova ispita. S toga mnogi drže, da je ta institucija ispred svega — suvišna! Protiv nje navodi se još i ovo:

a) Na štetu je ugledu škole i učitelja, što se javnim ispitima pruža prilika općinstvu, koje u uzgojni i nastavni rad pučke škole nije nikako upućeno, da sudi, hvali i odsuđuje. Nijedan stalež, koji stoji u službi naroda, ne mora narodu polagati formalni račun o radu, zašto dakle da to baš učitelji čine?

b) Javni ispiti izopačuju obuku, ako se ona osobito udešava prema njima, t. j. ako se gradivo odabire i obrađuje tako, da bude prikladnije za produkciju, a ne da doista uzgaja i obrazuje. — Mnogi vrlo vrijedni uzgojno-obučni rezultati ne mogu se pokazivati općinstvu, nego ostaju skriveni, pa se tek po vremenu istaknu u snazi života intelektualnog i moralnog.

c) Naročito priprave za takav ispit lako se izvrgnu u ružna opsjenjivanja, koja treba najoštrije osuditi. S toga se događja, da u očima neupućenoga slušateljstva sjaju učenici rđjavi i nespremni, a valjano i solidno obučavani zaostanu daleko iza njih!

Sve, što smo ovdje naveli za ispite u pučkoj školi, daleko više vrijedi za opetovne i šegrtske škole, pak bi bilo izlišno i riječi dalje trošila za to.

(Svršit će se.)

Iz ciklusa „Zimski akordi“.

Dženab Šihabudin. — M. Ćazim Ćatić

I.

Tamurno nebo u ledenoj ruci
Oštrog mraza kandžiju je svilo,
Pa njom šiba oblakove tmaste,
Lišt uvehli i ptičije krilo.

Cijela narav izdiše bez svijesti,
Život gasne sred polja i krša
I u tome mrtvome spokojstvu
Meki snijeg nestašno lepršа

S'njeg lepršа baš ko da bi htio
Prevuć' prevjes vječnog zaborava
Preko groba, gdje mirisno cv'jeće
I raskošno pramaljeće spava.

II:

Padaj, padaj sitni sn'ježe,
Popla pjesmo zimskog mira!
Ti si moje milo cvijeće,
Što mi pada iz svemira —

Iz vrtova heruvimskih,
Gdje no ljiljan vječno cvjeta,
Gdje na čelu huzijinu
Nevinost se smješi sveta.

Padaj, padaj sitni s'ježe,
Steri zemljom platno b'jelo —
S Venerina bajnog lica
Rastrgano ti si velo.

Po tebi se kao talas
Čuvstva moja ražljevaju,
Moja duša mirno sanja
U tvojemu zagrljaju. —

Ah, ja volim, kad se snijeg
Mjesto cv'jeća zemljom krili,
Mjesto ptič'je melodije
Kad zacari pokoj mili!

Ivančica.

Slika iz svakdanjega života.

Z. Jadranski.

Uoči Ivanja, kad su po svima okolišnim briježuljcima planuli po starovjekom običaju „krijesovi", ubrala je Danica Grguričeva nekoliko lijepih ivančica. Ona ih je prebrala i tri najljepša cvijeta s krasnim i čistim bijelim laticama, stavila na krov svoje niske kućice. Odredila je jedan za Stanka, drugi za Milivoja i treći za Mirka. Koji će cvijet sutradan ostati najsvježiji, za onoga će se djevica udati ...

Dobra majka promatrala tiho i zabrinuto lice svoje kćerke Danice i sama je u duši poželjela, da se Danica skoro sretno uda. Ali to je u današnje doba tek skromna želja zabrinutih roditelja.

Mate Grgurić, otac Daničin, bijaše poštanski činovnik. Za mladih je dana došao u škole i svršio gimnazijske nauke, pošao je u poštanske činovnike, gdje je svojim marnim i savjesnim radom u brzo stekao ljubav i privrženost svojih drugova kao i poštovanje svojih poglavara. Bio je rodom iz kršne naše Like, a dobroćudan i drag kao dobar dan. Veseljak bijaše on primljen u svako društvo i sve ga je voljelo.

Kad mu je bilo trideset godina uhvatio se za srce ljepušne Marte, kćerke imućna gradjanina Peršina, i uzeli se. Marta dobra kućanica, a Mato štedljiv i solidan čovjek, pa eto, Bog ih blagoslovio mirnim i sretnim obiteljskim životom, kojemu bijaše krunom mala Danica, ljepušno djevojče.

Nešto štedljivim životom, a nešto baštinom, što je

Potres u južnoj Francuskoj: Porušena ulica u Vernegu.

namro Mati brat Mile, pa onda nešto i od Martina miraza prikupiše toliko, da su si nabavili malu prizemnu kućicu na kraju grada. Marne ruke Martine i vješti prsti Matini ukrasili su tu malu ali lijepu kućicu tako, da su se svi susjedi upravo divili. Pred kućicom šareni cvijetnjak, a iza kućice krasan povrćar, pun svega, što u kući treba. Po dvorištu se sigrala Danica s pilićima i kokicama, a

Potres u juž. Francuskoj: Postradali u mrtvačnici.

hranila ih i onda, kad je ponarasla i uz dobru majku naučila sve poslove marne i brižljive kućanice.

Brižni roditelji pazili na uzgoj svoje kćerke jedinice i pazili na nju kao na zjenicu svoga oka. Gospodja Marta bijaše veoma nabožna žena, pa je svake nedjelje i blagdana, a često i u tjednu vodila Danicu u crkvu, gdje su se toplo molite dragomu Bogu ...

Danica je rado išla u školu i svršila veoma dobrim uspjehom gradjansku i stručnu školu. Htjedoše je dati, da izuči za učiteljicu, ali je otac bio proti tome.

— Nije nužno, da služi. Imamo, hvala Bogu, toliko, da je dobro obskrbimo, govoraše Mate, a kad dodje doba, — udat ćemo je.

I to je doba došlo. Danici bijaše osamnaest godina i rascvala se kao ružin pupolj. Mnogo se je oko zadjelo za ljepoticu Danicu, ali ona nije marila ni zašto. Bila je još suviše naivna, a da i pomisli na flirtovanje i ljubakanje, kojemu su njezine vršnjakinje bile već potpuno vješte. Ona nije polazila šetnje, ni koncerte, ni plesove. Sve joj bijaše, da je nedjeljom išla u crkvu, ili s roditeljima na šetnju. Kadikad bi pošli i u kazalište, a to bijaše njojzi najveće uživanje ... Čitala je mnogo i sam bi joj otac donosio knjiga, ali je budno pazio, kakovo štivo daje svojoj kćeri. Nije Danica ni po imenu poznala onih modernih ljubavnih aventura, kojima su natrpane knjige, što ih mladež pomamno guta. Ne, ona je čitala stvari, koje su ju zabavljale i srce joj oplemenjivale.

Svoje je roditelje ljubila i bila im u svemu poslušna. No dobom je došlo, da je osjetila i ona ženstvo, pak bi je i sama majka onako iz daleka upućivala, što je poziv dobre i krijeposne žene.

Puno više saznala je ona od svoje prijateljice Milice, s kojom se je posjećivala i puno drugovala. A Milica bijaše već više moderno djevojče, koje je imalo širi pogled i više iskustva od Danice. Ona joj je otvorila oči i pričala, kako je lijepo u društvima s veselim mladićima i kako čovjek čisto oživi, kad se baci u vrtlog ugodnih zabava i milog ljubakanja.

Danica se je ispočetka zgražala na to pričanje. Tužila se materi i nije po više dana općila s Milicom. No što je moralo doći samo po sebi, došlo je. U Milice bijaše brat Stanko, ljepušni i miloliki mladac, koji je svr-

šavao pravne nauke. Bio je miran i ozbiljan, a to se je svidjalo i Danici i njenim roditeljima. Danica nije ni u snu pomišljala na brak, no njezina je majka tiho šaputala s ocem upravo o braku.

— Stanko Tkalčev momak je od oka. Ozbiljan je i vrijedan. Otac mu je imućan trgovac, koji će ga iškolati i eto za koju godinu je čovjek na svom mjestu.

— Pa može da oženi Danicu, doda Mate. Ali imam ti ja za nju i u našem uredu momka za nju. Milivoj Strižić, naš praktikant. Sposoban mladić i lijep, samo ako ga ona zavoli...

— Pozovi ga jedared k sebi, da se upoznaju. Tako i bilo. Došao Milivoj u kuću. Upoznali se i često bili zajedno... na šetnji, u kazalištu, a kod kuće gotovo svaki dan.

Danica bijaše sa svima ljubezna i tko ju je upoznao, morao ju je zavoljeti.

Majka joj natucala, da odabire, jer ide doba, gdje će se morati udati, da ne ostane stara usidjelica. I Danica je stoputa sjedeći u vrtu kod švela, razmišljala, tko joj je miliji Stanko ili Milivoj. Onaj Miran, trijezan i ozbiljan, a ovaj brbljav i nestašan kao malo dijete. Čini se, da je više privoljela Stanku.. Ona je i više osjećala za nj u svome srcu, u kome se je stao buditi plamen prve i nevine ljubavi.

No jedne nedjelje pošla Danica sa svojim roditeljima i Strižićevima na pučku svečanost, koju je priredilo domaće jedno društvo. Podala se zabavi svim srcem, a uz veselu Milicu zapravo uživala.

— Kako je danas ovdje veselo i lijepo, kliktala zadovoljno Danica.

— Krasno, sjajno! odvraćala Milica, uzevši drugaricu pod ruku, da se baščom prošeću. Stari sjedili kod stola, pili svoje pivo i dimili smotke, dok su gospodje gradile osnove sretne budućnosti svoje djece. Stanko se nekud pomiješao medju svoje drugove.

Kraj njihova stola bješe prisjeo neki visoki i vitki časnik, mlad i lijep u bogatoj sjajnoj odori. Milici je zapeo u oko, pa je ona češće pogledavala na nj — i onda, kad je Danicu odvela, da se šeće baščom.

Časnik to speti, premda je svoje velike modre oči uperio na milovidnu Danicu. I kad su djevojke pošle baštom, časnik ih je slijedio...

Baštom odmijevali čarobni zvuci glazbe, onda gromka pjesma grlatih pjevača i sve se više dizao žamor razdragana općinstva.

Stalo se nabacivati konfetima i cvijećem. Milica i Danica nabacivale poznate družice i mladu gospodu, a i njih su gotovo posuli onim sitnim šarenim papirićima. U toj veseloj borbi srele su po više puta onoga vitkoga časnika, koji im je dobacio šaku koriandola. Milica mu odvratila, ali Danica bijaše suviše plaha i nije se usudila.

Tada je pao mrak. Glazba je otišla u dvoranu, gdje se je spremao ples. Sva mladež pohrli u dvoranu, dok su starci zadovoljno čistili pečenice i vruću laju.

U kićenoj dvorani brzo zazujili nježni zvuci ljupkoga valcera i parovi se zanjihali u slatkom čaru plesa. Milica je već obletila dvoranu, a i Danica je plesala veselo i voljno. Tada joj se približi onaj modrooki časnik, koji ju je cijeli dan pratio.

— Gospojice! Smijem li umoliti za jedan valčik.

Sva je protrnula. Što da učini? Obuzeo je neki neponjatni strah. Uzdrhtala je, kao da je što sakrivila.

— Molim! promuca i ne znajući što čini. Njegovo oko tako ju smelo, tako ju palilo, da mu nije mogla ni izdržati pogleda.

— Ja sam Mirko Dobrowski, poručnik u posadi! predstavi se mladi časnik, pak se nadam, da mi ne ćete odbiti ove molbe.... Samo jednu touru..

Njegov glas bijaše tako zvonak, tako sladak, tako zamaman. Djevojka mu pruži ruke i njih dvoje zaplesalo valčik, ali tako gracijozno i fino, da im je općinstvo pljeskalo.

— Ovako se pleše! govorili ljudi, pa i Milica pohvalila Danicu, kako divno pleše.

Odsada bijaše onaj sveti mir Daničine duše izgubljen. Ona je vazda mislila samo na svoga Mirka. Osjećala je njegovu toplu ruku, kako je obuhvaća oko tanka struka; gledala je one krasne modre oči, a crni brčići zaoblili bi sliku, koja joj se i srcu prikazivala...

No i Mirko nije mirovao. On se je informirao o Grguriću, ali na svoju žalost saznao, da je pošten i ugledan činovnik, ali još uvijek nema toliko imetka, da bi mogao smoći nužnu „kauciju", kad bi Danicu hotio oženiti. Isprva se zakanio Mirko, da se ne će više ni približiti djevojci; ali ga je njezina milota tako preobladala, da nije mogao ni živjeti bez njenoga miloga pogleda.

— Ne ću je, znadem, moći oženiti, ali da se bar naužijem slasti prave i čiste ljubavi, govoraše sam sobom, kad bi upravio svoj hod u bližinu Grgurićeve kuće.

I oni se našli i sastajali. A što sve ljubav ne može? Kad je s večeri mjesečevo svjetlo obasjavalo snene krovove kuća, pred Grgurićevim vratima dugo — stajale dvije tamne sjene...

Za te sastanke saznali i Daničini roditelji, te su upućivali Danicu, da je Mirko ne može oženiti, budući da oni nijesu tako bogati, da bi mogli isplatiti potrebitu kauciju. To je Danica dobro razumjela i Mirku iskreno ispovijedila.

— Ništa za to, zlato moje, odvratio bi on. Moji su roditelji bogati gore u Moravskoj, pak će mi oni dati nužni novac, da te mogu oženiti i za vijek sobom povesti.

Oh, kako bijaše ta nada slatka! Kako je milo zvonio glas Mirkov... A cjelov? — — Taj im je stopio duše...

*

— Čemu stavljaš tri ivančice na krov? pitala majka.

— Jedna je za Stanka, druga za Milivoja, a treća za Mirka. Koja ostane sutradan svježa, za onoga ću se udati.

— Tako priča narod, dijete moje, ali to nije uvijek istina. No dao Bog, da bude, kako si sama želiš.

I Danica poskoči u baštu, stane na stolicu i stavi na krov sjenice — tri ivančice.

Bijaše mirna ljetna noć. Nebom treperile sitne zvijezdice, a grančicama lelijao tihi lahor, rashladjivajući svu okolicu. Izdaleka biljisao slavulj, priželjkujući u samoći svojoj slavuljčadi.

Danica slatko snivala o ivančici. Ona se je svježa rascvala i digla, sašla s krova i došla k njoj — na srce ljegla i mirisala tako divnim i opojnim mirisom. — —

Medjutim je Mirko sjedio sa svojim drugom u chabre separe-u, zabavljajući se kraj punih boca šamjanjca sa baletnim zvijezdama...

Jedva što je svanulo divno ljetno jutro i sunce pozlatila kraj, prhnula je bijela golubica iz svog gnijezda i poletila do krova sjenice u bašti, da vidi svoje tri ivančice. Danica je ciknula od radosti. Dvije su joj ivančice posve uvenule, a ona — Mirkova — ostala je svježa i bujna, kao da je sada otrgnuta.

— Maičice, majčice, klicala Danica, Mirko je moj. Mirko je moj! Njegova je eto ivančica svježa i bijela, a one druge su uvenule.

Gospodji zatreptila suza na oku. Je li to bila suza radosnica, il suza straha i brige za budućnost kćeri. To je znalo samo dobro majčino srce i Onaj, koji upravlja sudbinom ljudskom.

Kad je Danica djetinjskom naivnošću pripovijedala ocu o svojoj ivančici, nasmiješi se otac i nekud ozbiljno zamisli....

— Dijete moje, to je teška stvar. Za časnike se mogu udati samo kćeri bogatih ljudi, a mi — —

— Ali, dragi tatice, upane u riječ Danica, Mirkovi su roditelji bogati, pa će oni dati nužnu kauciju.

— Dobro, dobro, vidjet ćemo! završi otac i ode u ured.

Danica je bila cijeli dan neobično vesela. Sjela je za stol i pisala Mirku pisamce, u kome mu je naivno ispričala, kako joj je ivančica dosudila, da će se za nj udati, da će on biti njezin i — samo njezin...

Još istoga dana poslao je Mirko Danici stručak umjetnih ivančica, koje ne mogu da uvenu, kao što ne će uvenuti ni njihova ljubav...

Mladi se sad slobodnije sastajali. Uživali su prve plame žarke ljubavi. Danica je svu dušu dala ljubljenome Mirku...

A otac njezin obratio se upitom na poglavarstvo rodnog mjesta Dobrowskoga. Nakon dva od prilike mjeseca stiže mu odgovor, strašni, porazni odgovor. Došao je kući ljut i uzrujan, kakova još nijesu vidjeli.

— Eto ti tvoje ivančice! baci pismo na stol.

— Što je, što je za Boga? uplaše se mati i kći.

— Eto, što je! Otac Mirkov, Vojtjeh Dobrowsky, seljak je s parče zemljišta, da jedva prehranjuje svoju obitelj. Na Mirka je potrošio sve, što je imao, pa odakle mu imetka i novaca, da položi kauciju za te? Lažac jedan! Ja ću još danas s njime obračunati.

—Avaj si ga meni! zavapi djevojka i sruši se bez svijesti na tla.

Moradoše je položiti u krevet i prizvati liječnika.

Grgurić podje u vojarnu, da potraži Mirka. Tu ga snadje drugi udarac. Rekoše mu, da je Mirko Dobrowsky otpremljen u svoju posadu još pred dva dana, te će morati kvitirati radi silnih mjenbenih dugova.

Kao da je pijan teturao je poštenjak Mate ulicama i došao sav zdvojan kući.

— Eto, mila moja ženo! Što sam slutio, to se i obistinilo. Nesreća ona predana je vojnome sudu, pa će kvitirati. Već su ga odveli u Olomuc.

— Jao, jao nama, zalomi Marta rukama. A sa kreveta, na kome je ležala Danica, čulo se stenjanje i muklo jecanje.

— Strašno, strašno! zaplače majka, ogledniv se bojazljivo na Danicu i svoga dobroga čovjeka.

Nešto je znala, ali nije mogla da reče svome ubogome Mati, da ga taj nemili udarac ne uništi...

Danica se popridigla, ali njejzina veselja i radosti nestane. Bijaše sad blijeda kao latice one ivanjčice, a vukla se kao živa pokojnica. Otac je tješio, majka njegovala, a došao i Stanko, koji ju je tiho ljubio, da je tješi. Milica joj odala tu tajnu, ali Danica zaplače gorko.

— Prekasno! — — —

Još koji mjesec dana i otac je saznao groznu istinu. Nije se više moglo sakriti. Djevojka bijaše izgubljena...

— Moja, moja kći je pala! vikao Mate kao lud i čupao zdvojno kose. Moja kći... Uh!...

— Umiri se, dragi Mate! molila majka.

— Oprosti mi, oče!

— Idi od mene nesretnice! gurnuo ju zdvojni otac i odjurio iz svoje kuće.

*

Danicu otpremili u zavičaj Grgurićev. Ondje on imao neku tetku, kod koje su je udomili, da pokriju sramotu, što je snašla njihovu kuću.

Za nekoliko mjeseci pošla majka onamo i javila svome čovjeku, da oprosti Danici... „Ona je okajala svoj grijeh", pisala Marta, a pismo bješe suzama zaliveno. „Za uvijek je okajala. Rodila je zdravo čedance, ali je u porodu umrla. Zadnje joj riječi bijahu: Majko, moli oca, da mi oprosti!" — — —

Sahranište je na seoskom groblju. Na pogreb je došao i Stanko, koji joj je položio na križ prekrasan vijenac — samih svježih ivančica....

Majčina nada.

Josip Špoljar.

U uskoj, zadimljenoj sobici, tako zvanom separeu neke male zagrebačke kavane sjedi oko stola petorica mladih ljudi, djaka i mamurno, tupo bulje preda se. Mutno svjetlo lampe, tek da osvjetljuje taj zagušljiv prostor, u kom jedva da se mogu razabirati njihova blijeda i podbula lica. Da nije one velike množine boca i čaša, što povaljane po stolu leže, nadalo bi ti se pitanje što ta čeljad traži u tom zagušljivom prostoru.

— Hej, što ste pokunjili nosove najednom, — prodera se visok plećat momak, najzorniji član društva — kakovo to drijemanje ovdje? Zar smo zato ovamo došli, da spavamo? Točite ovo što je na stolu, a onda ćemo na šljivovicu, moju pravu slavonsku šljivovicu. Ej, piti ćemo dok god traje novaca, danas je na meni red da zapovijedam!

*

U uzanoj, nepravilnoj uličici male slavonske varoši stoji na kraju niska, naherita kućica. U malenom dvorištu, svu obraslu travom stoji uz veliko korito puno rublja žena od kojih četrdeset pet godina i marljivo žulja, da dovrši prije mraka ono još nekoliko komada. Ruke su joj posve pobijelile poput snijega i navorale se od sapunice, ali to ju ne smeta, da dalje radi; ta, kao da nije naučena na to.

— Dobar večer, teto Ano! — ozva se zvonak glas sa sokaka.

— Bog dao, gospodine! — odvrati ona i pogleda na sokak, gdje je prolazio mladi poštar sa svojom ženicom vraćajući se sa šetnje kući.

— Ajte, teto Ano, ostavite taj posao, vrijeme je da se odmorite, eto je posve zamračilo.

—E, mora se gospodine, težak je život. Raditi se mora, ali samo kad je zdravlja Bogu hvala — odgovori ona i poče još marljivije žuljati.

Mladi par postoji nekoliko časaka gledajući tu mučenicu, a onda podje kući.

— E, što ti je mati — reče poštar svojoj ženi — radi i radi kano rob, a od sve zasluge ne priušti niti krajcare, sve šalje sinu u Zagreb. On joj je sva nada. I jučer mu je poslala četrdeset kruna.

ŠIROM SVIJETA.

NAŠE SLIKE.

*** Bitka kod Znojma.**

Ova je godina pravo jubilarna godina. Toliko stogodišnjica malo koje godine bude, kao upravo ljetos, g. 1909. Ne treba da ih spominjemo, jer su poznate iz dnevnih listova, tek ćemo se ograničiti na dobu Napoleonovu, koji se je prije stotinu godina — 1809. digao na vrhunac svoje slave i moći. Činimo to s toga, da objasnimo našu sliku, koja pokazuje epizodu, kad je na 11. jula 1809. nadvojvoda Karlo potisnuo francusku vojsku, koja je stajala pod zapovjedništvom Marmonta i Masséne — kod Znojma. Godine 1809. odluči naime Franjo I., car austrijski još jednoć da pokuša bojnu sreću protiv Napoleona. Careva braća, nadvojvoda Karlo i Ivan kao vrhovni zapovjednici vojske, pozovu proglasom Nijemce, Talijane. Poljake i sve, koji su stenjali pod Napoleonovim jarmom, da se pridruže Austriji u svetoj borbi za slobodu. Odazvaše se jedini Tirolci, jer su se svi ostali bojali silnoga Napoleona. Kako je Austrija bila osamljena, a Napoleon brz, domala se odluči taj rat. Francuzi predobiše po drugi put Beč, a nadvojvoda Karlo morade se velikim gubitkom povući u Češku. Istina — austrijska je vojska 21. i 22. svibnja prvi put potukla i porazila Napoleona blizu sela Asperna i Esslinga, ali nadvojvoda Karlo ne mogaše izvesti, što se od njega očekivalo. Napoleon dobio nove vojske, te u dvodnevnoj krvavoj bitci kod Wagrama 5. i 6. jula odlučno pobijedi nadvojvodu Karla, koji je još pokušao 11. jula da navali kod Znojma na francusku vojsku. Ali nije išlo. Upravo u Znojmu došlo je do primirja, a onda bude na brzo ugovoren bečki mir, koji je potpisan 14. oktobra u carskom dvoru Schönbrunu. — Odavle dokine (1809.) Napoleon svjetsku papinsku vlast i naredi, da se papinska država sjedini s Francuskom. Pio VIII. udari prokletstvom početnike i ovršitelje toga nasilja, ali sili ne mogaše odoljeti .... Ali i Napoleon je pao!

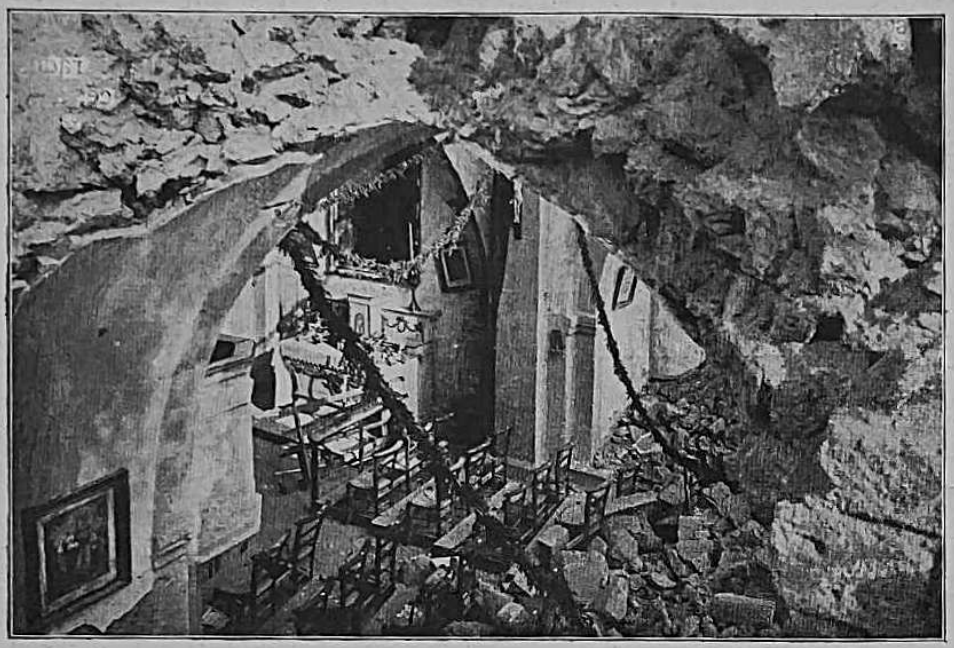

Potres u južnoj Francuskoj: Ponutrica porušene crkve u Vernegu.

*** Djevica Orleanska.**

U broju 9. donijesmo tri slike o beatifikaciji Djevice Orleanske, a danas nam se pružila prilika, da prikažemo prekrasnu sliku Jean Paul Laurensa na kojoj se vidi, kako junačka djevica Jeane D'Arc dočekuje kralja Karla VII. pod zidinama tourskim, kako stupa na stratište u Rouenu, gdje ju na lažne tužbe.

Potres u južnoj Francuskoj: Ruševine u gradu Lambescu.

da je vještica i raskolnica 30. svibnja 1431. živu spališe na lomači. Najzad vidimo treći dio slike, gdje se lomača još puši prazna. To je „konac tragedije", veli slikar, djevice, koja je ljetos — dakle nakon 478 godina proglašena — blaženom. Svi krugovi republike — osim službenih — velikim su zadovoljstvom dočekali veliko slavlje — svoje narodne junakinje. Možda će upravo ta zgoda popraviti prilike u Francuskoj!

*** Vijeće mladoturskih časnika.**

Preokret na turskom prijestolju zanima cijeli svijet. Pobijedila je „mlada Turska", koja je svrgla s prijestolja tiranina i stavila na nj svoga čovjeka — sultna Mahmuda V. „Prosvjeta" je donijela u 9. broju sliku Rešad-efendije — sultana Mahmuda V., koji je brat svrgnutoga Abdul-Hamida, zatočenoga sada u Solunu. Naša slika prikazuje vijeće mladoturskih časnika, koji se ne sakrivaju po zakutcima, već javno na otvorenom trgu drže vijeće o prilikama i budućnosti svoje domovine. Znatiželjni svijet gleda sa strane ljude, koji snuju o sreći i blagostanju — nove „mlade" Turske.

*** Bugarski car Ferdinand u Opatiji.**

Dragulj istarski — divna Opatija — postala je ne samo stjecište najotmjenijega svijeta, koji dolazi, da se divi prirodnoj ljepoti Jadrana, nego i stjecištem evropskih vladara. Osim našega previšnjega dvora, redovito dolazi u Opatiju rumunjski kralj Karol sa kraljicom (Carmen Silva), a nedavno ju je posjetio i car svih Bugara — Ferdinand. Tako je mala Opatija svojom ljepotom postala svjetsko znamenito morsko kupalište i stjecište careva. Dao Bog, da se taj dragulj tužne naše Istre podigne i proširi još i više, a da i bugarski car po svom obećanju više put počasti svojim posjetom našu divnu — Opatiju!

*** Moda I. i II.**

Donosimo dvije sličice, da bude zastupana u našem listu i kraljica „Moda", koja svijetom stvara čudesa. Ne

čemo da ih tumačimo, jer će prijazna čitateljica sama naći na slikam ono, što može da treba.

*** Potres u Južnoj Francuskoj.**

Iza groznoga potresa u Messini, eto nove i strašne katastrofe u južnoj Francuskoj. Zemlja se potresla na 17. lipnja — ali tako strašno, da je osobito jaki taj potres neka mjesta posve razorio kao primjerice Saint-Cannat, gdje je poginulo i preko šezdeset osoba. U današnjem broju donosimo i više slika, što prikazuju ruševine, što ih je taj potres prouzročio, naročito u Lambescu i Vernegu. Strašna ta sila osjetila se istoga dana i u Portugalskoj. Od nekoga doba upravo smo nesretni, kao da su se elementarne sile urotile proti čovjeku. Nije li to prst božje providnosti? —

*** Novi život na berlinskim ulicama.**

Ljudi ostaju ljudi. — Oni čeznu za zabavama. Dok se danas toreadori opremaju u borbu s bikovima, drugi lete zrakoplovima i brzaju automobilima, razvijaju se posvuda športovi svake vrste i svake ruke. Na berlinskim ulicama javila se nova zabava, novi život. Ljubitelji športa obukoše „koturice" (Rollschuh), pa lete trgovima, kao što se zimi sklizači natječu na ledu. Naša slika prikazuje jedan takvi prizor kotrljača u carskome gradu Berlinu, a tko zna — ne će li taj šport do koji dan zabluditi i k nama, jer mi smo poznati prijatelji — t u đ j i h stvari, dok se naše „narodne" igre, kao i pjesme i dr. — sve više gube našim vlastitim nemarom i nehajem.

*** Francuski poslanik Constans u Carigradu.**

Budući se je u „novoj" Turskoj preokrenuo sav politički život, otkako je nastala promjena na turskom prestolju, razumljivo je, da je i zanimanje cijeloga svijeta upravljeno na pomladjenu Tursku carevinu. I mi smo već priopćili u našem listu više slika i bilješki o tom preokretu, a u ovom broju donosimo i sliku francuskoga poslanika C o n s t a n s a, koji je naprečac opozvan u Carigradu. Saznalo se naime, da je taj poslanik dobivao od prijašnjega sultana Abdul Hamida mjesečnu potporu od 2000 funti, što čini u našem novcu 48.000 kruna. Svakako je nešto po srijedi, kad je Francuska tako naglo opozvala svoga poslanika Constansa' . . .

Novi život na berlinskim ulicama: Klizanje na koturicama.

UMJETNOST.

*** Josip Haydn.**

O stogodišnjici smrti 1809.—1909.

Sav svijet ove je godine proslavio slavnu uspomenu genijalnog skladatelja Josipa Haydna, koga možemo pravom smatrati stvoriteljem moderne instrumentalne glazbe i ocem njemačke klasične glazbe. Josip se rodio u Rohrau, seocu u Donjoj Austriji god. 1732. od siromašnih roditelja. Za mlada je pokazao mnogo vještine u glazbi, a kad je pošao u školu, učio je više nastroja i pjevanje. Mali je Josip i sam bio vrlo marljiv, tako je izbavio kapelnika seoske glazbe iz neprilike, kad je ovom na veliki petak obolio bubnjar, da je naučio udarati u bubanj. U pjevanju se tako osposobio, da ga je Reuter uzeo u kor crkve sv. Stjepana. To je bilo od god. 1740. do 1750. Ujedno ga je Reuter temeljito podučavao u skladbi, a sam se je tako brzo naobrazio, da je i svoju mladju braću, Mihovila i Ivana, koji su takodjer bili u koru pjevači, mogao podučavati u glazbi. U to vrijeme padaju prvi pokusi skladanja. Jednoga ga dana uhvatio Reuter, gdje sjedi na podu, pa si na nekom zamrljanom papiru narisao kajdovni crtež i skladao dvanaesteroglašnu misu. Kasnije ga iz kora otpustiše zbog mutacije, a on je onda bijedno živio, bio je pače sluga učitelja pjevanja Porpore. Tu se usavršio u talijanskom pjevanju i kompoziciji. Sad već piše sonate za glasovir, prvi kvartet u B duru, pače i operu „Hromi djavo", koja je 1753. i izvedena. Nato je postao kapelnik orkestra grofa Morzina, a kad je svoju prvu simfoniju u D duru, jednoga dana izvadjao pred knezom Antunom Esterhazijem, uzme ga ovaj za kapelnika svojeg izvrsnog orkestra. Sad je Haydn do 1790. ostao u toj službi, kad je iza smrti kneževe raspušten orkestar. Napisao je mnogo talijanskih opera, crkvenih komada, do 15 misa, kantata, pjesama, arija itd. Osobit je oratorij „Povratak Tobijin" (1774.), pa „Sedam riječi Kristovih na križu". U službi toj napisao je većinu starijih simfonija i gudalačkih kvarteta, 163 za bariton (gudalački nastroj) koje knez Esterhazi strastveno volio, pa

Francuski poslanik Constans u Carigradu.

trije za klavir i mnogo drugo. Kako je bila njegova djelatnost velika, to su mu se materijalne prilike poboljšale. Samo se je kadšto kod kuće morao svadjati sa svojom svadljivom ženom, od koje se na posljedku morao rastaviti.

Sad dolazi za Haydna perioda, koja mu je donijela najviše slave, a djelima je najveća. Haydn je dva puta putovao u London, gdje je izveo na koncertima nove simfonije i većinu starijih svojih skladbi. Od Oxfordske univerze dobije naziv doktora. Engleski ga je narod sjajno dočekao, primio i obasuo svim mogućim počastima. Na povratku iz Engleske putovavši kroz Bon, postade učitelem mladomu B e e t h o v e n u, no ne za dugo, jer ga opet pozvaše u Englesku, kuda je doista pošao, a dočekan bje još većim slavljem nego prviput.

Kad je 1795. došao natrag iz Londona i postao opet kapelnikom Esterhazijeva orkestra, dao se na skladanje najvećih svojih djela. 1788. komponira „Stvaranje svijeta", a 1800. „Godišnje doba". Oba su ova oratorija izdjelana, a puna svježosti, ljepote i krasote ideja. Kao vrhunac skladanja stoji austrijska narodna himna „Bože živi". Već od 1802. bolovao je na živčanoj slabosti, a smrću svoje braće teško ožalošćen, umre Josip 31. svibnja 1809. u 77 godini života. I žena mu je prije njega umrla.

Haydn je kao čovek zbog dobrote i djetinjaste čednosti vrlo mio karakter, dok se kao skladatelj ubraja medju neumrle genije. Njegovi su kvarteti najdražesniji, a kao simfoničar tvorac je moderne instrumentalne glazbe.

Skladao je vrlo mnogo: 118 simfonija, 83 kvarteta, 24 trija, 19 opera, 5 oratorija, 163 skladbe za bariton, 24 koncerta za razne nastroje, 15 misa, 10 manjih crkvenih skladbi, 44 sonate za glasovir, 42 njemačke i talijanske pjesme, 39 kanona, 13 tro i četveroglasnih zborova, glasovirsku pratnju za 365 škotskih pjesama, onda razne fantazije, serenade, divertimente i vrlo mnogo drugih stvari.

Naše vrlo zaslužno pjevačko društvo „Kolo" u Zagrebu ide osobita čast, što nam je pružilo da uživamo u zvucima Haydnove lire, izvodeći ove godine pre-

krasni njegov oratorij „Stvaranje svijeta".

I sada stotinu godina iza smrti Haydnove još se slušaju i izvode njegovi umotvori, još se gude njegove skladbe, jer je bio velik genij i neumorni skladatelj. Slava mu! B. Š.

*** Hrvatsko zemaljsko kazalište.**

U ovo zadnje vrijeme bavi se naše novinstvo mnogo s promjenama u našem kazalištu, koje su nastale imenovanjem novoga intendanta g. Vl. Trešćeca. — No sve vijesti, kako dolaze u novine nijesu ispravne, naročito što se tiče engegamenta novih članova za operu i dramu.

Glavno je pitanje, oko koga se kreče zanimanje i ostalih krugova, otvorenje nove hrvatske opere. Ovo bijaše davna naša želja i dao Bog, da se ostvari! Za nju je radio i Nikola Faller, koji sada po vijestima iz novina nije više ravnatelj opere, nego je takovim imenovan Srečko Albini.

Pita se sada, jesu li ti svi glasovi istiniti. Neko nas uvjerava, da ugovori nijesu potpisani i da je cijelo živahno nastojanje oko reorganizacije kazališta zapelo odstupom odjel. predstojnika dra. Ferde pl. Mixicha. Ako je istina, da je g. Trešćec preuzeo upravu, zašto da stvar zapne, kad se znade, da je on sposoban i spreman — „drugi Miletić!" — vele oni, koji ga poznadu. Zar on ne može da sve sravna i uredi po svojoj najboljoj volji. Za dramu imamo izvrsnih sila, a uz dičnoga Fijana i vrsnoga ravnatelja g. Bacha, koji će znati dramu držati n visini, na kojoj je dosada stala, ma da su nekoji članovi i umirovljeni. Gdja. Ružička bila bi — držimo — nenadoknadiva, pa ako i traži zasluženu mirovinu, trebalo bi je umoliti, da ostane na pozornici, dok joj to sile dopuštaju. S njom bi naša drama mnogo izgubila.

Za operu će se jamačno postarati novi ravnatelj g. Albini, koji si je kao skladatelj stekao lijepi glas. Samo općinstvo ne zna, što je sa zaslužnim N. Fallerom. Prvi kapelnik g. A. Mitrović — vrsna je sila, a domaći je sin, pa zašto da se njemu u pomoć ne imenuje koji drugi domaći naš čovjek. Tu pravom novine spominju Hatzea. Ružića, a imamo još i drugih Caniča, Dugana, Remeca itd. A što će naš Nikola? Zar da iza one sjajne slave — odmah padne?

KNJIŠTVO.

Nove knjige.

(Tim, što je koja knjiga primljena u ovaj popis, nije ništa rečeno ni proti njoj, niti u njezin prilog. O knjigama, koje se ne šalju redakciji „Prosvjete", ne će ona ni ništa izvješćivat osim ako bi to javna potreba iziskivala.)

KOLARIĆ MIRKO: Požarne pogibelji. Izdao središnji odbor „Zajednice hrv. slav. dobr. vatrogasnih društava". U Zagrebu. Knjigotiskara C. Albrechta (Marković i Dečak) 1909. g. str. 56.

PUZAR ZVONIMIR: Veleizdajnici. Tisak 1909. Tisak i naklada knjižare Janka Dujaka. Str. 31.

GROSS ISIDOR: Šahovska abeceda. Za početnike, igrače i prijatelje problema. Humoristički dio nalazi se na kraju knjige. Cijena 1 Kr. 50 fil.

Diktati za pučke škole i za prvi razred srednjih škola. Cijena 1 K. 20 fil. Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (A. Kugli) Zagreb. Str. 80.

Šilerova pjesma o zvonu. Preveo Ivan Trnski. Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (St. Kugli) Zagreb.

BECKER G. W. DR. MED.: Tajne smrti. Riješenje svih problema, koji se tiču smrti. Opis događaja i pojava, koje se zbivaju u čovjeka pri umiranju, poimence: smrtna borba, vizije, halucinacije, vidovitost u času umiranja, deliriji, prividna smrt itd. itd. Cijena 80 fil. Zagreb, Kom. naklada knjižare J. Sokola. Tiskara V. Novotni 1909. Str. 48.

BIANKINI DR. A. CHICAGO Ill.: Kriminalna sociologija, Smrtna kazna. — Znanstveno umorstvo. — Euthanasia. Brzotiskom „Narodnog Lista" Zadar 1909.

ANDROVIĆ IVAN: Po ravnim kotarima i kršnoj Bukovici. Promjenjeno izdanje. Zadar. Brzotiskom „katoličke hrvatske tiskare 1909. Str. 265.

BOŽIČEVIĆ JURAJ PROF.: Uputa u fotografiranju. Sa 81 slikom. 8 tabla i 8 umjetničkih priloga. Zagreb 1909. Naklada pišćeva. Str. 191.

GRUBOR ĐURO: Recenzija hrvatske ili srpske gramatike. Za srednje škole od kr. univerze prof. dra. T. Maretića. (Treće izdanje 1906.) Cijena 4 K. U Zagrebu 1909. Štampa kr. zemaljske štamparije. Str. 171.

VANINO MIROSLAV D. J.: General de Sonis Miles Christi. Sa 70 slika i 2 karte. Zagreb. Tisak i naklada hrv. kat. tiskovnog društva 1909. Str. 400.

URBANI JURAJ DR. Čekovno pravo. (Zakonski članak LVIII: 1908. O čeku, osobitim obzirom na austrijski zakon od 3. aprila 1906. o čeku. Zagreb 1909. Vlastita naklada. Tisak dioničke tiskare u Zagrebu . Str. 110.

S. M. DOMJANIĆ: Pjesme. Zagreb. Dionička tiskara u Zagrebu 1909. Str. 142.

Sve ovdje nabrojene knjige dobivaju se u „Knjižari i papirnici u korist kluba Ćirilo-Metodskih Zidara" (Šimunić i drug) Zagreb, Preradovićev trg br 4

MEDICINA I HIGIJENA.

*** Nespavanje.**

Onim, koji ne mogu da spavaju, preporuča neki engleski liečnik ovo: Umoči polovicu ručnika u vodu, dobro ga izažmi, te si njim obvij pol glave i vrata odostraga. Na nj podvini suhi kraj ručnika. Ručnik se može namočiti u toplu vodi, ali je bolje u hladnoj. Ovo se je dobro pokazalo onim, kojim su moždjani bilo od prevelikoga duševnoga napora, bilo od brige, — odviše uzrujani ili razdraženi. — Tko ne može spavati, što je punokrvan ili s koje druge boli na donjoj polovici tiela (trganje noguh itd.), neka si ovako obavije tijelo namočenim i izžetim pasom, preko koga neka prebaci suho platno.

*** Pomoć proti krvotoku iz nosa**

Krv je hrana čovjeku, a kad nestane krvi, ne može se živjeti. Tko je slab i blied, ima malo krvi, a gubi li i od te, oslabi posvema. A navali li gdjegod krv zdravu jaku i punu krvi, ne škodi mu; dapače gdjekad ga prodje uslied toga i glavobolja.

Zato nastojte, da slabu i bliedu čovjeku zaustavite krv odmah.

Čim takome čovjeku kane krv, neka ne radi, neka se posve primiri, ne smije da bude na vrućini, neka ne jede vrućih jela. Zamočite krpe u hladnu vodu, izmite ih, pa ih stavite bolestniku na čelo i na nos; a neka i u nos usmrka hladne vode same, ili pomiješane s octom Neka se razpašе, a pazite, da mu odielo ne steže ni vrata ni prsiju.

Ne pomogne li to, metnite mu mokrih hladnih krpa na zatiljak i prsa, a u nos neka šmrče hladnu vodu samu, ili s octom.

SVAŠTICE.

Račun Meissoniers-a slikara.

Ravnatelj nekog Pariškog kazališta posjetio je glasovitog slikara Meissoniersa u njegovom atelijeu, koji je slikao uvijek samo male sličice i upitao ga, ne bi li sklon bio te narisao zastor za njegovo kazalište, uz to je pridodao još ravnatelj sam, neka umjetnik sam postavi uvjete, koji su mu povoljni za ovaj pasao.

Meissonier je saslušao svom pozornošću ravnatelja i upitao ga: „Da li ste vi dobro pogledali moje slike?"

„E, dakako", reče ravnatelj mirne duše i upita zatim: „Slike su ovdje nuzgredne za mene, već ja trebam samo vaše ime, jer s takovim slikama mamiti ću jatomice svijet u moje kazalište."

„Koje veličine bi morao biti zastor?" nastavi dalje umjetnik.

„No, recimo od prilike osamnaest metara u visinu i petnaest metara u širinu", pomogne i opet Meissoniers.

Na to uzme Meissoniers olovku i počme sastavljati po svozem mnijenju i dotični račun. Nakon kratkog vremena podigne glavu i progovori muževnim ozbiljem: „Ja sam evo sastavio moj proračun i pronašao sam, da mi se metar mojih slika plaća prosječno sa osamdeset franaka. Ali ni to nije sve. — Vaš bi zastor prema mojem proračunu stajao 21,600.000 franaka. Još nismo gotovi. Ja trebam dvanaest mjeseci, dokle naslikam prostor od dvadeset i pet centimetara, da dovršim dakle vaš zastor, trebao bi sto devetdeset godina. Vi ste dakle, gospodine moj marili k meni doći prije, a i ja sam za ovaj posao sada prestar."

Ravnatelj se je najbržim načinom preporučio kod umjetnika i nije poslije tražio pod Meissoniersa, da dade svoj zastor narisati i da si privabi pučanstvo u kazalište. Z. L.

Raskošna kupališta u starom Rimu.

Moderni i za putovanjem pohlepni današnji svijet ni nemisli, kako je u starim, a ponajmanje u prastarim vremenima bilo, posebice se nezna, koli je raskošno bilo u starom Rimu uredjeno kupanje u privatnim kućama i na javnim mjestima. E misli se sada, doba putovanja počelo je nastupom ljetne vrućine, žege i usljed toga se moraju pukom natrpati raskošna kupališta, kakove je izumio čovjek. — Uz sve, čim se tuj i tamo nenadmašive udobnosti, koje no pružaju današnja najglasovitija svjetska kupališta, doista su ih natkrilila stara rimska raskošna kupališta gledom na sjaj — veličanstvo i bogatstvo. Pošto se nisu prilike podneblja u samom

Rimu i naokolo Rima promijenile tečajem dviju posljednjih tisućljeća u svojoj bitnosti, tada si lahko predstavljamo, da su se već u doba, kada no je padala republika, imućniji Rimljani u ljetno zažareno doba uklanjali sparini i groznicom otrovanom vazduhu iz svojih postojanih prebivališta. Ljubitelji ljetnoga hlada pohrlili su u obližnje gorovite šumom obrašćene prijedjele, ili su si izabrali za obitavanje prikladna mjesta uz kampanjsku i etrurijsku morsku obalu. Tako je Cicero imao ljetnikovce kod Autiuma, Puteohija i Pompeja, dočim je Pompej svoje ljetno obitavalište upriličio u svojim ladanjskim kućama u pokrajini Falerno u Cumaeji, Bajaeji ili Torentu.

Za vrijeme careva pretvorili su se početno nazvani ljetnikovci u raskošno uredjena kupališta i kao takova izašli na glas Autium, Terracina, Baja, što no su se redali duž obale Napuljskoga zaljeva. Glavno doba za boravljenje u Bajä palo je na mjesec ožujak i travanj, dočim je u ljetno sparno vrijeme hrlilo prokšeno Rimsko gospodstvo u Praeneste i Tusoulum. Na onom, dan danas toli zapuštenom prostoru od Ostia do Laviniuma, na ime današnjoj Brattica nizao se dugački red ladanjskih kuća, koje su bile uredjene kneževski od najuglednijih Rimljana. No glavno je stjecište bio zaljev Napuljski za one, koji su doista bili potrebni, da se odmore, na ime „ona za duševni odmor najzgodnija okolina", gdje no se je sakupljao najugledniji svijet ne samo iz Rima, već i iz inih većih gradova rimskoga carstva. Posvuda su se nalazili carski ljetnikovci, u kojima su se sakupljali kupališni gosti. I tako je medju ostalim sam car Tiberij sagradio za vrijeme svojeg jedanaestgodišnjeg boravka na Capri ni manje ni više nego dvanaest sjajnih palača, koje su dobile imena po najglavnijim bogovima; i u Misenumu, gdje je umro Tiberij, imao je glasoviti od Lukula sagradjeni ljetnikovac, otkle je imao čaroban pogled na Napuljski zaljev i toskansko more.

Do dražesna Sorenta bio protegnut lanac ladanjskih kuća, ljetnikovaca i palača; prilični broj ovih raskožno uredjenih kupališta navadja pjesnik Statius u jednoj svojoj pjesmi, u kojoj prosi svoju suprugu, da iz Rima dodje za njima onamo, gdje je zima blaga i ljeto hladovito, gdje gospoduje mir i tišina, te se život prospava umjereno i spokojno. Tako se je prostirao duž nedogledne morske obale od Toskane do Tervacina, od Tervacina do Napulja i naokolo oko zaljeva, te dalje preko Salerna niz velikih u mramor sagradjenih palača, kupališta, gimnazija i hramova u neprekidnom vijencu ukorjenjele rimske krasote.

Tko li se je u ono prastaro doba vozio uzduž morske obale i vidjao množinu zabavnih zgrada i nasada, što se je natjecalo s velegradskim uredbama, taj se je doista morao u dno duše radovati, kada je ugledao ljudsku kulturu u tom čarobnom raskošju. — Današnju nakaznu urlješenu elysijsku obalu čuvaju oni zamazani crni, te samo rastrošeni tornjevi srednjega vijeka, koje su sagradili u ono vrijeme protiva nasilnim grabežljivim gusarima.

Biser ljudskoga nastojanja prastarih morskih kupališta u neposrednoj blizini Napulja bila je glasovito kupalište Baja, prvo raskošno kupalište upravo po današnjem ukusu kako to obilježuju riječi prastarog pjesnika:

„Zlatna obala blažene božice ljubavi"
„Milostivi dar ohole majke prirode"

Bajä si moramo predstaviti kao lječilište i kupalište prvoga reda, jer je raspolagalo s mnogobrojnim ljekovitim vrelima, a pobrinulo se je vlasništvo u punoj mjeri za zabavu i udobnost najzdravijih gostiju. — Protiva najboljem glasu gledom na ljekovitost, bilo je ovo kupalište u najgadnijem glasu glede čudorednosti; slovilo je kao veoma opasno boravište za gospodje. — Tako znade pripovijedati, glasoviti rimski satiričar Martial, kako je došla neka vrlo štovana Latinka u Bajä u kao čudoredna Penelopa, a vratila se je kao druga Jelena — griješnica u pratnji pustolovnog ljubovnika. — Cicero se je pobojao, da će mu gradjani zamjeriti, što je odputovao za vrijeme sveopće nesreće u Bajäu. — Ovdje u Bajä, na morskim obalama, kao i na moru izvadjale su se od ranog jutra do kasno u noć najrazuzdanije igre i zabave. Sa cvijećem i dvoličnim cvjetnim napisima ovjenčanim ladjama i čamcima izvozila se je strjelovitom brzinom raskošna svjetina uz milozvučnu glazbu i opasnu pjesmu podalje od obale na more. Ljubovni drugovi, koji no žudiše za samoćom, potraživali su i sastajali se na Lukrinskom jezeru i zaletavali se na svojim lastavičnim ladjicama u drvljem zaraštene zakutne obale jezera, ili su pako potražili hladovita mjestanca u gajevima od myrte uzbujanim iznat Bajä.

Za vrijeme vladanja careva razgranila su se raskošna kupališta u Bajä toli brzo, da se je već pod konac prvoga stoljeća poslije narodjenja Kristova morala razlikovati Nova Bajä od Stare Bajä.

Kasnije dao je Aleksander Severus ondje izgraditi vrlo krasne gradjevine i iskopati nepregledni niz jezera i ribnjaka, koji su se redali postepeno od ozdo uz brdo do gore.

Najmanje tečajem od petsto godina održao se Bajä kao najglasovitije lječilište u starom vijeku za liječenje prsnih bolesti i održala svoj svjetski glas još daleko u srednji vijek; tako je n. pr. samo godine 1191. neki Alcadinun tjelesni liječnik cara Heinricha VI. prepisao ne manje nego li 31 kupanje u kupalištima Puteoli i Bajä.

Glasoviti Petrarca upozorio objesni svijet na zdravstveni pojav, koji su istom u najnovije doba nazvali liječnici malarijom, na ime, da je i boravak u ovim kupkama u ljetno doba vrlo opasan, jer upravo u to vrijeme zavlada jako takova bolest; dočim je u drugu ruku Boccaccio dolazio rado u one krajeve, jer je tamošnji način života godio njegovoj veseloj ćudi, a i prizori u takovim prilikama podavali su dovoljno gradiva za njegove poznate pripovijesti.

Daleko u 17. stoljeće dolazio je rimski i daljni svijet u Bajä, no danas pako pripovijedaju samo crne zanijemile ruševine o nekadašnjem sjaju ne samo latinske već i svjetske Bajä.

M. M—ć.

Lov za muževima.

Naslov u slijedećim recima samo u nekoliko primjera istaknutim dogodjajima glasi malo čudnovato, ali činjenice će dokazati, da je tako. Čudnovato se čini, da ima na svijetu ljudi, koje zanimaju ovakovi pojavi u družtvenom životu, no kada se pomisli, da je porodični osnutak temeljna podloga opstanku državne i narodne moći, tada će misaoni čovjek ovom promatranju, dotično ovim recima posvetiti i zasluženu pozornost; i kada ne bi doista posmatrač i ovu stranu čovječje udružnosti cijenio toli važnom, ne bi tako daleko posizao za činjenicama, a da ustali ispravnost u naslovu sadržanih pojava; da, malo će se naći čitalaca, koji nisu bili u zgodi ne jedanputa, već mnogoputa i biti neposredni svjedoci kod ovakovog lova, a i pisac ovih redaka mogao bi napisati debelu knjigu o takovim lovovima, ali mu zabranjuje to pristojnost i diskrecija. Evo bilježaka iz silnih daljina, kuda nas ne mogu potiskivati nevjerovani Tomaši, jer smo sjegurni, da i njima ne bi dostajalo sitniša za put na lice mjesta.

Bilo je na ime u najnovijem sivjetu — u Australiji i u gradu Melbourne-u da se je dosta imućna i poznata lijepa Julijana Weetsler imala vjenčati sa prilično uglednim doseljenikom Englezom, ali na užas i sramotu doznade nekoliko dana prije polazka u crkvu, da joj je zaručnik nekamo pobjegao kukavno. Činilo se, kao da je Weetsler jačega kova, nego li ine njezine po Evi sestrice i nije si tu nezgodu uzela toli k srcu, već skupila sve misli u jednu te hajd u potjeru i potragu za bjeguncem zaručnikom. Kako je odmah ušla u trag njegovog putovanja slijedila ga iz Australije u Ameriku i pronadje doskora nevjernoga ljubovnika u malenom mjestancu Allentownu u državi Pennsylvaniji, gdje ga napokon prisilila, da se ondje i vjenča s njome, dakako po amerikanskim obredima.

Idimo bliže našemu kopnu, naime na otočje kraljevine Engleske. — Tudjer u Londonu zaručio se je neki mladi bankovni činovnik s vrlo imućnom no nešto starijom djevojkom; jeli razlika u starosti, ili nešto drugo natjeralo zaručnika u očajnost tako, da je upravo na dan — u večer odmaglio putem do Pariza, a kada je dočuo ovdje, da je i zaručnica u potjeri za njim došla u Pariz, podbrusio je pete i otputova u Italiju. Bio je doduše dobar utrkač, ali slab poznavalac sjegurnih utočišta. Konačno se domogao i Napulja, mjesta, u kojem gospoduju zloglasni lopovi i tati iz prostrane Kampanje. Htjela je nesreća i neki kesokradica oplijeni zdvojnog zaručnika-bjegunca do zadnjeg šilinga; u tom položaju bio je Englez prisiljen, da potraži hranu i prebivalište u najgadnijim zakutnim krčmama, gdje je napokon zatekla i sudjena vjerenica. Utjeran ovako mladi čovjek u najtjesniji škripac, predao se na milost i nemilost svojoj zemljakinji i svoju budućnost neizbježivoj sudbini.

U načelničkoj dvorani francuskog grada Issondona staviše se u redove sa svojim svjedocima upravo svadbeno okićeno zaručnici; načelnik takodjer činu dostojno odjeven stavljaše običajna pitanja i nagovori prema zakonitim propisima najprije zaručnika, da li je pripravan nazočnu gospodju uzeti za svoju zakonitu ženu (suprugu).

Nakon kratkog oklijevanja i promišljanja te na općeno začudjenje prisutnih svatova odgovori: „Nisam"! Moja prva supruga nije prema tome živila s menom, a da bi se mogao odvažiti s nazočnom osobom sklopiti sličan brak"! — „Ali"! — povikne ozbijnim glasom načelnik, „to ste vi morali promisliti prije, nego li ste došli ovamo; vi bi morali ipak prosuditi i odlučiti se, što da uradite prije, a ne sada na ovom mjestu". — Nekoliko trenutaka oklijevaše zaručnik, zatim se udalji iz načelnikove dvorane sa primjedbom: „Co-

vjek nemože nikada zakasniti, a da ispravi ma bilo kakovu bedastoću". I prisutni svadbeni gosti na čelu zaručnica ostaviše žurno gradsku vijećnicu i ajde na posao. Kao u lovu divlje zvjeradi tjeralo se amo i tamo po ulicama, gdje ih je gledalo pučanstvo s posmjehom, dokle je napokon u lovu ustrajnija i oduševljena zaručnica dostigla u bijegu jadom obnemoglog i utučenog zaručnika; dakle, pod kraj konac uz silne nagovore od strane zaručnice i pridošlih gostiju lovaca, sklone se zaručnik i podje za sudjenom drugom ženom do gradonačelnika, koji je svoj na kratko vrijeme prekinuti obred ipak priveo kraju.

Sličan se je prizor odigrao pred nekoliko godina u ulicama poznatog engleskog grada Manchestera. Nakićeni svatovi domakli se u živahnom razgovoru župne crkve, kad al na jednom i neslučeno otrgne se zaručnik ispod ruku svoje djeveruše, podbrusi noge i kao strijela zamakne u obližnju krčmu; i ondje se je ispostavilo, da zaručnik nije dorasao bračnoj kušnji i mislio, da će se je riješiti tako. Ali zaručnica i hrabre djeveruše podbrusiše pete i u trenutku ga pograbe što za vrat, što za prsa uz gromoviti smijeh i pljesak ruku u krčmi prisutnih gosti i za nekoliko časaka izveli sa svatovi iz crkve prije malo divljega bjegunca kao pitomoga mladenca.

Pred kakove tri godine vozio se je par zaručenih ljudi, koji su pripadali radničkom staležu, u pratnji svojih prijatelja u crkvu negdje na kraju sjevernog Londona a da im svećenik pred propetim Isusom blagoslovi doživotni brak. Putem je medjutim došlo i do bockanja, što je zaručnika tako raspalilo, da je u sav glas očitovao, kako je posvema izgubio volju, da se oženi; iskoči na to iz kočije i odmagli ulicom; ali i zaručnicu nije smetalo vjenčano odijelo, skoči i ona iz kočije i poreni u lov za zaručnikom. Utrka i strka bila kratka, ali zato stravstvena i uzrujana, te bi se po svoj prilici izjalovila gledom na zaručnicu, da se nije uplelo pučanstvo u veselo-žalosnu igru; na ime, u ulici hodajući svjetina mislila je, da tudjer potjera za tatom, ugrabi mladog bjeguncazaručnika i uruči nesmiljenoj lijepoj progoniteljici.

Još se je zdvojnijim prikazao bijeg nekog mladog trgovca u francuskom gradu Rouenu, koji se je tim načinom naumio spasiti iz ovo sudbonosnog položaja; u zadnjem trenutku, no prije nego li je neoborivo zauzlan čvor doživotne sveze pokazao je zadano obećanje, iztrgne se svom snagom iz ruke svoje zaručnice i nestade u tili čas iz crkve. Svi svatovi i rodjaci pod vodstvom zaručnice pohrliše kao pomamni u potjeru za nevjernikom i u tom divljem metežu po gradskim ulicama nadjoše se sakupljeni na obali rijeke Seine. No mladić je brzo pojmio, u kakvom je položaju i odluči izmedju dvaju zala birati manje — baci se svom silom u rijeku. Sve je stajalo zapanjeno na obali rijeke — do jedine zaručnice, koja se ni najmanje nije domišljala, bacila se je takodjer u valove uzburkane s pouzdanjem u svoju vještinu plivačice. Zaručnik pako, koji nije nikakvi plivač bio, odavao svoju obnemoglost, ali ga u sretan čas zahvati muževna desnica odvažne ženskinje i dovuče sretno živoga na obalu. Nije se ni sada oklijevalo dokle se sašije nova haljina zaručnici za vjenčanje, već su obojica obukli, što su ugrabili suha i bježi u crkvu, da ih blagoslovi svećenik. Ova je zaručnica mogla kazati punim pravom, da si je u svojoj mreži izvukla muža kao „ribu" iz rijeke Seine.

Nemarimo se čuditi ovakvim pojavima, kakvi se dogadjaju po svijetu — pa i kod nas, gdje ima dosta i više ženskinja, već, da se i Amerikanke trgaju za muškarcima, koji su u znatnoj manjini spram njima, dakle je potraga za njima veća i biranija. Pružiti će se prilika, da kažemo koju i o tome pojavu, pak da ga ustalimo činjenicama i istaknemo psihološku materijalnu i moralnu stranu, a i uzroke ovakovih dogadjaja u društvenom životu ljudskom.

M. M—ć.

Rastrešenost.

U francuskoj kazališnoj literaturi ubraja se medju najstarije i najglasovitije francuske vesele igre „Rastrešenjak" od pisca Labruyerea (umro godine 1696.), koji je zasnovan usljed slučajnog šaljivog dogodjaja. Nekog dana sjedio je Labruyère sa svojim prijateljem naučnjakom doktorom Tillotsonom u zakutku versaillske bašče samotno na klupi. U prerevnom razgovoru o učenim i običnim stvarima nije zamietio niti osjetio Tillotson, da mu na listu (Wade) sjedi veliki komarac (Cimex Schuake), ma da se je trznuo od boli kada je komarica urinula pod njegovu kožu kroz dosta debele čarape svoje dugo rilo.

„Dragi doktore, Vama dosadjuje na čarapama taj grdni komarac (Schnake), reče napokon smiješke Labrunyère.

Naučnjak pako u revnosti razgovora počne desnom rukom grebsti list (Wade) Labryèrevu, a naučnjak u svojoj rastrešenosti niti je što osjetio, niti opazio gdje ga bode neprestano komarac (Schnake), već je pristao smiješke na uslugu, što ovaj tobože češe njegov list.

Pošto je Labruyère nekoliko minuta strpljenjem gledao, kako Tillotson drži svoj prst na njegovoj čarapi, prihvati mu svojom desnicom njegovu ruku i dovikne mu pun ushićenja: „Hvala Vam lijepo, što ste mi očesali čarapu i list na nogi, i tako mi pružili vrlo zgodno gradivo za novu veselu igru"!

Doskora se je pružila prilika, da se je Tillotson mogao od srca nasmijati nad ličnosti rastrešenog doktora, na ime, kad no Labruyèrov novi komad prvi put tolikim uspjehom primljen u kazališta i mogao sam sebe motriti u svojoj veličini i koži na pozornici kako je dug i širok.

Z. L.

Najbogatiji mladić na ovom svijetu.

Pred kakove dvije godine kolale su slike dvaju engleskih mladića s njihovim chauffeurom; pošto je takova jedna slika — objelodanjena u novinama upravo nakaza — i ne kaže i ne predočuje ništa drugo, već kako se srednji mladić razgovara sa chauffeurom, držimo, da je posvema suvišno, da ju priložimo ovoj bilješci. — Na toj slici na ime predstavlja mladić u sredini mladog Engleza imenom Marshall Field, koji je došao u posjet toli ogromnog imetka tako, da mu je djed ostavio imetka preko 30 milijuna funti šterlinga, dakle više nego li 600 milijuna šterlinga, = 360 milijuna forinti = 720 milijuna kruna, kakovim se nemože ponositi ni jedan njegovi vršnjaka na ovom svijetu. — Dakako glas o bogatstvu ovoga Engleza, koji je godine 1907. bio 15 godina star, a njegov brat, koji nije posjedovao ni prebijeni filir, bio je 14 godina star, došli su na cijelom širokom svijetu tim lakše na glas, jer su svratili na sebe pozornost svojim vozikanjem na motorn ne samo po Engleskoj, nego i na inom kopnu evropskom.

Z. L.

Čistoća lastavica.

Boravio sam pred dvanaest godina u Slunju kod svoga šurjaka Fr. Rossia, bivšega kotarskoga suca. Bilo je to u ljetno doba mjeseca srpnja pod kraj; čudnovato mi se činilo, da za vrijeme cijelog boravka nisam opazio u Slunju nikakvu lastavicu, dočim malo dalje od Slunja prama Slušnjici i prama Primišlju obliču lastavice okolo kuća i uz cestu. Upozorio sam na taj pojav šurjaka si i on mi je potvrdio tu činjenicu, na ime, da u opće u Slunju nema lastavica. Kod toga sam primjetio, da su tomu krivi stanovnici mjesta, jer su ih progonili, t. j. rušili su njihova gnjezda, bilo objesna i nestašna djeca, a možda i odrasli ljudi, jer su tuj tamo mlade lastavice pravile u prvi mah nečistoću, ali i tuj mora čovjek strpiti, jer nema životinje, koja je tako nježna, osjetljiva, ali i uvidjavna, kao što je lastavica. Evo tomu dokaza.

Posmatrač L. Oesau imao je dvije godine kao goste sustanare lastavice, koje su si napravile gnjezdo pod gredicom baš nad ulazom i izlegle mlade. Ljubitelj ovako nježnih stvorova zaboravio je podmetnuti zaštitnu daščicu pod gnjezdo i tako su mlade lastavice izbacivale svoju nečistoću iz gnijezda, što je medju ostalim smetalo i Oesana, a ovaj, da ne uzbuni mlade lastavice, okanio se je naumi, da namjesti zaštitnu daščicu. No, stare lastavice, čini se, kao da su uvidile, da posao njihovih miljenica nije u redu, pak su od nekog vremena same pripazile na nje i pravodobno otstranjivale izmet, a da ne smeta ispadanje prolaznike.

Nemože se zaključivati, kao da su stare lastavice razumjele prigovore kućevlasnika, već, da su opazile, kako je izmet mladih lastavica pao na šešir ili odijelo prolaznika, koji se je na to otipao i morao očistiti svoju robu njima na očigled.

Z. L.

Privatni

Ženski :: licej ::

trgov. tečaj i škola za kućanstvo škol. sestara

u Trstu.

Prekrasan položaj i krasan izgled na adriju, perivoj sa igralištem, moderno uredjena zgrada, električna razsvjeta, uredjeno kupalište, dvorana za tjelovježbu. Godišnja obskrba 600 K, školarina 160 K za licej, za trgov. školu 100 K za školu za kućanstvo 200 K.

Prospekti na zahtjev

Novom školskom godinom otvorena su četiri prva razreda liceja. Naučni jezik njemački. Osim francezkog, englezkog i talianskog, tečaj za hrvatski i slovenski jezik

Za obitelji i svakoga

Odmak

Zaslužba.

Lahka!
Ugodna!
Bez predznanja!

PLETENJEM ČARAPA
I RAZNOG PLETIVA
može svatko odmah bez razlike spola i starosti, mjesta stanovanja, osigurati sebi ili obitelji neprekidan dohodak — sjajnu nuzzaslužbu kod kuće.
Brzopletačicu „Hrvatska" dobavljamo uz mjesečnu otplatu.
Prvo domaće poduzeće za kućnu industriju čarapa i pletiva, Zagreb
Cijenik, tiskane upute, sastavna razjašnjenja, daju se besplatno u poslovnici od 11—12 pr. p.

Kućna industrija pletiva u Zagrebu
Nikolićeva ul. 14. I. kat.
najjeftinije
popleta čarape
počami od
25
novčića jedan par.
Stalno i brzo izradjuje sve vrsti
novih čarapa.
Cijenici badava i franko.

Jeftino češko

perje za krevete!

5 kila: novo čihano K 9·60, bolje K 12.—, bielo poput pahuljica mekano, čihano K 18.—, K 24.—, poput sniega bielo, a kao pahuljice mekano čihano K 30.—, K 36.—. Razašilje se franko pouzećem. Zamienjuje se i natrag prima uz odštetu poštarine.

Benedikt Sachsel,
Lobes br. 191.
kod Pilsena (Češka).

Parna bojadisaona i kemička čistiona odjela

Vilim Ondrušek

Ilica 50 —— ZAGREB, —— Ilica 50

s vlastitoj u tu svrhu novosagradjenoj i moderno uredjenoj radioni preporuča se najtoplije p. n. občinstva za

kemičko čišćenje odjela

svake vrsti, za gospodje i gospodu,

šasničke odore, skupocjene haljine za dame od svile i čipaka, vrpca i vesiva, navjesa za prozore itd.

Umjetno bojadisanje

svih gore navedenih predmeta u svakoj i trajnoj boji.

Vanjske naručbe izvršuje najkulantnije, brzo i točno uz poštarako pouzeće.

Vrlo umjerene cieno.

Najizvrstnije i najbolje tambure

pravi i razašilje

Prva sisačka tvornica tambura

J. Stjepušin

Sisak (Hrvatska)

Odlikovan na Parižkoj izložbi g. 1900 te na Milenijskoj izložbi 1896.

Osim **tamburah** i **skladba za tambure** imade razna glazbala kao: **gusle, citare, gitare, mandoline, harmonike, okarine** itd. za koje se šalje poseban cienik sa slikami.

Veliki ilustrovani cienik šalje svakomu franko badava.

U istoj tvornici izlazi strukovni tamburaški mjesečnik pod naslovom »TAMBURICA« koji donosi uz pouku i krasne tamburaške skladbe a stoji za godinu samo **8 kruna.**

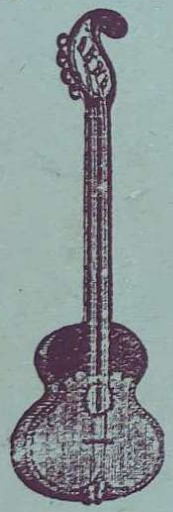

Prva i najstarija tvornica tambura

T. Kovačić

Zagreb, Ilica broj 46

Ksaverska cesta 10.

preporuča svoj vlastiti proizvod

tambura

kano i skladište violina, guitara, mandolina, harmonika, flauta, okarina, itd. i sve vrsti žica.

Briketi

„kraljice Louise"

iz rudokopa u Pruskoj Šleskoj. Ove brikete osobito preporučamo, poradi njihove velike gorive snage. Isti su bez mirisa, a pepela skoro nikakova. Sa sandukom u kuću dostavljamo.

50 komada za K 3·30.

Clara-briketi

nalazeći se u cielim vagonima, kao i na malo počam od 100 komada.

Najbolje i najjeftinije goreće gradivo za sobe i kuhinje. Sa sandukom u kuću dostavljamo

100 komada za K 2.—

Obje vrsti briketa šalju se izvanjskim naručiteljima u sanducima pakovano te franko kolodvor Zagreb. Upute o loženju daju se kod naručbe.

Svjetli ugljen

najbolje vrsti iz vlastitog rudokopa u Krapini bez mirisa, te izvrstne gorive snage, dostavlja se u kuću po

50 kilograma za K 1.50.

Glavni odpremnici i zastupnici ugljena i briketa

L. Mašek i drug

Trg Franje Josipa 11. Starčevićev dom. Telefon br. 524.

Naručbe se primaju takodjer i u papirnici A. Brusine, Mesnička ulica br. 4, u trgovini M. Sirovatka, Kukovićeva ulica 7, telefon br. 644. i u trafici Sofije Weiss, Jurišićeva ulica br. 9.

Ignjat Franz

kipar i klesar

Telefon 39. ZAGREB Rainerova ul. 2.

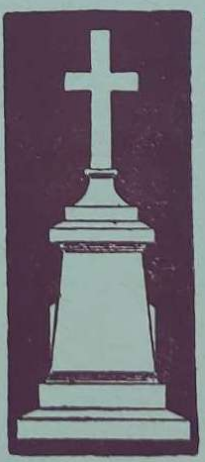

Proizvodnja klesarskih i kiparskih radnja.

—oo—

Mramorna industrija.

—oo—

Najveće skladište
nadgrobnih spomenika
iz svih vrsti mramora, granita, syenita, labradora i t. d.

Kiparske radnje za façade.

Veliko skladište svih vrsti mramornih ploča.

Milijune ura za gospodu i gospodje točno reguliranih i iskušanih, sa trogodišnjim jamstvom, šalje Wiener Uhrenfabrik Henrich Weiss, Wien XIV. Pillergasse 1. — Švicarska žepna ura od nikla K 8.— izvrstna remontoir gloria srebrna anker ura za gospodu sa tri poklopca K 8.— najmodernija remontoir elektro zlatna ura za gospodu ili gospodje K 10.— Ista sa dvostrukim poklopcem K 14.— k tomu odgovarajući elegantni gospodski ili dugački gospojinski lanac po K 6.— ure budilice po K 2·90, narukvice iz amerikanskog Doublé zlata K 5.— do K 10.— Šalje uz pouzeće. Promjena se dozvoljava.

TISAK ANTUNA SCHOLZA.